

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Prof. Dr.

Zeyyat HATİBOĞLU

TÜRKİYE EKONOMİSİNİ ANLAMAYA SIRADIŞI YAKLAŞIM

Türkiye'den Gelen Özgün İktisat Vardır

TÜRKİYE EKONOMİSİNİ ANLAMAYA SIRADIŞI YAKLAŞIM

Türkiye'den Gelen Özgün İktisat Vardır

**Prof. Dr.
Zeyyat Hatiboğlu**

İstanbul, 2008

1. Baskı, İstanbul 2008

ISBN: 978-975-6661-22-2

Hazırlık, Baskı - Cilt:

Kurtiş Matbaacılık San. ve Tic. Ltd. Şti.
Maltepe Mahallesi, Litros Yolu, Fatih Sanayi Sitesi No:12/74 Topkapı, İstanbul-Turkey
Tel: +90 (212) 613 68 94 Fax: +90 (212) 613 68 96
www.kurtis.com.tr

ÖNSÖZ

Bu kitap 2 bölümden oluşuyor. Her iki bölüm de özgün-orijinal yaklaşımlar içeriyor. Keza bu kitabın 2 amacı vardır. Bunlardan birincisi bütün dünyada bilinen çağdaş iktisat literatüründe bulunmayan son derecede önemli evrensel nitelikteki ve küçük de olsa belki iktisat biliminde devrim sayılabilecek analizlerdir. İnancım odur ki bugüne kadar hiçbir Türk iktisatçısı iktisat bilimine anlamlı katkı sayılabilecek yeni görüşler ortaya koymamıştır. Ben bunu yaptığım zehabındayım (sanıyorum). Bu düşüncem yanlış olabilir ama hiçbir iktisatçı çıkıp da bana bu yazdıklarında şu yanlış vardır dememiştir. Ama biliyorum ki son derecede yanlış görüşleri onaylayan ve bunları kitaplarında ve makalelerinde tekrarlayan yüzlerce Türk iktisatçısı vardır. Tabii Türkiye’de yazılanların anlamlı olmadığını söylemiyorum. Özellikle son yıllarda dünya literatüründe bulunanların ülkemize aktarılması konusunda ciddi çalışmalar yapıldığına inanıyorum. Örneğin ülkemizde okutulan türkçe ders kitapları yabancı dillerdeki örneklerinin çok defa iyi aktarmalarıdır. Ayrıca bilinen literatüre uyarak Türkiye ekonomisinin anlaşılmasına dair çok güzel yapıtlar da vardır. Ben de hayatımın gençlik yada orta yaşlı dönemlerinde bunlara paralel çalışmalar yaptım. Ama son 25 yıldan beri bunları aşmağa çaba harcamaktayım.

İkincisi bu özgün analizlerin Türkiye ekonomisine uygulanmasıdır. Burada görülecektir ki ortaya çıkan sonuçlar son derecede şaşırtıcıdır. Türkiye ekonomisine dair bugüne kadar yazılanlarda önemli yanlış ve eksiklikler bulunmaktadır. Yıllardan beri bunları telafi etmeye ve düzeltmeye çaba harcamaktayım. Burada 80 yaşını aşmış ve hayatının 60 yılından fazlasını iktisat öğrenmeğe vakfetmiş bir kişi olarak görüşlerimi son defa ve bir miktar geliştirilmiş olarak ortaya koyuyorum.

Birinci bölümde özgün görüşlerimin en önemlisi olarak telakki ettiğim milli gelirin büyümesi hakkındaki düşüncelerim bulunmaktadır. Buradaki yazılarımın her iktisat kitabına girecek kadar önemli bulunduğuna inanıyorum. Ayrıca şu var ki eğer bunlar anlaşılmaz ise Türkiye ekonomisinin anlaşılmasına ve geleceğinin öngörülmesine olanak bulunmadığını savunuyorum.

İkinci bölümde 1 taşla 3 kuş vurmaya çalışıyorum. Birinci kuş Türkiye ekonomisine dair yazan Türk ve yabancı en iyi iktisatçıların neyi anlamadıklarını, ne gibi yanlışlıklar yaptığını anlatmaktır. İkinci kuş bu eleştiriler yapılırken benim yıllardan beri ileri sürdüğüm sıradışı görüşlerin neler olduğu ve bunları bilmeden Türkiye ekonomisinin anlaşılamayacağıdır. Üçüncü kuş sıradışı görüşlerimin tanınmış iktisatçıların eleştirilmesiyle ortaya konulmasının bu kitabın okunmasını kolaylaştıracığını sanmamdır. Şimdi 3 kuş yakından bakacağız.

Türkiye ekonomisine dair yazılanların sonu yoktur. Bunların hepsini bir mercək altına alıp ve eleştirmek hiç olası değildir. Özellikle bu yazılanların belki % 80 inin hiçbir bilimsel niteliği olmadığı, gerçeklerle hiç ilgisi bulunmadığı düşünülecek olsa

bunun zaten anlamı yoktur. Bilimsel ve anlamlı yazılara gelince varsaysak ki bunlar da olanların % 20 si ise bunların hepsini eleştiri konusu yapmak yine olası değildir. Bu kitapçıkta en iyi iktisatçıların yazdıkları arasından 24 adedini seçtim ve bunları eleştirmeye çalıştım. Sanılmasın ki Türkiye konusunda yazan en iyi iktisatçılar yalnız bunlardır. Sanırım benim ele aldığım 50 kadar iktisatçıyı en az üçe katlamak gerekir. Benim seçimimdeki kriteriyum ortaya koymak istediğim sıradışı görüşleri çağrıştıran 24 yapıttır. Bunların bazıları gazete makaleleri, bazıları bilimsel makale ve bazıları ise kitaplardır. Temel amaç sıradışı görüşlerimin özetlenmesiyle birlikte en iyi iktisatçılarımızın yapıtlarının bilinen iktisat yazımı-literatürü çerçevesinde şekilleştirilmiş olmasının gösterilmesidir. Burada sözü geçen iktisatçılar iktisat biliminin bugünkü yazımına hakimdir. Araştırmalarını bunun yöntemleriyle yapar. Ama çoğu yaklaşımları ve vardıkları sonuçlar gerçekleri yansıtmaz. Bunun anlamı bilinen iktisat biliminde sorun olmasıdır. İşte benim özgün çalışmalarım ve herkesten farklı olmam, Türkiye ekonomisini herkesten farklı olarak anlatmam değildir yalnız. Bilinen iktisat bilimindeki çok önemli eksikleri görmem ve bunları tamamlayıcı teorik açıklamalar yapmam ve bunlar aracılığıyla Türkiye ekonomisini araştırmam benim ayırıcı vasfımdır. Aynı yöntemi kullanmış bulunan iktisatçımız var mı bilmem!

İkinci kuş benim herkesten farklı görüşlerimi çok ama çok kısa-özet de olsa ortaya koymamdır. Kuşkusuz bu görüşlerim meslek hayatım olan 60 yılda yavaş yavaş ortaya çıkmıştır. Bunları nasıl geliştirdiğim ve ayrıntılı açıklamalarım sayıları 50 yi geçen orijinal kitaplarımda yazılıdır. Burada bir koku verilmesinden ileri gidilmemektedir.

Üçüncü kuş görüşlerimin diğer iktisatçıları eleştirirken ortaya konulmasının bunların daha kolay anlaşılmasına yada ilgi çekmesine olanak vermesidir. K. Marx gençliğinde olaganüstü ve sıradışı görüşlerinin ilgi çekmesi için başkalarını acımasız kritik etme yolunun en iyi yöntem bulunduğunu anlamış ve işe böyle başlamıştır. Ben de bu kitapta aynı yöntemi kullanma yoluna gittim.

Bu kitapçığın okunması sanırım çok kolay değildir. Popüler iktisat yada herkesin ilgiyle izleyebileceği yazılar varsa da çoklarında ekonomi bilimi ve tekniklerinin katkısı zaman zaman yüksek olmaktadır. Bu nedenle yazılanların iyi değerlendirilebilmesi için okuyucuda iyi bir ekonomi bilimi altyapısı bulunması gereğini öngörmekteyim. Ama Türkiyede öğretilen yada bilinen ekonomi bilimi o derecede zavallıdır ki iktisat bilenlerin bu kitabı tam anlamıyla içlerine sindireceğini de sanmıyorum.

İkinci bölümün başka bir özelliği ele alınan her konu ve eleştirinin 1,5-2 sahife içine sığdırılmasıdır. Böylece bunun okunmasının daha kolay olacağı ortadadır. Bütün bu konular ve eleştiriler daha önceki kitaplarımda ayrıntılı olarak bulunmaktadır.

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM I

MİLLİ GELİRİN BÜYÜMESİ TEORİSİNDE ÖNEMLİ BİR DEVRİM YAPTIĞIMI SANIYORUM

1- Giriş	1
2- Önce Küçük - Kısa Bir Özet	3
3- İlk Bulgularım	7
4- Teorik Açıklamaya Yönelme ve Dış Ticaret Oranlarından Ulusal Gelir Düzeyine	11
5- Gelir ve Düzey Etkileri	15
6- Tekrar Elma-Armut Örneği ve Düzey Etmeni	18
7- Bütün Bunlar Önemli mi?	20

BÖLÜM II

24 ELEŞTİRİCİ YAZI İLE TÜRKİYE EKONOMİSİNİ ANLAMAYA SIRADIŞI YAKLAŞIM

I- Güngör Uras ve Üretim Tutkusu	25
II- Herkesin İnandığı Yanlışlar ve Tufan Türeñç	27
III- Dünya Bankası ve Türkiye’de İktisadi Büyüme	29

IV- Prof. Gülten Kazgan ve Dışa Dönen Türkiye Ekonomisinin Geleceği	32
V- Hollis Chenery de Yanılıyor	34
VI- Doğan Avcıoğlu ve Neden Komünizm	36
VII- Türkiye'nin Dışa Dönmesi ve A. Krueger	38
VIII- Yüksek Faiz Düşük Kur ve Ege Cansen	40
IX- Yalan ve Toktamış Ateş	42
X- Milli Gelir Düzeyi ve Prof. Ekrem Pakdemirli	43
XI- Döviz Fiyatı ve A. Krueger	45
XII- Türkiye'de Verimlilik Artışı ve Deniz Gökçe	47
XIII- Derviş-Robinson ve Ekonominin Dışa Dönmesi	49
XIV- Satınalma Yöntemine Göre Milli Gelir ve Prof. Süleyman Özmucur	51
XV- Balassa-Celasun ve Tarım ve Tarım Dışında Kazanç Farkları	55
XVI- Sıradışı İktisat ve Prof. Fikret Şenses	57
XVII- Prof. Yılmaz Akyüz ve Mali Sistemin Liberalizasyonu- İktisadi Büyüme	59
XVIII- Maxwell Fry ve Türkiye'de Enflasyon	61
XIX- Profesör Erinç Yeldan ve Türkiye'deki 2000-2001 Ekonomik Kriz	63
XX- DPT ve Türkiye'de İstihdam	65
XXI- Bent Hansen ve Türkiye'de İhracat Artışı	66
XXII- Tosun Arıcanlı-Dani Radric ve Türkiye Ekonomisinin Dışa Dönmesi	68
XXIII- Türkiye'de 1970-1987 Yılları Arasında Trend Gelir Artışı Ne Kadar: Anand, Chhibber ve Wijnbergen	69
XXIV- Gelir Bölüşümü ve Prof. Korkut Boratav	72

BÖLÜM I

MİLLİ GELİRİN BÜYÜMESİ TEORİSİNDE ÖNEMLİ BİR DEVRİM YAPTIĞIMI SANIYORUM

1- GİRİŞ

Bu bölümde iktisat bilimine yaptığım çok önemli bazı katkıları özetleyeceğim. Bütün bunları 30 yılı aşan bir dönemde geliştirdim. Açıktır ki burada son 30 yıldır yazdığım bu konudaki düzinelerce kitapların bir nevi özeti verilmektedir. Özet yaparken çok şeylerin kayıp olacağı ortadadır. Ama özetin son derecede yararlı olduğuna da inanıyorum. Buradaki yazılar iktisat bilimini meslek olarak edinmemiş ve bu konuda fazla bilgisi olmayanlar için de yararlıdır. Buna rağmen daha önce iktisat öğrenmemiş olanlar burada yazılanların hepsini sanırım değerlendiremez. Ama bunlar okunursa yine de bu bilimde küçük de olsa bir devrim niteliğinde bazı başarılarının bulunduğu düşünülebilir. Bunları tam değerlendirebilmek için ne kadar iktisat bilinmesi gerektiği olayına gelince bu sorunun yanıtı zordur. Burada sıradışı bir analiz söz konusudur. Daha önce bilinen pekçok bilgileri söküp atmadan yada bu yazıda gerçekten bazı önemli analizlerin bulunabileceği gerçeğine inanmadan bu yazıyı okumak hiç de yararlı olmayacaktır. Tabii kötü iktisat öğrenmiş bulunanlar yazılanlardan hiçbir şey anlayamayacaktır. Ne var ki devrim niteliğinde bulunduğu zehabında olduğum bu görüşleri bilmeden Türkiye’de yapılan araştırma yada yorumlar yada tartışmalar sanırım bizi bir yere götürmez. Türkiye’deki iktisat biliminin düzeyini geri kalmışlıktan kurtarmada burada yazılanların ciddi yararları bulunacağına inanıyorum. Son 30 yıldaki çabalarım bunu anlatmakta başarılı olamamıştır; ama denemeye yine devam ediyorum.

Bu yazıda milli gelir ve bunun büyümesinin belirlenmesi merkezdedir. Milli geliri belirleyen fakat iktisat bilimi literatüründe bilinmeyen bir analiz biçimi ile karşı karşıyayız. 30 yıldan beri bu analize dayanan bulguların Türkiye’de gözlenen olaylarla doğrulanması iktisat biliminde küçük de olsa bir devrim yapmış olma inancımı kuvvetlendirmektedir. Milli gelir ve bunun büyümesi merkezdedir ama inancım odur ki bu anlaşılmaz ise Türkiye’nin karşılaştığı ekonomik sorunların anlaşılmasına

ve çözülmesine olanak bulunmayacağı da verilmek istenen mesajların başında gelmektedir.

Bu yazıda teori-soyut araştırma ile Türkiye ile ilgili bulgular içiçe bulunmaktadır. Teorinin Türkiye ekonomisinin araştırılmasından ayrıldığı analizler çeşitli kitaplarımda bulunuyor. Özetin daha etkili olabilmesi için bu yöntemin bana uygun geldiğini daha baştan belirtmekte yarar vardır.

1970 li yılların ortalarına gelene kadar ben de Türkiye ekonomisini bilinçli iktisatçılar gibi yani bilinen iktisat biliminin araçlarıyla analiz eder ve onlar gibi anlatırdım. Pazar mekanizmalarına fazla müdahalenin ve sosyal adalet kisvesi altındaki komünist uygulamaların ekonomimizi çıkmaza götüreceğini tekrarlayıp dururdum. Ayrıca ekonomi biliminin çok da ciddiye alınmadığı o yıllarda ideoloji ile bilgisizlik koalisyon yapınca sorunlarımız hiç anlaşılamamaktaydı. Ne var ki 1970 li yılların ortalarından sonra artık iyi iktisatçılar yetişip söz sahibi olmaya başlayınca görmeğe başladım ki bilinen ekonomik analiz araçları ile yapılan araştırmalar bizim ekonomimizi anlamaya yetmiyordu. Yada bunlarla yapılan analizlerle doğru olmayan sonuçlara ulaşılıyordu. İşin doğrusu neydi? İşte benim ilk denemem olan AN UNCONVENTIONAL ANALYSIS OF THE TURKISH ECONOMY-Türkiye Ekonomisinin Sıradışı Analizi kitabımda (1978 yılında İngilizce olarak yayımlanmıştır)olaya değişik olarak ve yeni geliştirdiğim ekonomik analiz yöntemleriyle bakmaya başladım ve son derecede değişik sonuçlara ulaştım. Neydi ulaşılan sonuçlar ve bunlara küçük de olsa bir devrim denilebilir miydi? Hayır orada yazılanlara devrim denilemezdi fakat devrim olarak düşündüğüm düşüncelerin izleri vardı bu kitapta. Tekrar soruyorum: Neydi o kitapta söylediklerim? Önce bu soruyu yanıtlıyacağım.

Ekonomik sorunlarımızı sıradışı görmeye başladığım 1970 li yıllarda merkezde hep Türkiye ekonomisi vardı. Ama bunu daha iyi anlamağa çalışırken yeni bir teoriye ve yeni bir analiz biçimine gittiğimi de farkediyordum. Ekonomi biliminde yeni avenüler açma düşüncem yoktu ama çalışmalarım beni oralara götürmekteydi. İki yoldan gidiyordum: Birisi mevcut analizlerin eleştirisi ,diğeri yürünen yeni yolun bilinmeyen sapaklara beni getirmesi. İki yol bir yerde kesişince hem ekonomi biliminde, hem Türkiye ekonomisinin anlaşılmasında bilinmeyen yerlere geldiğimi sanıyordum.

İyi bilinen Türkiye ekonomisi analizleri toptan yanlış mıydı? Bunlar işe yaramaz şeyler miydi? Kuşkusuz hayır. Özellikle iyi iktisatçıların analizlerinden çok şeyler öğreniyorduk ama bunlar yeterli değildi. Asıl önemlisi varılan nihai(enson) sonuçlarda bilmemiz gerekenler ortaya çıkmıyordu. Tabii ben önce profesyonel iktisatçıların çalışmalarından söz etmekteydim. Medyadan süzülerek gelerek kamu oyunca yansıyan ve burada makes (yansıyan yer) bulanlar arasında gerçeklerle ilgili bulunmayan görüşler varsa da asıl önemlisi bilinçli iktisatçıların düşünceleri ve ulaştıkları sonuçlardı. İşte bunlar ne yeterliydi, ne de daha önemlisi doğrudu. . İnan-

maktayım ki olayları bilimsel arenada tartışırsak günün birinde bunlar kamu oyun-da yüzüstüne çıkacaktır.

Olayın kuşkusuz çok yönleri var.Ben burada ekonomi biliminde yer bulması gereken fakat bizim için daha önemlisi Türkiye ekonomisi için önemli bulunan bazı gerçeklerden söz edeceğim.Her ne kadar bunlar teorik ağırlıklı bulunsa da,bunları bilmeden Türkiye ekonomisinin hiçbir sorununu anlama olasılığı yoktur savını özetle savunacağım.Bu yazılanların hepsi benim ekonomi bilimine yaptığım fakat her nasılsa anlatamadığım çok önemli katkılardan oluşuyor.Burada anlatacaklarım hem teorik ağırlıklı olup, hem Türkiye ekonomisinin günlük gerçeklerini ilgilendirecek açıklamalardır.

2- ÖNCE KÜÇÜK-KISA BİR ÖZET

GELİŞME TEORİSİNDE VE BUNUN TÜRKİYEYE UYGULAMASINDA yaptığımı sandığım devrimi önce elimden geldiği kadar herkesin anlayabileceği biçimde kolaylaştırıp-kısaltarak anlatacağım.Ama yine de bunu değerlendirebilmek için önce iyi iktisat bilinmesi gerektiğine inanıyorum.Bu yetmez tabii.. Zeyyat'ın iktisat biminine ciddi katkılar yapabileceğine de inanmak gerekir.Daha sonra aynı şeyleri bu defa yine kısa ama biraz daha belki bilimsel anlatacağım.

İnsanların günlük hayatının önemli bölümü çalışıp yaşantıları için gerekli giderleri yapabilmek için para kazanmakla geçer.Bu yelpazenin başı ve sonu birbirilerinden çok uzaktır.En basit ihtiyaçların karşılanmasından başlayan bu yelpaze belki de sonu olamayan ihtiyaçların karşılanmasına kadar gider.İnsanlar kendilerinin ve yakınlarının daha iyi yaşayabilmesi için para kazanmak ister.

Belirli bir devrede kazanılan paraya gelir deriz.Ülkede çalışan kişilerin kazandıkları yada çalışmasa bile sahip oldukları kapitalin(diyelim evler-apartmanlar) sağladığı paralar bunu oluşturur.Bunlara ücret,maaş,faiz,kar yada rant denilir.Hepsinin toplamı gelirdir.Bir ülkede yaşayan kişilerin gelirlerinin toplamına da milli gelir ismi verilir.Ama dikkat edilsin ki üretime katkı yapan hizmetlerin geliri söz konusudur burada.Baba oğluna para verirse,piyangodan para çıkarsa,kumardan para kazanılırsa,devlet emeklilere maaş verirse,vb. bunlar gelir değildir.Bir ülkenin milli geliri bu ülkenin nüfusuna bölünür ise buna kişi başına milli gelir denir.Örneğin Türkiyede şimdilerde kişi başına düşen milli gelir 5,300,ABD de 45,000 ve Hindistan-da 1000 dolar dolaylarındadır.

Şimdi diyelim ülkede yalnız 2 mal üretilir: Elma ve armut.Söz konusu ülkenin milli gelirini hesaplayabilmek için orada üretilen elma ve armutu toplamak gerekir.Ne var ki ayrı nesneler olan elma ve armutun toplamı bir anlam ifade etmez.O halde her biri önce aynı birimle değerlendirilir ve daha sonra bunlar toplanarak milli gelir hesaplanabilir.Sözü edilen birim Türkiyede liradır. Türkiye'de kaç liralık elma

ürettiğimizle kaç lirahk armut ürettiğimizi belirleyip bunları toplarız.Ama bunu yaparken bir kilo elmanın ve bir kilo armutun fiyatını bilmemiz gerekir.Böylece sözü edilen dönemde üretilen elma ve armutun kaç lira ettiğini buluruz.İşte bu, ülkenin milli geliridir.Bu toplam ne kadar yüksek ise ülkenin maddi refahı da o kadar yüksektir.Ta-bii burada göreceli bir refah yüksekliği anlayışı söz konusudur.Yani başka bir ülkenin yada önceki bir dönemin milli geliri ile mukayese-karşılaştırma söz konusudur.

Üretim yada gelir neden hesap edilen düzeydedir ve neden artar?Bu olay iktisat biliminin ençok üzerinde durduğu bir olaydır.Burada komik denecek kadar kısa bir açıklama yapacağım.Gelir üretimle artar.Üretim doğal kaynaklar,emek ve kapital ile yapılır. Herbirinden ne kadar çok kullanılırsa üretim de o kadar artar.Bunlara iktisat biliminde üretim araçları yada girdi denilir.Ama dahası da vardır.İkinci etmen bu girdileri verimli kullanmaktır.Bunları ne kadar verimli kullanırsak üretim yani gelir de o kadar artar.İktisatçılar büyümenin kaynakları olarak isimlendirdiği bir yöntemle milli gelirin büyümesinin ne kadarının kullanılan üretim araçlarının artmasından ,ne kadarını verimliliğin artmasından ileri geldiğini hesaplar.Türkiye için de bu hesaplar yapılmıştır.

Şimdi benim devrim sandığımı görüşlerime gelelim.

Önce görelî fiyatlar dediğimiz bir kavramı hatırlatmak isterim.Yani elma ve armut fiyatlarının birbirine oranından söz ediyorum.Elma fiyatı 1 lira, armutunki de 1 lira ise görelî fiyat 1 dir.Ama elma fiyatı 1 lira olup armut fiyatı 2 liraya çıkarsa görelî fiyat değişmiş demektir.İşte benim iktisat biliminde yaptığım devrim burada başlıyor.Soru şu: Acaba elma fiyatları 1 lirada kalırken armut fiyatları 2 lira olursa ve ülkede üretilen elma ve armut miktarı eskisi kadar kalmış ise bu ülkenin milli geliri değişir mi, aynı mı kalır?Geleneksel hesaplarda ilk bakışta değişmez izlenimini veren açıklamalar görüyoruz.Ben öyle düşünmüyorum.Bu soruya cevap vermek için önce işe bir kolayından bakalım.Bu amaçla Türkiye'deki milli gelir artışını mercek altına alacağım.

1950 ile 1975 arasındaki milli gelir artışını 1968 sabit fiyatları (örneğin yukarıdaki örneğimizdeki elma ve armut fiyatları)ile ölçünce yıllık ortalama milli gelir büyümesi %6,4 dür.Ama aynı dönemdeki milli gelir artışını 1987 sabit fiyatları ile ölçersek milli gelir büyümesi % 5,2 dir.Aynen bunun gibi Türkiye'deki tarımdışı kesimlerin aynı dönemdeki milli gelir artışını 1968 sabit fiyatları ile ölçersek bu % 8 iken 1987 sabit fiyatları ile ölçülen aynı dönem milli gelir artışı % 6 dir.Bu neden böyledir sorusunun cevabı büyük ölçüde yukarıdaki örneğimde olduğu gibi elma ve armutun görelî fiyatlarının 1968 ve 1987 sabit fiyatlarında farklı olamasında gizlidir.Yani aslında her iki hesapta da üretim artışı hep aynıdır..Aslında iki sabit fiyat-taki değişen şey ilk görünürde görelî (nisbi-relative) fiyatlardır. Biraz daha derine gidilirse temel neden bu iki dönemdeki emek fiyatlarıdır.Yani 1987 sabit fiyatlarında emek fiyatları görelî olarak % 30 dolaylarında azalmıştır.Demek görelî fiyatların değişmesi millî gelir ölçümünü de değiştirmekteydi.Bu bir.

Burada görelî fiyatların etkisini anlatırken sanırım biraz zorlanacağım.Neden?Çünkü olay karışık.Zira eğer armutun görelî fiyatındaki artış armut üretiminin maliyetindeki artış sonucunda ortaya çıkmış ise sorunun net bir cevabı vardır.Diyelim ülkedeki topraklar yada iklim şartları yada teknoloji vb. armut üretimini zorlaştırmış ise ve eskiden aynı miktar armut üretimi için diyelim 100 birim emek ve 100 birim kapital yerine şimdi her birinden 200 birime ihtiyaç varsa(vb. yada iktisatçılar fazlasının bilir,örneğin üretim araçlarının birleşme oranlarındaki değişme gibi) ,ve emek ve kapitalin fiyatları aynı kalsa bile armutun üretim maliyeti elmanınkinin iki katına çıkarsa ve ülkede kullanılan emek ve kapital aynı kalırsa armutun üretim miktarı eskisinin yarısına iner ve buna rağmen ülke insanları armuta şimdi daha fazla para ödemeyi kabul ederse(zira yukarıda varsaydık ki kişilerin elma ve armut konusundaki zevkleri-tastes değişmiş) yani armut yerine daha fazla elma yemeyi düşünmez ise milli gelir eskisi neyse o kadar kalır.Yani üretim miktarı azalmış fakat milli gelir aynı kalmıştır.

Şimdi başka bir durumun ortaya çıktığını varsayalım.Diyelim ki (yine) ülke halkı şimdi elmaya göre daha fazla armut sever olmuştur ve şimdi 1 kilo armutu 2 kilo elmaya eşit saymaktadır.Aynen yukarıda olduğu gibi.İktisatçıların deyimi ile iki maldan birinin seçimi söz konusu olunca 2 kilo elma ile 1 kilo armut arasında bir endiferans-kayıtsızlık vardır.Ama ellerindeki üretim araçları ve üretim tekniği aynı kalmaktadır fakat şimdi anlatacağım bir nedenle eskisi kadar elma ve eskisi kadar armut üretimi söz konusudur.Bu durumu bir önceki durumla karşılaştırınca şöyle düşünülebilir; Hem elma ,hem armut eskisi kadar üretiliyor;halbuki önceki durumda armut üretimi azalmış ve bunun maliyeti artmıştı ve sonunda milli gelirden bir değişiklik olmuyordu.Elma ve armutu şimdi eskisi kadar üretiliyorsun ama armut şimdi eskisinin 2 misli değerli bir mal.Hatırlayalım ki milli gelir hesaplanırken her birinin miktarı bunun fiyatıyla çarpılır.Yeni durumda armutun miktarını eskisinin 2 misliyle çarpıyoruz..O halde milli gelir artmış olmalıdır.Halbuki ben göstereceğim ki yeni durumda milli gelir azalmıştır.Buna hemen geleceğim.Birde milli geliri ölçerken iktisatçıların kullandığı bir yöntem vardır.Onu da hatırlatalım.Bu da fiyatların hep sabit yani aynı bulunduğu düşünülerek hesapların yapılmasıdır.Bu durumda milli gelir bir dönemden obirine sabit kalmıştır zira aynı miktar elma ve armut üretilmiştir her iki dönemde de..Görülüyor ki burada görelî fiyatların değişmesinin milli gelire hiç etkisi yoktur..

Gelelim benim ortaya koyduğum duruma.Anlatmaya çalışıyorum ki armut sevgisinin elmanın iki misline çıkmasına rağmen ülkede eskisi kadar elma ve armut üretiliyorsa milli gelir azalması vardır.Başka bir değişle ülke halkı eskisine göre daha fazla armut sevmesine rağmen yine eskisi kadar elma ve armut satın alıp tüketmektedir.Geleneksel hesaplamalarda kişilerin mallara verdiği değerlerin değişmesi milli geliri değiştirmemektedir.İşte son derecede önemli sonuçları olacak bu yanlış düzeltmeğe çaba harcamaktayım.

Şu soruyu cevaplandırmağa çaba harcıyacağım.Neden armutun değeri eskisine göre artmasına rağmen toplum eskisi kadar armut alır? Bunu şöyle açıkladım.Diye-
lim ki elmanın üretiminde fazla emek ve armutun üretiminde az emek kullanılmak-
tadır.İktisatçılar elmaya emek yoğun ve armuta emek yoğun olmayan bir mal de-
mektedir.Yine diyelim ki ülke insanları şimdi daha çok armut sevmesine rağmen
emek fiyatları azalmış ise elma fiyatı aynı kalsa bu defa armut fiyatları artmış ola-
caktır.Görelî elma fiyatı azalmıştır.Yani iktisat biliminin iki kuralı birbirilerinin ters
etkisini ortaya çıkarır.Elma ve armut birbirilerinin yerini tutabilen mallardır.Elma-
nın fiyatı azalınca armut yerine elma alınır.Ama armut şimdi daha çok tercih edili-
yor yada daha çok seviliyor ise bu defa daha çok istenir.Görülüyor ki iki etmen bi-
birilerini karşılar ve her iki mal da aynı miktarda talep edilir.Ayrıca şimdi armut
aynı miktar üretim aracı kullanılmasıyla üretilse bile armut fiyatlarının artmasına
rağmen emek fiyatlarının düşmüş olması nedeniyle üreticiler her ikisinden de aynı
miktarda kar ederler ve bu nedenle her ikisinin de üretim miktarı aynı olur.

Şimdi bir düşünelim armut elmaya göre daha çok sevilen bir mal olmuştur ama
ülkede daha fazla armut üretmek için bir dürtü yada özendirme yoktur.İşte ben bu
durumda bir milli gelir azalmasının bulunması gerektiğini yıllardan beri anlatmaya
çaba harcamaktayım.Yani fiyatın görelî olarak yüksek olmasına ve toplum halkının
daha fazla armut sevmesine rağmen daha fazla armut üretilmiyorsa bu milli gelirin
azalması demektir.Ve çok teorik gözükken bu açıklamanın pratik ciddi anlamları
vardır.Bunu Türkiyede gözlenen olaylarla kanıtlamak mümkündür.Şöyle ki 1975
yılında Türkiyede kişi başına milli gelir 850 dolar olarak hesap ediliyordu.Halbu-
ki 1975 yılında milli gelirimizin 600 dolar dolaylarında bulunduğunu anlatmaya ça-
lışıyordum.1970 li yıllarda bunu nasıl anlattığım bunu izleyen paragraflarda görü-
lür.İşte o görüşlerden hareket ederek yukarıda özetlediğim akıl yürütme biçimi ile
anlatıyorum ki emek fiyatlarının 1975 den sonra azalmasıyla milli gelirimiz yuka-
rıda anlatılan teorik nedenlerle azalmak zorundaydı ve bunu 600 dolar olarak he-
saplamamın nedenlerinden biri buydu ve 2000 li yılların başında buna düzey etki-
si adını vermiştim ve bunu aşağıda anlatacağım büyüme etkisinden ayırıyor-
dum.Şimdi anlıyorum ki ben görelî fiyatlar hep şimdiki düzeyde olsaydı milli ge-
lirin şimdiki düzeyini baştaki düzeyiyle karşılaştırmağa çalışmaktaydım. Şu son
yazılan cümlelerin anlaşılması bu aşamada zor olabilir ama aşağıda bunu daha anla-
şılır yapacağım.

Burada emek fiyatları üzerinde duracağım.Ülkelerde üretilen mallar başka ül-
kelerde satılabilir yada başka ülkelerde üretilen mallar bizim ülkemize ithal edilebi-
lir.Ama emek böyle değildir ve emeğin ülke dışına çıkması yada yabancı emeğinin
sözü edilen ülkeye gelmesine engel vardır.Bu nedenle emek fiyatının ülke dışın-
daki fiyatlarla yakın ilişkisi yoktur.Ama ihraç edilen yada ithal edilen malların ülke dı-
şındaki fiyatlarla yakın ilişkisi vardır.Yukarıda belirttiğim gibi bu malların fiyatını
ülke dışındakilerden çok farklı tutulması zordur ve bu yapılırsa bile ülke bunun be-
delini öder.1975 öncesindeki koşullar Türkiyede emek fiyatlarının olması gereken-

den çok farklı olmasına olanak veriyordu.Ama bu tarihten sonra bu olanak zayıflamaya başlayınca emek fiyatları azalmaya başlamış ve bununla birlikte hem milli gelirin büyüme oranları % 6,4 den % 3,8 e düşmüş ve hem milli gelir düzeyi azalmıştır.İşte bu olayı görüp anlatmamı iktisat biliminde bir devrim olarak niteliyorum.Zira bu analizin son derecede önemli bulunduğunu eminim. Nitekim milli gelir düzeyi ve bunun büyümesi bütün ekonomik analizin temelini oluşturur.

Emekle ilgili açıklamalarımda şunu söylemek istiyorum.Önce belirteyim ki bu bir sezgi daha çok.Emekle satın alınabilecek ve milli gelir oluşturacak mal miktarının artmasını milli gelirin artması yada alınacak mal miktarının azalmasını milli gelirin azalması olarak görmekteyim. Burada onbinlerce malların görelî fiyatını veri yada sabit olarak düşünüp,bu sabit fiyatlarla ne miktar alınır kriterini aramaya çalışmaktayım.Sakın düşünülmesin ki tanınmış iktisatçı Ricardo yada Marx gibi değerî ölçüsünün emek olduğunu söylüyorum.Ama emeğin satın alacağı mal miktarının artıp azalmasının milli gelirin bir ölçüsü olarak anlamlı bulunması gereğini anlatmağa çalışıyorum.

3- İLK BULGULARIM

1970 li yılların ortalarında yapılan ve bütün dünya literatüründe kabul gören hesaplara göre 1950 ile 1975 yılları arasında Türkiye ekonomisinin(ulusal gelirin) büyümesi yılda ortalama % 6,4 olmuştı ve 1975 yılında Türkiye’de kişi başına düşen milli gelir 833 dolar(cari) olarak kabul edilmekteydi.Halbuki AN UNCONVENTIONAL ANALYSIS OF THE TURKISH ECONOMY isimli kitabımda açıklıkla yazmaktaydım ki bu süredeki (1950-1975) büyüme % 4-5 aralarında bir yerlerde ve kişi başına milli gelir 1975 de 600 dolar(cari) dolaylarındaydı.Yine göstermeğe çalışmışım ki 1978 yılını izleyecek 20-30 yılda Türkiye ekonomisinin büyümesi yılda % 4-5 arasında olacaktı.(Ama o yıllarda milli gelirin düzeyi ile büyüme oranını birbirilerinden ayıramıyordum ki asıl devrimim buradaydı.)Öyle oldu da!Bu önemli bir sonuçtu fakat daha önemlisi benim bu sonuca gelmem için geliştirdiğim yeni yöntemdi.

Neydi bu yöntem?Türkiye’deki tarım dışı kesimlerden hemen hemen hiç ihracat yapılamadığı cihetle bu kesimdeki gelir düzeyinin ve bunun büyümesinin abartıldığını anlatıyordum.Diğer taraftan 1950 yılı sonrasında ülkede tarım kesimi %3 büyürken tarımdışı kesimler %8 büyümüş ve ekonominin büyümesi, yani milli gelirin yılda %6,4 büyümesi (ikisinin ağırlıklı ortalaması) bu nedenle meydana gelmişti. Tarımdışı kesimlerdeki bu hızlı büyümenin nedenlerinden biri kuşkusuz ülkede biriken kapitalin bu kesimde kullanılması ile artan nüfusun bu kesimde istihdam edilmesiydi.Bu, iktisat yazımında biliniyordu.Ama bilinmeyen bir başkası da vardı.Acaba artan kapital ve istihdam %8 büyümeye neden olabilir miydi?Bu sonuca varabilmek için daha fazla kapital kullanılması ve daha fazla kişinin istih-

dam edilmiş olması yeterli değildi. Ayrıca verimlilik de artmalıydı. Kanımca bu kesimin gelir düzeyi ve büyümesi abartılıydı. Ne anlamda? Şöyle ki tarımdışı her çeşit girdi fiyatları (kapital ve emek) olması gerekenden yüksekti. Bu da tarımdışı kesimlerin gelirinin yüksek olmasına neden oluyordu. Bu kesime her yıl eklenen kapital ve emek yüksek gelir alacağına göre ve her yıl yüksek gelir kazanan emek ve sermaye bu kesime girdiği için bu kesimdeki büyüme de % 8 dolaylarına geliyordu. Bu oranı yükselten mekanizmayı o yıllarda tam anlamamıştım (bunu birazdan açıklayacağım) ama yüksek büyümenin mümkün olmasını hazırlayan koşulları kolaylıkla görebiliyordum. Nitekim bu yüksek girdi fiyatları nedeniyle burada üretilen mal ve hizmet fiyatlarının yüksek bulunması tarımdışı kesimlerden yapılan ihracatın 1980 yılına kadar çok düşük düzeylerde olmasına neden oluyordu ve bu da gelir düzeyinin sürdürülebilir olmasına olanak vermiyordu. Yani gereken ihracat tarım tarafından gelebiliyordu ancak. Girdi fiyatlarının ve tarımdışı maliyetlerin yüksek olmasının nedenleri şuydu. Ülke içe dönük bir ekonomi politikası (yani ithalat ikamesi) uyguladığı cihetle yeni kurulan sanayideki üretimin maliyeti ticaret yaptığımız ülkelere göre cari döviz kuruyla (ki bu kur tarım mallarının satılabilirliğine göre belirlenmekteydi) hesaplanınca pahalı olmaktaydı ve bunların (yeni kurulan sanayi) üretimini ülke içinde satmak için her malın üreticileri yüksek gelirlerle sahip olmalıydılar ve bu nedenle bütün kesimlerde (tarım hariç, zira tarım ürünlerinin önemli bir bölümü ihraç edilmekteydi ve zaten tarım kesimi ile diğer kesimler arasında bir ikilem-duality vardı) her çeşit girdi fiyatları (emek fiyatlarının daha anlamlı olacağını hemen açıklayacağım) pahalı olmalıydı; yoksa bu mallar satılamazdı. İşte bu yüksek fiyatların ortaya çıkardığı gelirlere rant demektiyim. Acaba tarım dışındaki kesimlerdeki bu yüksek fiyatlar ile bu kesimdeki % 8 büyüme arasındaki ilişki neydi? Bu soruyu o yıllarda pek de sormamıştım. Anlattıklarım hep milli gelir düzeyinin bulunması gerekenden daha yüksek hesap edilmesiydi. Bir referansa gerek vardı: Yani neye göre milli gelirin düzeyi yüksekti? Önce kısa yanıt: Türkiye'deki emek fiyatları (özellikle tarım dışı kesimlerdeki) olması gerekenden yüksekti. Olması gereken neydi? Birazdan anlatacağım gibi milli gelirdeki şişmeyi azaltmak amacıyla tarımdaki fiyatlardan hareket edecektim. Yani gelir yüksekliğini belirleyecek referans tarım fiyatlarıydı; nedenini hemen açıklayacağım. Neden tarımdışı kesimlerin %8 büyümüş olması olayına tekrar ediyorum fazla bakmamıştım.

Şimdi gelelim emek fiyatlarının özelliğine, daha doğrusu sorulan sorunun yanıtına. İktisat literatüründe biliniyordu ki gelişmekte olan ülkelerdeki emek fiyatı gelişmiş ülkelere göre düşüktü; tabii Türkiye'de de böyle olacaktı. Ne var ki sözünü ettiğim koşullar gelişmiş ülkelere göre düşük olması gereken emek fiyatlarını daha az düşük yapmaktaydı. Kuşkusuz aynı beklenti her çeşit gelirler için sözkonusuydu. Ama tekrar etmeliyim: Emek gelirlerinin burada özel bir yeri vardı. Diğer gelirlerin olması gereken düzeylere yönelmesini gerektirecek baskıların bulunmasına rağmen emek gelirlerinde bu zorunluk yoktu: Emek sahiplerinin uluslararası hareketini sınırlayan nedenlerle bunlar bulunması gereken düzeyin üzerindeki yerini daha ko-

laylıkla koruyabilirlerdi Türkiye'deki koşullar altında. Şu sonuç karşına çıkıyordu. Birincisi tarım dışındaki bu gerçeğe uymayan yada devam ettirilmesi mümkün olmayan(unsustainable) bu büyüme oranının gerçekten ne olduğunu anlamak için milli geliri bunu oluşturan malların göreceli fiyatlarını bulunması gereken rakamlarla-birimlerle (iktisatçılar buna numeraire diyor) ölçmek gerekcekti.Gerçeği yansıtan birim tarım mallarının fiyatlarıydı.Zira mevcut fiyatlarla tarım ürünleri ihraç edilebiliyordu.İyi de tarım dışındaki fiyatları tarımdaki fiyatlarla nasıl ölçcektik? O yıllarda olayı fazla anlamadan hissediyordum ki tarım dışındaki fiyatlar tarıma göre yüksek ise onların fiyatını bir miktar azaltarak milli gelir hesaplanmalıydı.Bunu gerektiren bir ısıltıyı da görmüştüm.Şöyle ki tarımdışı kesimlerde kişi başına düşen milli gelir tarımdakinin 5 katı fazlaydı.Halbuki bu konuda yapılan gerçeğe dönük çalışmalar gösteriyordu ki bu oran 2,5 dolaylarında olmalıydı geliri Türkiye gibi olan ülkelerde..İşte ben de bu ölçüyü kullanarak görüyordum ki bu süredeki büyüme %6,4 değil % 4-5 arasında bir yerlerde bulunmalıydı.

Burada bir noktanın altını çizme zorunluğunu hissediyorum.Yaptığım şey 1950 yılında tarım dışı kesimlerin gelirini yeni fiyatları ile (yani tarımdışı gelirlerin tarıma göre 5 kat değil 2.5 kat büyük olduğunu varsayarak)hesap etmek daha sonra 1975 yılında tarım dışı kesimlerin gelirini aynı biçimde hesap etmek ve 25 yıldaki büyüme oranını bulmaktı.Ama tekrar ve tekrar ediyorum buradaki 2 farklı etken-den(büyüme ve düzey etmenleri) o yıllarda haberim yoktu.

Bu kitabım yayınlandıktan sonra küçük istisna dışında ülkemizde pek rağbet görmedi ama dünyanın en önemli dergilerinde bunun eleştirisi yapıldı ve dünyaca tanınmış iktisatçılar burada ileri sürülen görüşlerden hareket ederek ciddi açıklamalar yaptılar.Her ne kadar bazı iktisatçılar bu kitabın önemini kavrayamamış olmasına rağmen bazıları birşeyler hissetmekteydi.Kitabın önemini kavrayamayan iktisatçılar bu kitabı o yıllarda bu kitaptaki bazı görüşlere paralel görüşlerin açıklandığı bazı kitapların benzeri olarak görüyordu.Ana tema olan ithalat ikamesinin terkedilmesi ve fiyat mekanizmasına daha fazla yer verilmesi teması zaten başka kitaplarda da vardı denmekteydi.Doğru yada yanlış bu zaten bilinmekteydi.Bu iktisatçılar ayrıca gösteriyorlardı ki ithalat ikamesinin kullanılması Türkiye için bir zorunluktı; yani ekonomi hem başka biçimde geliştirilemezdi, hem bu politikayı bırakıp daha serbest bir ekonomiye geçmek o kadar ağır sosyal yükler getirecekti ki toplum bunu kaldıramazdı.Diğer bir değişle benim gibi liberal ekonomi tarftarları ekonominin boşlukta olduğunu varsayarak araştırmalarını yapıyorlardı.Bir de şu vardı ki biçimsel olarak kitabın ciddi kusurları bulunmaktaydı.Başka bir eleştiri yönü bazı sonuçlara gerçekçi olmayan bazı varsayımlarla ulaşılmasıydı.Tabii çeşitli kitaplarımda bunların hepsinin yanıtlarını vermekteydim.

Kitabı önemsiyen iktisatçılar ise burada verilmek istenen mesajın küçük de olsa bir kısmını görmüştü.Nitekim uluslararası üne sahip çok tanınmış bazı iktisatçılar(B.Balassa ve M. Celasun) tarımdışı kesimle tarım kesimi arasındaki kazanç farklarını normal düzeylere indirip ve ayrıca tarım dışı kesimlerdeki göreceli büyümeyi

de göz önüne alarak 1950-1975 arasındaki büyümenin ne olması gerektiğini benden daha iyi hesap etmişlerdi. Ne var ki benim sonuçlarıma göre bu olayın büyümeyi 2 puvan indirilmesi gerekmesine rağmen onlar bu oranın 1 puvanın biraz altında olması sonucuna varmışlardı. Ama işte burada benim vermek istediğim mesajın ancak bir bölümünü değerlendirebiliyorlardı. Benim ileride düzey etmeni diyeceğim bölüm hesap edilmemekteydi. Kazanç farklarının gelirin düzeyinde ortaya çıkaracağı fark hiç görülmemişti. Buna birazdan geleceğim. Şimdi bu konuda bir açıklama yapacağım. Bu iktisatçılar benim hesaplarımı önemsemişlerdi ve kendileri de aynı biçimde hesap yaparak ve tarım dışı kesimlerle tarım kesimindeki kazanç farklarını normale indirerek bu olayın milli geliri hangi oranda etkilediğini hesap etmeğe çalışmışlardı.

Benim hesabım şöyleydi. 1950 yılı kişi başına milli geliri hesap ederken tarım dışı ve tarımdaki kazanç farkını gerçekte olduğu gibi 4,5 değil dünya standartlarına uygun olarak 2,5 aldım. Buradan giderek bulduğum kişi başına milli geliri cari dolar fiyatı ile belirledim. Bu rakam 114 dolar oluyordu. Aynı işi 1975 için yaptım bu rakam 230 dolar olmuştu. Yani 25 yıllık dönemdeki yıllık kişi başına milli gelir artışı %2,83 oluyordu. Aynı dönemde nüfus artışını 2,4 olarak hesap edersek milli gelir artışının % 5,23 olması gerekiyordu. Halbuki aynı hesabı benim önerimi göz önüne alarak dünyaca tanınmış iktisatçı olan B. Balassa yapınca bu rakam 6,1 oluyordu. Hatırlayalım ki fiili rakam 6,4 dü. Yani Balassa'nın hesabına göre kazanç farkları 25 yılda milli gelirdeki artış oranını %5 , fakat benim hesabıma göre % 17 abartmıştı. Aslında hesap aynı yapılmıştı fakat ben dolarla ifade edilen rakamlardan hareket etmiştim; ne var ki Balassa 1968 sabit Tl ile hesaplanan rakamlardan hareket etmişti. Aslında fark yoktu. Nitekim sabit Tl ile hesap edilen milli gelir artışı ortalaması % 6,4 iken aynı hesabı dolar ile yapınca bu 7,6 oluyordu. Yani bu Tl ile yapılan hesapların % 20 si kadar fazlaydı. Bir de Balassa'nın 1967-1977 yılına göre hesap yapması abartmayı azaltabilirdi. Nitekin benim devreme göre hesap yapan Prof. Celasın abartmayı %10 hesaplamıştı. Bu düşünülürse her iki hesap da aynıydı.

Bir de % 17 abartmanın dönem sonundaki rakamlara yansımaya bakacak olursak çok değişik rakamlar görürüz. Aslında benim asıl yeniliğim buradaydı. Benim hesabıma göre 1975 yılındaki kişi başına milli gelir 537 lira oluyordu. Halbuki resmi rakamlara göre bu 833 dolar bulunmaktaydı yani 1975 yılındaki milli gelir resmi rakamlara göre % 35 eksik olmalıydı. Bir düşünelim. Tanınmış 2 iktisatçının rakamları % 10 u gösterirken ben % 35 den söz etmekteydim. Çünkü 20 yıl sonra düzey etmeni dediğim etmeni bu iktisatçılar düşünmemiş fakat pek de bilinçsiz olarak ben bunu 1978 yılında belirlemiştim. 2 iktisatçının % 10 ve benim onlara paralel olarak yaptığım hesaplarda yine % 10 olarak bulacağım rakama ben sonradan büyüme etmeni demekteydim. Ama düzey etkeni ile %25 daha azalmayı (%35-%10 = %25) o yıllarda görmüştüm. Bu konuya aşağıda tekrar değineceğim.

4- TEORİK AÇIKLAMAYA YÖNELME VE DIŞ TİCARET ORANLARINDAN ULUSAL GELİR DÜZEYİNE

Bu, birinci aşamaydı.Yani Türkiye ekonomisinin analizi yeni araçların bulunması ve kullanılması yönünde bana ışık tutmuştu.Neydi o ışık? Tekrar edeyim:Milli geliri oluşturan malların fiyatları arasındaki görelî oran öyle olmalıydı ki bunlara göre belirlenen milli gelirin düzeyi tutunabilir(sustainable)bulunsun.Tutunabilirden kasıt ortaya çıkan makro büyüklüklerin (örneğin milli gelirin düzeyi) devam ettirilebilir olmasıydı.Ne var ki asıl önemli aşama işi tersine döndürmem ve önce teorik bir çerçeve hazırlayarak bu teörinin ışığı ile Türkiye ekonomisini anlamağa çaba harcamamdı.Yöntemim yine aynıydı yani çeşitli malların fiyatlarının görelî düzeyini belirleyen makro etmenleri aramaktaydım.Ama bu suretle çalışmalarım evrensel bir nitelik kazanıyordu.

Çeşitli kitaplarımda bu aşama da oldukça ayrıntılı olarak anlatılıyor.Keza bunların yanında bir ölçüde devrim olarak niteledirdiğim daha doğrusu iktisat bilimine ciddi bir katkı olarak nitelediğim teorik çerçeveye nasıl başladığım ve bunu nasıl geliştirdiğim de kitaplarımda açıklanıyor.Neydi teorik buluşumun temeli? Diyordum ki iktisatçılar bir ülkenin milli gelirindeki artışı anlamaya çalışır ve bunun eski yıllardaki düzeyi ile şimdiki düzeyini karşılaştırırken çeşitli mallardaki göreceli (yada görelî,yada nisbi,yada RELATİVE)değer değişmesi boyutuna gereği kadar önem vermemektedirler.

Bu olayı ilk açıklamaya dış ticaret oranlarının geleneksel hesaplanma yöntemlerini eleştirerek başladım.Şöyle ki bir ülke daha fazla ihracat yapabilmek için geleneksel olarak ihraç ettiği malların fiyatını düşürecek olursa daha fazla mal vererek aynı miktar ithalat yapabilecekti.Ne var ki bu suretle ekonominin ihtiyaç duyduğu kadar fazla ihracat yapabilecek yani ihracatını artırarak tutunabilir bir gelir düzeyine sahip olabilecekti.Bu bir miktar olayı idi.Daha fazla mal ihracı için ne kadar fazla mal verirsiniz dış ticaret oranlarındaki(yani ne kadar ihracata karşı ne kadar ithalat) bozulma (yani aynı miktarda ithal malı için daha çok ihracat) nedeniyle milli gelirinizin de o kadar azalacağı varsayılmaktaydı. Halbuki ben gösterdim ki ihraç mallarının fiyatı dışa karşı azalınca hesap yapılırken yalnız ihraç edilen bölüm değil (iktisatçılar böyle yapıyorlardı-iktisat bilenler gelir dış ticaret oranları hesabını hatırlasın) her çeşit malların fiyatlarındaki azalma hesaba katılmalıydı.Yani ihraç edilmeyen bazı malların fiyatı da azalmalıydı zira dışa satılmayan malların bazılarında ihraç edilen mallardaki aynı üretim girdileri kullanılmaktaydı ve bu fiyat azalması dışticaret oranlarındaki bozulmanın miktara dayanan milli gelir üzerindeki etkilerini artırmalıydı.Yani olayın bir miktar boyutu yanında bir de değer boyutu vardı.Bu tesbitim bir sıçrama noktası bulunmaktaydı.Şunun görülmesi gerekiyordu.Bu durumda bazı girdilerin görelî fiyatının ucuzlaması milli gelirin azalması anlamındaydı.Tekrar edeyim.İhracatı artırırken bazı malların fiyatının azaltılması için bazı girdilerin fiyatının görelî olarak azaltılması gerekecekti.Diyelim ülkemiz emek yoğun

mallar satmaktaysa emek fiyatı azalınca dışarı satılsın yada satılmasın bütün emek yoğun malların fiyatları azalacaktı.Yukarıda anlattım; bu olay miktar azalması so-
cunda gelen milli gelir azalmasına ek olarak milli gelirin azalmasına neden olacaktı.Tekrar edeyim; bu girdiler hangi malların üretiminde kullanılıyorsa bunlar ihraç edilsin yada edilmesin bu malların fiyatları görelî olarak azalacaktı.Şöyle düşünelim.Diyelim ki ülke ihracatını artırmak için devalüasyon yapsın.Yine varsayalım ki ihraç mallarının fiyatları milli para ile aynı kalsın, fakat dolarla azalsın..Satılan mallardaki fiyat sabitliği için bunlarda kullanılan bazı girdilerin de fiyatları aynı kalmalıdır.Ne var ki bu arada ihtar mallarının (bunlar ister tüketim malı, ister yatırım malı, ister ara malı olsun) devalüasyondan sonra fiyatı artacağı için görelî fiyatlarında bir değişme olacaktı.Tabii daha önemlisi emek yoğun malların fiyatının azalmasının emek yoğun olmayan malların fiyatından daha yüksek olması da kaçınılmazdı. Görelî fiyatları azalan mallar arasında fiyatı azalacak olan emek en önemli adaydı.Zira ülkenin ihracatı teknoloji yada doğa yoğun değilse bu ,emek yoğun olmak zorundaydı.Evet,emek fiyatı fazla ihracat için göreceli olarak azaltılırsa milli gelir de azalmış olmalıydı.Yani ticaret oranlarının azalması olayını başka biçimde yorumluyordum.Yukarıda anlattım(orada armut elmaya göre daha fazla sevimye –istenmeye başlamıştı) ;aşağıda yine anlatacağım.Bir malın fiyatı artar (yani armut fiyatı artarken elma fiyatının aynı kalması)ve bazı koşullar bunun talebinin artmasına olanak vermez ise bu bir gelir azalmasıdır.Hep onu anlatıyorum ki hesaplara bir değer boyutu girmelidir.İşte bu yoldan yürüyerek önemli sonuçlara varacaktım.

Bir devalüasyondan sonra ülkede fiyatlar artmaz ise dolarla ifade edilen milli gelir devalüasyon oranı kadar azalacaktı.Her malın fiyatının artmamasına olanak yoktur tabii.Buna hemen döneceğim.Diyelim artmadı ve dolarla ölçülen milli gelir devalüasyon oranı kadar azaldı.Kuşkusuz gerçek milli gelirin de bu düzeyde azaldığı söylenemez.İyi de ne kadar azalacaktı?Bu soruya yanıt verebilmek için devalüasyondan sonra bazı malların özellikle ihtar edilenlerin fiyatının devalüasyon oranları dolaylarında arttığını düşünelim.Bu durumda dolarla ölçülen milli gelir devalüasyon oranından daha az azalmış olmalıdır.Soruya devam edelim :İyi de ne kadar ? Bu sorunun yanıtını ilk yazımda şöyle vermiştim.Ülkenin toplam milli geliri ile eskiye göre şimdi ne kadar az ihraç malı satın alabiliyorsa o kadar...Bu hesabın tutarsızlığını gördükten sonra görüşümü değiştirdim ve şimdi olayı aşağıda yazılanlar gibi anlatıyorum. (Bu konudaki görüşlerim 2007 yılında yayınlanan 4 ingilizce kitabımda bulunuyor: WOULD THE STUDY OF THE TURKISH ECONOMY CONTRIBUTE TO ECONOMIC ANALYSIS , ONE STEP AHEAD IN THE THEORY OF ECONOMIC GROWTH ,A MESSENGER TO ECONOMICS II ve ONE STEP AHEAD IN CONTEMPORARY ECONOMICS. Şimdi bu konudaki teorik görüşlerimi önce çok kısa olarak açıklayacağım daha sonra orijinal örneğimi kısaltarak biraz daha ayrıntılı bir açıklama yapacağım. Şöyle açıklıyorum: Ülkede yalnız elma ve armut üretilse ve yalnız elma ihraç edilse bir devalüasyondan sonra ülke bütün geliri ile aynı miktarda elma (ticaret oranlarındaki bozulmanın etkisiyle tabii daha az elma alınacaktır, bu zaten biliniyor) ve armut alacaktı ama şimdi elmanın göreceli değeri azal-

mıştı ve yukarıda anlatıldığı gibi değeri azalan maldan bunun maliyeti de azaldığı için (zira elma daha çok emek yoğun maldı ve emek fiyatı daha fazla azalmıştı: Diyelim ülke parası devalüe edildi ve elma fiyatları aynı kaldı. Dışarıya daha çok elma satılacaktı ama armut fiyatları elma fiyatına oranla artacaktı) bundan eskisi kadar satın alınacağına göre bu olay milli gelirin azalması anlamına gelmeliydi. Literatürde bu bilinmiyordu. Yani bir anlamada görelî fiyatların değiştiği bir sabit fiyat endeksinde (deflatöre) dayanarak bir hesap yapmaktaydım. (Deflatör mallardaki fiyat değişikliklerini ortadan kaldırmak için hesap edilen bir rakam yada indekstir. Basit bir örnek vereceğim. Diyelim geçen sene milli gelir 100 liraydı. Bu yıl 115 lira olmuş. Fakat bu yıl fiyatlar % 10 artmış yani deflatör 1.10 olmuş. Bu durumda gerçek milli gelir artışı yaklaşık % 5 dir: $115 / 1.10 = 104,55$.) Tabii bu hesap son dercede soyut ve teorik bir yaklaşımdı. Bunun pratik bir anlamı yoktu. Çünkü ihraç mallarının dolar değeri azalırken bunda kullanılan girdilerin de dolar değeri azalmaktaydı. Bu nedenle milli gelirdeki azalmayı anlayabilmek için tek mala dayanan bir deflator yerine fiyat oranlarının farklı bulunduğu bir deflatörden hareket etmek gerekiyordu. İşte ben de böyle yapacaktım ama işin ancak ortasına gelmiştim. Ayrıca iktisatçıların uygulaması deflatörde görelî fiyatların değişmemesi esasına dayanıyordu.

Şimdi orijinal örneğimi biraz kısaltarak işe başlayalım. Önce pek de gerçekçi olmayan bazı varsayımlar yaptım (bütün teorilere böyle başlanmaz mı?). Ülkede 2 mal bulunmaktadır fakat bunların yalnız biri ihraç edilebilir fakat diğeri ihraç edilemez. Tek bir üretim aracı vardır. Ülkede tam rekabet kuralları geçerlidir ve işletmelerin büyüyüp küçülmesi maliyetleri değiştirmez. Diyelim ki ülkenin milli geliri 240 liradır. Burada 2 mal üretilmekteydi; 10 adet ihraç edilebilir mal ve 12 adet ihraç edilemeyen mal üretilmekteydi. Birinci çeşit malın fiyatı 10 lira ve ikinci çeşit malın fiyatı 12 liraydı. Döviz kuru \$1=1 lira bulunmaktaydı. Yani milli gelir \$ 240 yada 240 liraydı. Başta 2,4 birim ihraç malı satılıyor ve yine fiyatı 1 dolar olan ithal malı ithal ediliyordu. Varsayalım ki ülkenin ithal ihtiyacı artsın ve bu 3,6 birim olsun. O halde ihraç edilebilir maldan da 3,6 birim ihraç edilsin. Daha fazla ihracat yapabilmek için diyelim %25 oranında bir devalüasyon gerekli olsun ve döviz kuru 1,25 lira= \$ 1 düzeyine getirilsin. Başka birkaç varsayım daha yaptım ve ülkede lira olarak fiyatların aynı kaldığını varsaydım. Buna göre malların görelî değeri aynı kalacaktı. Bozulan dış ticaret oranlarının milli geliri hangi oranda azalttığını geleneksel yöntemlerle hesap edince bu, milli gelirin %3,75 olacaktı. Bu oranı şöyle hesaplıyordum. İthalat 2,4 birimden 3,6 birime yükselmışti. Eğer devalüasyon yapılmasaydı bunu satın almak için 3,6 adet ticareti yapılabilir mal vermek zorunda kalacaktık. Halbuki devalüasyondan sonra 4,5 birim mal vermek gerekecekti. Yani 0,9 daha fazla mal verecektik. Milli gelirdeki azalmayı hesaplayabilmek için devalüasyondan sonra fiyatların ne kadar artacağını bilmek gerekecektir. İhraç edilmeyen malların miktarı ve fiyatının aynı kaldığını, ihraç edilebilir malların fiyatının da aynı kaldığını fakat ülkede tüketilen miktarının 4,5 adet ihraçtan sonra 7,5 kaldığını ve ithal edilen malların miktarının 3,6 bulunduğunu ve fiyatının 12,5 lira olduğunu düşününce ve bilinen fiyat artışı formülü ile hesap yapınca bu durumda fiyat artışının %3,9 bulunduğunu

görürüz.Millî gelir 240 lira olduğuna göre bu 1,039 a bölününce %3,75 rakamını buluruz.

İşte burada benim ciddi katkılarımla başlıyor.Ben fiyat artışını hesaplarken yalnız ihraç malı ile ithal malının fiyat artışından hareket edilmesi gerektiğini ortaya koymuştum.Bu 2 mala HYBRID-PİÇ mal demektiydi.İşte en büyük başarımla ve katkımla buradaydı.Nitekin 240 lirayı genel fiyat artışı ile değil de hybrid malların fiyat artışı ile deflate edince yani yeni millî gelir düzeyini fiyat artışlarından arındırınca gerçek millî gelirdeki azalmayı bulmak mümkün olacaktı.Yukarıda yazılanların hesaplaması bakımından anlamı hep buydu; yani eğer millî gelir dair hesap yapılırken buraya bir değer boyutu konulacak ise enflasyon indirgemesi (deflation) bu mallardaki fiyat artışına göre yapılmalıydı.Olayı çeşitli kitaplarımda ayrıntılı biçimde anlattım.Olayın teknik tarafı çok ağır bastığı için burada yalnız sonuçtan söz etmekteyim.Ama kısacası şöyle: Bir millî gelir düzeyinin sürdürülebilir olabilmesi için bu millî gelirle ne miktar ihraç edilebilir artı ithal malı satın alınmasının mümkün olabileceğinden hareket ediyordum.Zira bu ülke ancak bu kadar ihraç edilebilir ve bu kadar ithal malı tüketir ise millî gelirin düzeyini ve büyümesini sürdürülebilir yapabilecekti.Bu da indirgemenin bu şekilde yapılmasını gerektiriyordu. Okuyucu biraz hesap yapınca ihraç edilebilir malların değerinin devalüasyondan sonra deflate edilince yani eski değerlerine getirilince 111 lira olacağını görür. İhraç edilmeyen mallar da aynı miktar üretim aracı ile üretildiğine göre bu da 111 lira olmalıdır. O halde millî gelir 222 ye inmiştir.

Sözünü ettiğim hybrid malın fiyatı % 8,1 artmıştı.Millî gelir 240 lira olduğuna göre bunu 1.081'e bölünce indirgenmiş millî gelir 222 oluyordu ve bu da bozulan ticaret oranlarının millî geliri % 7,75 azaltması demekti.Tabii bütün bu hesaplar bir sıçrama taşıydı.Asıl aradığım yada ulaşacağım sonuç göreceli (relative) fiyatlardaki değişimin millî geliri ne kadar azaltacağı idi.Yukarıdaki akıl yürütmemle hareket ederek söyle bir sonuca gelmiştim.Şimdi diyelim ki ihracatı yapılan mallar emek yoğun mallar bulunsun.Devalüsyon yapıldıktan sonra bunların ülkedeki fiyatlarını sabit kabul etsek bile dışarıya ucuz geleceğinden bunlar daha fazla satılabilecekti.Ne var ki ticareti yapılmayan mallar daha az emek yoğun olduğu için ve bunları üretmek için gerekli diğer girdilerin fiyatının da emekteki azalma kadar azalması gerektirmediği için (bu olay ekonomi literatüründe çok iyi bilinir) bu malların fiyatı göreceli olarak yüksek kalmaktadır.Buna rağmen emek fiyatlarındaki ucuzlama nedeniyle her iki malı üretmekle kazanılacak kar aynı kaldığına göre her iki mal da aynı miktarda üretilecektir.Diğer yandan ihraç edilebilen mal miktarı azalmış olmasına rağmen ülke içinde bu malın daha fazla talep edilmesi beklenmeyecektir.Zira şimdi ülkenin ithalat talebi artmıştı ve bu da ancak daha çok ihraç edilebilir mal ihracatı ile karşılanabilmektedir.Yani talebi oluşturan zevkler (tastes) değişmiştir.Ayrıca ihraç edilmeyen malların fiyatı artmıştır; bu nedenle ihraç edilebilir ve edilemez mallar arasındaki kayıtsızlık (indifference) aynı kalsa bile bunun talebi fiyatı arttığı için artmayacaktır.O halde en başta açıkladığım sonuca gelmektey-

dim.Yani ihraç edilemeyen malların görelî değeri yükselmişti fakat ne daha fazla üretiliyordu, ne de daha fazla talep ediliyordu.İşte en önemli sonuca gelmiştik: Değeri yüksek olan maldan daha fazla üretip tüketmez isek milli gelir azalmış olmalıydı.

5- GELİR VE DÜZEY ETKİLERİ

Kuşkusuz milli gelir hesap edilirken her malın buna katkısı bunun fiyatına(değerine) paraleldir. Bir kilo altın üretmeyle bir kilo ekmek üretmenin milli gelire katkısı tabii aynı değildir. Çok iyi bilinir bu ve hesaplar buna göre yapılır.Ne var ki olay çeşitli malların göreceli fiyatlarının hesaba katılması değildir yalnız. Emek yoğun(yani 100 liraya satılan mallardan elde edilen gelirin çoğunun emek sahiplerine gitmesi) mallarla emek yoğun olmayan malların fiyat oranlarındaki değişimin sonuçları araştırılırken son derecede önemli sorunlar ortaya çıkmaktadır.25 yıl bu konudaki görüşlerimi geliştirirken ulusal gelir büyümesini girdi artışı dışında etkileyen verimlilik artışına (TFP) literatürde bilinenlere ek olarak yeni bir boyut eklenmesi gerektiğini sezdim ve bu boyutun da iki alt boyutunun önce hesap edilmesi ve sonra her birinin etkisinin ayrılması gerçeği ile karşı karşıya kaldım.Ulusal gelirinin düzeyini etkileyen ve benim üzerinde durduğum olay görelî fiyatlardı ve birbirinden ayrılması gereken etmenler de büyüme-Growth ve düzey-Level etmenleriydi yada bunları böyle isimlendirdim (büyüme teorisi literatüründeki aynı isimlerden farklı).

Şimdi önce kısaca büyüme etmeninin ne olduğunu anlatacağım.Bunu bir örnek yardımıyla anlayalım.Varsayalım ki milli gelir 100 liradır. Bunun 30 liralık kısmı emek yoğun olmayan mallardan oluşmaktaydı.70 liralık bölümü emek yoğun mallardan oluşsun.Her iki çeşit malın birim fiyatı 1 lira bulunsun.Milli gelir 100 liradır bu ülkede.Varsayalım ki gelecek yıl ekonomide kullanılan emeğin miktarı % 10 artsın ve artan emeğin hepsi emek yoğun malların üretiminde kullanılsın.Varsayıyoruz ki bu kesimin üretimi aynı oranda yani % 10 artsın(burada bir kolaylaştırma var ama önemli değildir).70 birim olan emek yoğun malların üretimi şimdi 77 olmaktadır.Bu durumda milli gelir 107 lira olur yani büyüme % 7 olmuştur.Tekrar varsayalım ki emek yoğun malların fiyatı 0,50 lira bulunmaktaydı başta.Bu durumda milli gelir 100 lira değil 65 lira bulunacaktı:35+ 30=65. Eğer bir sonraki yıl emek yoğun malların üretimi eskiden olduğu gibi % 10 artarsa bu defa milli gelir 68,5 lira olacaktı.Yani milli gelirdeki artış % 7 değil % 5,2 olmuştur. Yani göreceli fiyatların değişmesi milli gelirin büyüme oranını değiştirebilmekteydi.İşte Türkiye’de gözlediğimiz olay buydu.1975 öncesinde tarım dışındaki büyümeyi 1968 fiyatlarıyla değil de emek fiyatlarının göreceli olarak düşük bulunduğu 1987 fiyatlarıyla ölçünce tarım dışındaki büyüme % 8 den % 6 ya inecekti. Bu yazılanlar gerçek rakamlardır.İşte buna büyüme etkisi diyordum ve bunu düzey etkisinden ayırıyordum.Yani milli gelirdeki %6,4 büyümenin 1980 sonrasında % 4 e inmesinin nedenlerinden biri buydu.Zira zaten 1980 öncesinde %6,4 dolayında bir büyüme yoktu.Diğer bir deyişle

değişik sabit fiyatlarla yapılan milli gelir hesaplarını mukayese etmek bizi yanlışlara götürecekti ama bütün iktisatçılar bunu atlıyorlardı.

Düzey etkisi neydi? Daha zor olan bu kavramı anlatmak için şunları yazacağım.

Olayın en önemli tarafı olan gerçek, emek fiyatlarının düzeyinin ülke dışındaki emek fiyatlarından bağımsız-müstakil olarak değişebileceğiydi. Bilinen litaretürde gösterilmekteydi ki sözü geçen ülkede (bu ülkenin gelişmekte olan bir ülke bulunduğunu varsayıyorum) ihraç edilen mallarda emeğin verimi gelişmiş ülkelerdekinden daha az ise ve emeğin verimi ihraç edilmeyen mallarda (bunların başında emek-hizmet geliri) söz konusu gelişmiş ülke kadar bile olsa gelişmekte olan ülkelerde emek fiyatları daha düşük bulunmalıydı. Halbuki fazla emekle üretilmeyen (iktisatçılar buna emek yoğun olmayan mallar derler) malların fiyatlarının dünyanın her ülkesinde aynı düzeylerde bulunmasına neden olacak baskılar vardır. Bu baskılar gümrüklerin yüksek yada döviz tahsisi bulunan ülkelerde (yani isteyeninin istediği malı ithal edemeyeceği) fazla etkili olmayabilirler ama bu yine de her ülkede vardır. Tabii olay bununla bitmiyordu. Emek fiyatlarının düzeyi ulusal gelirin düzeyini etkilemeliydi yani bir ülkede emek fiyatları uluslararası para birimiyle diğer ülkelere göre daha düşük ise fakat aynı miktar emekle bu ülkede gelişmiş ülke kadar mal alınmaktaysa aynı birimle (diyelim dolar) hesap edilen milli gelir de düşük bulunmalıydı. Ama bu düşük milli gelirin bunun hesap edildiği gibi daha az mal satın alması anlamına gelmiyordu. Bunu çok iyi bilen iktisatçılar gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin milli gelirlerini karşılaştırırken satın alma paritesine göre gereken düzeltmeyi zaten yapmaktaydılar. Ne var ki yukarıda anlatıldığı gibi ülkemizdeki tarımdışı kesimlerde emek fiyatlarını yüksek düzeylerde saklayacak koşullar var ise milli gelir de geleneksel biçimde hesaplanınca bu, yüksek görülecekti. Yani 1975 yılında kişi başına milli gelir Türkiye’de 600 dolar yerine 830 dolar olarak hesap edilecekti. İşte satınalma paritesine göre hesaplanan milli gelirde bu olay (yani emek fiyatlarındaki göreceli yükselme) hesaba katılmamaktaydı. Halbuki Türkiye’de emek fiyatları 1980 den sonra görece olarak azalınca satınalma paritesine göre hesaplanan milli gelirde bir azalma olmayacağı sanılıyordu (bu konuda yapılan hesaplara bakılınca görülür ki emek fiyatları 1977 ile 1984 arasında % 30-40 dolaylarında azalmasına rağmen satın alma metodu ile kişi başına hesap edilen milli gelir hep artıyordu). Madem ki emek fiyatlarının azalması milli geliri azaltmaktaydı satınalma paritesine göre yapılan hesaplarda da bu böyle olmalıydı. Halbuki Türkiye’deki rakamlar bunu göstermiyordu. Demek ki bu yöntemde sorunlar olmalıydı (bu ayrıca açıklanacaktır). Ayrıca değişik ülkelerin milli gelirini karşılaştırmak için bunları hep aynı birimle (diyelim dolar) ifade etmek gerekmektedir ; ne var ki çok defa ihraç malları emek yoğunsa emek fiyatlarıyla döviz kurunun (doların) değeri arasında çok yakın bir ilişki bulunacaktı. Yani daha fazla ihracat yapabilmek için ya doların fiyatı artırılmalı yada emek fiyatları düşürülmeliydi. Emek fiyatlarındaki görece azalma dolar fiyatındaki yükseltmeyle aynı sonucu veriyor ise dolar fiyatının artması sonucunda yeniden hesap edilecek olan dolarla ifade edilen milli gelirin azalması da milli geli-

rin gerçekten azalması anlamına gelmeliydi.O halde bir ülkenin gelirini eskisiyle ya da başka ülkelerininkilerle karşılaştırmak gerekince (ki o zaman dolarla ifade edilen milli gelirler karşılaştırılacaktı) emek fiyatlarındaki göreceli değişme bu karşılaştırmalarda ciddi bir etken olmaktaydı.Yani bu durumlarda dolarla ifade edilen milli gelirlerin azalması gerçek bir milli gelir azalması olarak kabul edilmeliydi.Emek fiyatlarının göreceli olarak azalmasının milli geliri de azaltmasını gerektiren en önemli nedeni son zamanlarda belirlemiştim.Buna elma-armut örneğini anlatırken değineceğim.Emeğin göreceli değerinin azalması sonucunda milli gelirin azalması olayına düzey-LEVEL etkeni diyor ve bunu büyüme-GROWTH etkeninden ayırıyordum. Yani emek fiyatlarının göreceli değerinin değişmesi sonucunda ortaya çıkan milli gelir değişmesini (Level) büyüme (Growth) etmeninden ayırıyordum.Büyüme etkeni yine emek yoğun ve emek yoğun olmayan malların göreceli fiyatlarıyla ilgiliydi.Ama etki bizzat ülke içindeki olaylarla yani döviz kurunun düzeyinden bağımsız olarak belirlenmekteydi.(% 6,4 olan milli gelir büyümesinin 1980 den sonra % 4 dolaylarına düşmesi gibi.)Kuşkusuz emeğin nisbi-göreceli fiyatının azalması hem büyüme hızının, hem gelirin mutlak düzeyinin değişmesine neden olmaktaydı.Ne var ki görünürde sabit Tl fiyatlarıyla yapılan hesaplarda göreceli fiyatların değişmesinin büyüme oranını değiştirmesini görmemize rağmen düzey etkisi bunlarla görülmeyecekti.Ne var ki hesaplar dolarla yapılırken hem büyüme etkisi, hem düzey etkisi görülebilecekti. Çokları sanıyordu ki Türkiye milli gelirinin 1975 yılında 600 dolar yerine 830 dolar olarak belirlenmesinin sebebi dolar fiyatının gereğinden düşük olarak belirlenmesiyle ilgiliydi.Halbuki olayın esası emek fiyatlarının göreceli düzeyi ile emek yoğun malların ihraç edilip edilmemesi ile ilgiliydi.

İşte bu teorik çerçeveden hareket ederek Türkiye'nin geçmiş 80 yıldaki milli gelirinin düzeyini ve büyüme oranını hesap ettim ve ekonomi yazımda bilinenlerden çok farklı sonuçlara ulaştım.En önemli buluşum 1950 ile 2005 yılları arasında Türkiye ekonomisinin yılda % 4 dolayında büyümesinin nedenlerinin ayrılmasıydı.%4 (yada biraz fazla) ün ne kadarının düzey etkisinden, ne kadarının büyüme etkisinden geldiğini hesap ettim Böyle bir analiz ekonomi literatüründe yoktu.Ciddi bir teknik analizi içeren bu çalışmayı burada çok kısa olarak tekrar edeceğim.Burada şu kadarını söylemek isterim ki eğer başından beri Türkiyede göreceli fiyatlar 1987 sabit fiyatlarındaki kadar bulunsaydı 55 yıllık ortalama büyüme % 4 dolaylarında hesaplanacaktı ve bunda hem büyüme ,hem düzey etmeni bulunmaktaydı.Ayrıca aynı analiz Türkiye'deki büyümenin %80-85 inin girdi(yani daha fazla insanın çalışması yada daha fazla kapital kullanılması) büyümesinden geldiğini fakat ülkemizde verimlilik büyümesinin son derecede kısıtlı olduğunu gösteriyordu.İstisnasız her iktisatçı verimliliğin ya bir mikro problem yani işletmelerin verimli yada verimsiz çalışması yada ülke kaynaklarının verimli yada verimsiz kesimlerde kullanılıp kullanılmamasıyla ilgili olduğunu sanmaktaydı.Bunlar tabii anlamlıydı. Ama benim belirlediğim 2 değişik etmen (gelir ve düzey etmenleri)ekonomi bilimi literatüründe yoktu ve ben bunların belirlenmesine ekonomi biliminde bir devrim diyordum zira bunları anlamadan doyurucu ekonomik analizler yapılamaz ve ülke ekonomisi so-

runlarının en canalcı bölümleri anlaşılamazdı. Pekçok iktisatçı ekonomimizdeki verim artışını üretilen malların emek girdisine bölünmesiyle anlamaya çalışıyordu. Ne var ki göreceli fiyatların değişmesini anlamadan verimlilikteki değişmeyi görmek mümkün olmamaktaydı. Şu da vardı: 1950-1978 arasındaki ülkedeki ekonomik büyümenin resmi rakamlarda olduğu gibi % 6,4 değil yalnız %4 olduğunu benim geliştirdiğim analizden başkası ile anlamak mümkün değildi. Ama benim analizime göre büyümede verimlilik katkısının neden bu kadar az olduğunu görmek çok daha önemliydi. Kısaca bunu açıklayacağım. Eğer gelir büyümesi analizinde hep büyüme etkeni söz konusu ise yeni gelir düzeyinden girdi artışını çıkaracak olursak bu, verimlilik artışı demektir, TFP yani toplam girdi verimliliği. Ne var ki burada düzey etkisi söz konusu olursa ve diyelim bu nedenle yeni milli gelir geri gitmiş ise hesap edilecek verimlilik artışı daha az çıkacaktır. İşte Türkiye’de olan da budur. Büyük bir olasılıkla verimlilik daha fazlaydı ama benim anlatmağa çalıştığım etmenler bunun daha az görünmesine neden oluyordu. Ne var ki geleneksel analizle yapılan hesaplarda düzey etkisi hesaba katılmadığı cihetle bu da gerçeği göstermiyordu. Nitekim Dünya Bankasının hesaplarına göre 1955-1975 için hesap edilen verimlilik artışı % 2,4 olamazdı. Yani ekonomik analizin temeli olan verimlilik olayını benim analizimi yapmadan anlamak mümkün olamamaktaydı. Kanımca bu, ekonomi biliminde küçük de olsa bir devrimdi.

6- TEKRAR ELMA-ARMUT ÖRNEĞİ VE DÜZEY ETMENİ

Burada kısaca şunları belirtmek istiyorum. Sıradışı düşüncelerimin ilk ifade edildiği kitapta geleneksel yöntemlerle bir ekonominin canlılığını sağlayan ihracat olanaklarıyla ekonomideki göreceli fiyatların ne kadar ilişkili olduğunun ve bunun milli gelirin düzeyini nasıl etkileyeceğinin belirleneceğini anlatmıştım ve ihracat olanaklarıyla diğer fiyatları ilişkili yaptığımda milli gelir düzeyinin ve bunun büyüme oranlarının ölçülen yada sanılandan % 30 az olduğunu söylemiştim. Bunu 1970 lerin ortalarında söyledim. Sonraki olaylar bunu destekledi ve rakamlar benim söylediğim düzeylere geldi. Sonraki yıllarda bunu geliştirerek anladım ki bir malın göreceli fiyatı azalır buna karşılık o malın maliyeti düştüğü için ülke göreceli olarak bunu daha az üretmez ise bu bir milli gelir azalmasıdır. Burada bir örnekle görüşlerimi pekiştirmek istiyorum. Varsayalım ki ülkede yalnız elma ve armut üretilmektedir. Ulusal gelir üretilen elma ve armutun toplamından oluşmaktadır. Kuşkusuz bunları toplarken herbirinin fiyatı göz önüne alınacaktır. Yine varsayalım ki her ikisinin de fiyatı aynıdır. Bir sonraki yıl armut fiyatı ülke halkının şimdi daha fazla armut sevmesi nedeniyle diyelim elmaya göre % 20 artmış olmasına rağmen ülkenin aynı miktarda elma ve armut ürettiğini düşünüyoruz. Acaba bu durumda ülkenin milli geliri aynı mı kalmıştır? Bir açıdan bakarsak aynı miktarda elma ve armut üretildiğine göre milli gelir aynı kalmış olmalıdır. Ama milli gelir hesaplanırken bütün malların göreceli fiyatları hesaba katılacağına göre bu doğru olamaz. Ne var ki bu yıl ülke hal-

kı daha çok armut sevmesine yada daha fazla armuta ihtiyacı bulunmasına rağmen bunu görelî olarak daha fazla üretememektedir.İşte ben hep göstermeğe çalıştım ki eğer böyle bir durumla karşılaşmış isek milli gelirden bir azalma vardır ve buna düzey etkisi ismini verdim.Gerçek hayatta elma ve armut yerine emek yoğun ve emek yoğun olmayan mallar söz konusudur.

Anlatılması gereken olay fiyatı artan armutun eskisine nazaran görelî olarak neden daha fazla satın alınamayacağıdır.İşte bunu anlatabilmek için emek yoğun ve emek yoğun olmayan mal ayırımından yararlanmak gerekiyor.Önce şu soruyu soralım: Fiyat mekanizması düzeninin dayanan bir ekonomide kişiler neden üretir? Cevap basit: Daha fazla kar etmek amacı ile tabii.Şimdi varsayalım ki emek yoğun olmayan malların fiyatı emek yoğun mallara göre daha fazla yükselmiş bulunsun. Demek bunlar daha fazla para etmektedir. Maliyetler aynı kalırsa tabii bu mallar daha fazla üretilip tüketilecektir. Ne var ki aynı dönemde emek yoğun malların maliyeti emek fiyatlarındaki azalma nedeni ile azalmış ise her iki malı üretmede kar bakımından bir fark ortaya çıkmaz ise bu nedenle emek yoğun olmayan mallar daha fazla üretilmez.Yani armut talebinin artmış olması bunu üretmenin karını artırmadığı için daha fazla elma üretilmesine neden olmaz.

Şimdi biraz değişik biçimde daha doğrusu talep olayını da düşünerek aynı olayı anlatacağım Mikroiktisatta öğreniriz ki görelî fiyatları talep ve maliyetler belirler.Maliyet olayını yukarıda gördük.Şimdi talep olayına gelelim..Elmanın görelî fiyatının azalması bunun armutun yerine geçebilecek bir mal olduğu için elma talebini artıracaktır.Ama diğer yandan armutun daha fazla sevilmesi yada ekonominin işleyişi nedeniyle buna daha fazla gereksinme duyulması buna talebi artıracaktır.Demek ki iki ters ilişki birbirini telafi (yok)edecek ve elma ve armut aynı miktarda talep edilecektir.Diğer yandan yukarıda anlatıldığı gibi maliyetlerde meydana gelen değişiklikler yine bunların üretiminde bir değişikliğe neden olmayacaktır. Sonuç şu ki,daha fazla sevilen armutun göreceli fiyatının artmaması milli gelirin azalması anlamına gelmektedir.Buradan hareketle düzey etkisinin daha iyi görülmesi mümkün olacaktır.

İşte hem baştaki buluşum, hem bunun geliştirilmesiyle varılan sonuç olaganüstü buluşlardı ve bunu değerlendirebilen tek iktisatçımız rahmetli Prof. Celasun idi.

Gelelim 1950 ile 2006 arasında Türkiyede milli gelirin artış hızının hesaplanmasına ve bu artışta büyüme ve düzey etmenlerinin paylarının ayrılmasına.Önce 1950-1975 dönemine bakacağız.Bu dönemde resmi istatistiklere göre büyüme ortalama olarak % 6,4 olmuştur.Bakalım bunun ne kadarı büyüme etkisinden ve ne kadarı düzey etkisinden gelmekteydi.

UATE deki ve Balassa-Celasun tarafından yapılan hesapları yukarıda özetledim.Sabit Tl ile yapılan hesaplarda Celasun % 10 abartıma bulunduğunu anlatmaktaydı.Ben sabit Tl ile hesap yapınca aynı rakamı bulacaktım.Nitekim tarımdışı ke-

simler ile tarım kesimi arasındaki kazanç farklarını 4.5 den 2,5 indirince milli geliri 1968 fiyatlarıyla 26 milyar TL olarak hesaplıyordum. Aynı hesaba 1975 için yapınca bu 105 milyar oluyordu. Demek ki yıllık ortalama büyüme %5,7 olmaktaydı. Yani azalma %16 dolayındaydı. Celasun'un rakamı da % 10 dolayındaydı. Bir düşünelim, % 6,4 büyüme oranının % 16 sı büyüme etkisinden (0.7 puanı) geliyor. Diğer yandan resmi rakamlara göre 1950 yılında 38 milyar olan milli gelir yine resmi 1968 rakamlarıyla 105 milyar lira olmuş. Yani %6,4 büyümüş. Halbuki tarımdışı kesimlerle tarım kesimleri arasındaki kazanç farkını 2.5 katı olarak düşününce 1975 yılında bu rakam 105 milyar lira oluyor. Yani büyüme % 4 oluyor. Bunu % 4 yapan olayın birincisi bunu 0.7 puan azaltmış yani % 5.7 olmuş. %5.7 nin % 4 olması için bunun 1,7 puan azalması gerekir ki bu da düzey etkisidir.

Şimdi buradaki hesaba biraz yakından bakalım. Büyüme etkisini hesaplarken dönemin hem başındaki hem sonundaki göreceli tarım ve tarımdışı kazanç farklarını aynı olarak alıyorum. Yani katsayı hep 2,5 dir. Yukardaki hesapta bu görülüyor 1950 yılındaki 38 milyar milli geliri 26 milyar ve 1975 yılındaki 181 milyar lira milli geliri 105 milyar lira yaptım. Neden böyle yaptım zira büyüme etmeninin nedeni olarak iki maldan birinin göreceli fiyatının azalmasını ve dönemin başından sonuna kadar görece değeri azalan malın daha hızlı olarak artmasıydı.

Gelelim düzey etmenine. Dönemin başında görece fiyatı aynı tuttum yani 38 milyar lira; fakat dönemin sonunda bunu şimdiki görece fiyatlarla hesap ettim yani 105 milyar lira. Neden böyle yaptım zira dönem başında ülke daha fazla tarımsal olmayan malları satın alırken (değer olarak) şimdi satın alamamaktaydı. 105 yada 181 milyar olarak hesap ettiğim milli gelirde malların miktarı aynıydı fakat değeri azalmıştı. Değeri az yada fazla olsun ülke aynı miktar malı satın almaktaydı. İşte buna düzey etkeni diyordum ve değerdeki azalmanın büyüme etmeni olan rakamı bundan çıkarınca buna düzey etmeni diyordum. Bunların hiçbirisi literatürde yoktu ama ülkenin milli gelirinin neden ve ne kadar büyüdüğünü anlayabilmek için bunları birbirinden ayırmak gerekecekti.

Şunun altını özellikle çizmek istedim ki milli gelirin nereden nereye geldiğini anlayabilmek için bir referans noktasına ihtiyaç vardır. Türkiye'de olduğu gibi sabit fiyatlı serileri değiştirince yani 1968 sabit fiyatlı seriden 1987 sabit fiyatlı seriye geçince aynı yıl için biri 1968 fiyatlı diğeri 1987 fiyatlı seriyi karşılaştırabilmek için görece fiyatlarda ortaya çıkan drğişikliği göz önüne almak gerekecektir. Ben burada tarımdışı ve tarım fiyatlarıyla yürüdüm. Ama başından beri gösteriyordum ki 1968 ve 1987 sabit fiyatlı seriler arasındaki fark esasında ikinci seride emek fiyatlarının yani emek yoğun ve emek yoğun olmayan malların fiyatları arasındaki farktan ileri gelmekteydi. İkisi aynı şey miydi? Evet aynı şeydi; tarımdışı fiyatlarla tarım fiyatları arasındaki çarpan farkı tarım dışında emek fiyatlarının yüksek olmasından ileri geliyordu ve 1987 sabit fiyatlı serisine geçerken emek fiyatlarının azaltılması söz konusuydu.

7- BÜTÜN BUNLAR ÖNEMLİ Mİ?

Bütün bunlar tabii çok önemli.Ulusal gelir üzerine yazdıklarım milli ekonomide karşılaşılan her sorunun anlaşılmasında önemli bulunmaktaydı.Ekonomimizde karşılaştığımız her sorunun çözümünde bu analizi kullanmaz isek doğru sonuca gitmeyeceğimizi hep anlattım.Burada çeşitli örneklerle değineceğim.

CARİ AÇIK VE EKONOMİK KRİZ.Son yıllarda milli gelirin %8 ine ulaşan hatta geçen cari dış açık(yani ödememiz gerekenden daha az döviz kazanmamız) ve bunun neden olabilebileceği ekonomik kriz tartışılırken milli gelirimizi belirleyen etmenler görülmez ise bir yere varılmaz.Herkes Türkiyede son zamanlarda ortaya çıkan dış açığın tehlikeli boyutlara yöneldiğinde hemfikir.Keza herkes bu sorunda gereğinden fazla değerlenmiş olan paramızın çok etkili olduğunda hemfikir.Ama iyi iktisatçılar biliyorlar ki paramızın değerini düşürmek yani yüksek düzeyde bir devalüasyon yapmak hem çok zordur fakat daha önemlisi paranın değerini makul ölçülerde düşürmekle bu sorun çözülemeyecektir.Zira biliniyor ki ithalatın ve ihracatın fiyatlara olan elastikliği yani vereceği tepki fazla değildir.Yani ne ihracat pekçok artabilir,ne ithalat çok azalır.Paranın değerini fazla düşürmek amaçlanan enflasyon düzeyinin ulaşılmasına engel olacaktır.Bu nedenle bu, istenmeyecektir.Ayrıca merkez bankası döviz fiyatlarının artması için piyasadan fazla döviz alınca bu eylem para miktarını artıracak cihetle Banka ters repo yaparak(yani geçici olarak devlet borcu satın alarak) bunu piyasadan çekecektir ki bu da hem faizlerin yükselmesine neden olacaktır, hem merkez bankasına bir maliyet getirecektir.Bu konuda bilenler,bilmeyenler çok şeyler söyleyip yazıyor.Ama asıl soruna kimse değinmiyor.Paranın ne ölçüde değerlendirildiğini ve bunun nasıl ölçüleceğini milli gelire dair yukarıda yazılanlar bilinmez ise anlamak mümkün değildir.Cari açık bir anlamda yabancı mal ve hizmetlerine olan taleple ilgilidir.Yukarıda döviz kuru ile ilgili sorunlara değindim.Diyelim bunları anladık(tabii gerçekte anlaşılmıyor);talebi azaltmak ve sonunda ulusal geliri azaltmak gerekecektir.Ulusal gelirin büyüme hızını fazla düşürmek gerekmiyebilir ama bunun düzeyini azaltmadan ithal mallarına olan talebi azaltmak ve ihraç mallarına dünyadan gelen talebi artırmak mümkün olmayacaktır.Bütün yazılanlar-söylenenler hep milli gelirin düzeyinin azalmasından başka bir yolun olmadığını gösteriyor.Diğer yandan milli gelir düzeyinin nasıl belirlendiğini bilmeksizin uygulanacak politikayı belirlemek zor olacaktır.Keza bunun düzeyinin ekonomiye en zararsız biçimde nasıl azaltılacağını belirlemek kanımca küçük de olsa iktisat biliminde bir devrim sayılması gereken görüşlerimi anlamadan mümkün değildir.

Şimdi devam edelim.ULUSAL GELİRLE İSTİHDAM arasında gereken ilişkinin bulunmadığından iktisatçılarımız şikayetçi. Yani ulusal gelir artışı beklendiği kadar istihdama neden olamıyor.Tabii ulusal gelirin düzeyini belirleyen nedenleri bilmez isek bu sorunu da anlamak mümkün olmayacaktır.İstihdam edilen emekle ulusal gelir düzeyi arasındaki ilişkiyi anlamak için emek fiyatı ile ulusal gelir düzeyi arasındaki ilişkiyi bilmemiz gerekmektedir ki emek fiyatlarının düşürülmesiyle

bunun istihdamı ne kadar artırabileceğini belirlemek mümkün olsun.Bunlar bilinmez.Yukarıda anlatılan ekonomik büyüme teorisine göre emek fiyatlarının düşürülmesi ulusal gelirin artışı ve bunun düzeyini azaltır.Yani ulusal gelirin artışı emek fiyatlarının yükselmesi nedeniyle meydana gelmiş ise daha fazla istihdam ortaya çıkmadan milli gelir artmış demektir. Yukarıda yazılanları hatırlayalım. 1950-1975 döneminde milli gelirin yıllık ortalama büyümesinin nedenlerinden birinin emek fiyatlarının bulunması gerekenden daha yüksek bulunması olduğunu anlatıyordum.İşte bütün bunlar bilinmeyince işsizlik neden azalmıyor sorusunun cevabı verilmez.Tabii olayın başka bir boyutu da vardır ki bunu bilinçli iktisatçılarımız anlatmaktadır.Şöyle ki çalışmak isteyenlerin miktarı yalnız nüfus artışı ve çalışma yaşına gelenlerin miktarına bağlı değildir.Ayrıca devamlı olarak tarımda çalışan kişilerin azalması da tarım kesimi dışındaki kesimlerde emek arzını artırmaktadır.Yaklaşık her yıl istihdamı bu kesimlerde % 4 gibi çok yüksek oranda artırmak gerekecektir.İyi de milli gelirin bu yüksek istihdam arzını emebilecek büyümesini hesap ederken bunu etkileyen etmenleri tam olarak bilmez isek bu sorun anlaşılamayacaktır.

Devam ediyoruz:Türkiyede GELİR BÖLÜŞÜMÜ'nün kötü olduğu biliniyor.Ama bilinmiyor ki gelirin verimlilik artması sonucunda artması gelir bölüşümünde önemli bir etmendir;keza Türkiyede verimlilik artışının ne olduğu ancak yukarıda yapılan milli gelir analizinden sonra belli olacaktır.Bu konuda kimse her hangi bir hesap yapmış değildir.Dahası var tabii.Milli gelirin düzeyi ve büyümesini anlatırken hep emek fiyatlarındaki inme yada çıkmanın bunun üzerindeki etkilerini anlattım.Gelir bölüşümü ile milli gelirin düzeyi-büyümesi arasındaki ilişkiyi anlamadan Türkiyede gelir bölüşümünün neden iyi bulunmadığını belirlemek mümkün değildir.Gelir bölüşümüne dair söylenenlerin çoğu yanlış değildir.Fakat eksiktir.Emek fiyatlarının yalnız bunun verimliliğine bağlı olduğunu düşünmek yanlıştır.Gelir büyümesinin dinamiğini anlamadan bu konuda fazla birşey söylemek mümkün değildir.

Devam ediyoruz.Türkiyede İHRACATIN DÜZEYİNİ belirleyen nedenleri anlayabilmek için milli gelir analizlerinin yukarıda anlatılanlar gibi yapılması gerektiği bilinmiyor.Döviz fiyatı ile ihracat düzeyi arasında bir ilişki bulunduğu saptanmıştır.Ama emek fiyatları ile ihracat arasında mevcut olan ilişki bu gerçeği son derecede güvenirsiz bir hale getirmektedir.Diğer yandan emek fiyatları ile milli gelirin seviyesi arasındaki yakın ilişki bilinen ekonomik analizlerde yalnız yukarıdaki milli gelir analizinde ortaya konmuştur.İhracatın milli gelirimize oranı 1980 den önce % 4 dolaylarına inmişken sonra % 14 de ve son 3-4 sene içinde de % 22 lere çıkmıştır.Bunun nedenlerine dair yapılan açıklamalar asıl önemli etmenleri içermemektedir. Nitekim paramızın yüksek değerde saklanması sonucunda ithal girdilerinin ucuzlaması ve ihracatta ithal girdilerinin oranının yüksek bulunması olayının sanıldığı gibi çok önemli olması kesinlikle söz konusu değildir.Bütün olay milli gelirin düzeyini belirleyen etmenlerin anlaşılmasından geçer.Eğer daha önce ihtacat yapılmayan kesimleri ihracata açmışsak bunun armasını bir nedeni de budur.Hatırlayalım

1980 öncesinde tarım dışı kesimlerde ihracat yapılamıyordu ve bu olay milli gelirimizin çok yüksek bulunmasına neden oluyordu. Daha sonraki yıllarda bu kesimlerin ihracata açılması hem ihracatı artırmış hem milli gelirin düzey ve büyümesinin azalmasına neden olmuştur.

Devam ediyoruz. ENFLASYONu belirleyen nedenler araştırılırken göreceli fiyatlar (özellikle emek fiyatları) göz önüne alınmadığı için neyin ne kadar enflasyona neden olacağını bilmemiz mümkün olmaz. Diğer yandan enflasyonu yukarıya iten nedenlerin başında ulusal gelirle bunların ilişkisi bulunduğu göre yine ulusal gelirin analizini iyi bilmek gerekmektedir. Enflasyonla milli gelirin büyümesi yada düzeyi arasındaki ilişkileri anlamaksızın bu konuda alınacak kararlar hep hatalı olacaktır.

TÜRKİYE'DE EKONOMİK KRİZLERİN nedenlerini ancak milli gelirin düzeyi ve büyümesini etkileyen etmenlere dair iyi bir fikre sahip olunca anlayabiliriz. Ekonomimizin bir büyüme trendi yada eğilimi vardır. Bunu zorlamak ortaya çıkan krizlerin en önemli nedenlerinden biridir. O halde büyüme trendini belirleyecek nedenleri iyice anlamamız gerekecektir ki bu da ancak yukarıda anlatılan büyüme teorisini anlama sonucunda ortaya çıkabilir. Bu konuda iktisatçıların yaptıkları hesaplar hep yanlışlıklarla doludur.

DIŞA DÖNME TARTIŞMALARI. Türkiye'de yıllar yılı ithal ikamesi politikasını bırakıp dışa dönük bir politikaya geçilmesinin gerekli olup olmadığı tartışılmıştır. Kanımca ithal ikamesi politikasını bırakıp dışa dönmemiz çok isabetli olmuştur. Ne var ki dışa dönmeye taraftar iktisatçılardan hiçbiri bunun milli gelirin düzeyi ve büyümesini azaltacağını farkında değildi. Bu belki o kadar önemli değildir. Asıl önemli olan olay yukarıda anlatılan büyüme teorisini anlamadan bu konuda verilecek kararların yanlış alacağıdır. Nitekim dışa dönmeyen ancak emek gelirlerini azaltmak ile mümkün olacağını, bunun da milli geliri azaltacağını bilmeden bu konu konuşulamaz. Bütün bunların anahtarı yukarıda anlatılan gelir büyümesi teorisinde bulunmaktadır.

Devam ediyoruz. DÖVİZ KURunun düzeyi yani bunun ne ölçüde değerli bulunduğu araştırılırken memleketimiz ve ticaret yaptığımız memleketlerdeki göreceli enflasyon düzeyleri göz önüne alınır (buna ingilizcede SLIDING PEG denilir). Ne var ki yukarıda gösterildiği gibi göreceli emek fiyatları kuru etkileyen en önemli nedenlerden biridir. Diyelim ülkemizde genel fiyatlar %20 artarken ticaret yaptığımız ülkelerdeki fiyat artışları %5 olsun. Eğer döviz kuru değişmez ise bundaki değerlemenin % 15 bulunduğu varsayılır. Halbuki ihraç mallarımız emek yoğun mallardan oluşuyor ve emek fiyatlarındaki artış % 30 iken emek yoğun olmayan mallardaki artış % 10 ise dövizin değerlenmesi % 15 den çok fazla demektir. Bu hesabı kimse yapmaz. Yani karşılıklı fiyat artışları hesaplanırken emek fiyatlarındaki artışa göre hesaplanacak ağırlık yada tartı düşünülmez ise paramızın ne ölçüde değerlendirildiğini be-

lirleyemeyiz.Nitekim son aylarada çoğu kimse paramızdaki değerklenmeyi % 75 gibi rakamlarla ifade etmektedir ki bunu nedeni işte sözünü ettiğim fiyat mukayesele-ridir.Aslında değerklenme % 15-25 aralarında bir yerlerdedir. Dahası var tabii milli gelir düzeyini anlamadan kurun ne ölçüde değerkli bulunduğunu anlayamayız.Milli gelir artış ve düzeylerini hem yabancı parayla hem kendi paramızla yapıp bunları mukayese edecek olursak paranın değerklenme derecesini daha iyi anlamış oluruz.

Ülkemizde sola kayan yada sosyalist düşünceler hep emeğe fazla bir pay ayrılması yönünde önlemlere yönelmektedir.Tabii ben de buna taraftarım.Ne var ki milli geririn büyümesi ve düzeyi ile emek fiyatları arasındaki ilişkiyi anlamadan bu konuda akıl yürütmenin mümkün olmayacağını hep anlatıyorum.Benim araştırmalarım hep şunu gösteriyor ki Türkiyede'ki ekonomik soruların başında milli gelirin düzeyi gelmekle beraber bu konuda yapılabilecek fazla birşey de yoktur.Önümüzdeki yıllarda ülkemizdeki gelir büyümesi yılda % 4-5 dolaylarında olacaktır.Bunu ne artırmak ne de azaltmak pek mümkün görülüyor.Sorun bunun büyümesini hakkaniyete daha uygun bir düzeye getirmektir.Bu olayın çözümü milli geliri belirleyen etmenlerin daha iyi anlaşılmasından geçer.Ama bu konu hala anlaşılammaktadır.

Yukarıda yalnız milli gelirin düzeyi ile çeşitli sorunlarımızın ilişkilerine dair bazı görüşlerini ortaya koydum.Tabii sorun burada bitmez.İktisatçılarımızın çoğunun akıl yürütmesi ve ekonomik analizler yapması çok defa ekonomi biliminin gerçeklerine uymadığı gibi,çok defa bu konuda yazanların ideolojisi bunların görüşlerini şekilleştirmektedir.İdeoloji ile bilimi karıştırmak en büyük hastalığımızdır.Burada ideolojiden arındırılmış bazı analizler yaptım.

BÖLÜM II

24 ELEŞTİRİCİ YAZI İLE TÜRKİYE EKONOMİSİNİ ANLAMAYA SIRADIŞI YAKLAŞIM

I

Güngör Uras ve Üretim Tutkusu

Basındaki ekonomi yazarları arasında en çok okunan ve en etkileyici olanlarından biri kuşkusuz Güngör Uras'tır. Kendisiyle olan dostluğum 46 yıl öncesine gider. Kişiliğini, bilgisini ve yazılarını hep takdir etmişimdir. Hele çok değişik konuları bilinçli ve anlaşılır olarak anlatması ilgimi hep çeker. Ama yıllardır bir takıntısı vardır. İlle de üretim: Ekonomik katma değerın sanki hep onun anladığı anlamdaki üretimden geldiğini sanır. Ayrıca onun anladığı biçimde üretim yapılırsa milli gelirin artışı sürdürülebilir. Bu konudaki düzinelerce yazısından birini seçtim ve onu eleştireceğim. Bunun nedeni de bu düşüncenin ülkemizde inanılmaz biçimde yaygın olmasıyla ilgilidir. Hem sağcısı, hem solcusu, hem ulusalcısı, hem bu işlere kafa yoran çoğu vatandaş böyle düşünür. Ehh, Güngör de Ayşe teyzesine böyle anlatırsa çok tehlikeli bir kavşakta kamu oyu buluşur. Bir de Türkiye'de'ki iktisat bilinçsizliğini düşünün; ikisi bir araya gelince pirincin taşlarını temizlemek sahiden zorlaşır.

14 Şubat 2007 tarihli Milliyet gazetesinde Sayın Uras YUMUŞAK İNİŞ İSTEYENLER KÜÇÜLELİM DİYOR isimli bir yazı yazdı. Özetle şöyle diyor. Eğer büyüme yatırıma, üretim artışına, ihracata ve istihdama dayanıyorsa bir ülkenin büyümemesi imkansızdır. Bizdeki, özellikle son 4 senedeki büyüme yatırıma, üretime ve istihdama dayalı bir büyüme değildir: Biz ucuz dövizle ve ucuz dövizle yapılan ithalat ile büyümüşüz. Bu yapay büyüme yanında yıllardan beri uygulanan yüksek faiz de araya girince cari dış ödemeler açığı büyümüş: Bu cari açık sürdürülemez. Ya-

ni işler böyle gitmez. Sık sık tekrarladığı bu görüşlerine bir şey daha ekliyor.Cari açık sorununu çözmek için önerilen büyüme hızımızın yavaşlatılması tezi son derecede saçmaymış.Eğer büyümemizi yavaşlatırsak gittikçe artan nüfusumuzu nasıl istihdam edecekmişiz yada işsizlik sorununa nasıl çare bulacakmışız?

Fazla birşey yazmadan önce soruyorum.Türkiye'ye yabancından bu kadar para gelmeseydi ekönomimiz bu kadar büyüyebilir miydi? Haydi diyelim büyüme üretim ile olur, sermaye olmadan daha fazla üretim yapılabilir miydi? Türkiye daha fazla sermaye biriktirebilir miydi? Değerli meslekdaşımın beğenmediği finans piyasasının aracılığı olmadan üretim yapılabilir miydi?

1942 yılından bu yazıyı yazdığım güne kadar iktisat öğreniyor ve iktisat yazıyorum.Yani tam 65 yıl.Bana 65 yılda ne öğrenip yazdığımı sorsalar çok özetle derim ki ulusal gelirin düzeyi ve büyüme oranında Güngör'ün yukarıda özetlediği düşünceleri kabullenmek zordur.Evet Türkiye'de iktisat okumuş olsun, yada olmasın bu konuda düşünen kişilerin % 99 u Güngör gibi düşünür ama ben 65 yıl bu görüşü düzeltmek için çalıştım.Sakin sanılmasın ki abartıyorum.İyi de sorun nerede?

Daha ilk iktisat derslerinde öğreniriz ki üretim yalnız daha fazla mal üretmek değildir.Ticaret de üretimdir,yani ithalat da üretimdir;bilgi edinmek de üretimdir;parayı verip faiz kazanmak da üretimdir;ithalat yapıp bu malı satmak da üretimdir.Yani daha fazla kumaş üretimiyle daha fazla muz ithal edip bunu satmanın üretim yapma bakımından bir farkı yoktur.Bu yazdıklarımı, yukarıda söyledim, iktisat düşünen insanlarımızın % 99 u kabul etmez.Çünkü bunların hepsi nerede,ne kadar ve ne okumuş olursa olsun iktisat biliminin en temel kuralını bilmez.

Sorun üretimde yada yatırımda değildir.Sorun hanki biçim üretimin, hangi biçim yatırımın ortaya çıkardığı katma değerlerin aynı biçim eylemler devam ettiği sürece devam ettirilebilip ettirilemeyeceğidir.Eğer muz ithali ile ortaya çıkan katma değer (yani milli gelir artışının)ekonominin diğer kesimlere olumlu katkısı olursa yani muz ithalatçısı diyelim bu paralarla bir villa satın alırsa aynı şeyi aynı miktar kapital kullanan kumaş üreticisi de yapsa ama onun(yani kumaş üreticisinin) harcıyabileceği paralar daha az olursa,iktisat bilimine göre muz üreticisinin milli ekonomiye katkısı daha fazladır.Evet doğrudur muz ithalatçısı daha az insan istihdam eder ama istihdam edilmeyen kişiler başka kesimlerde iş bulabilir.Sorun şuradadır.Eğer ülke halkının seçimlerine dayanan fiyat sistemi muz ithalinde daha az kişiyle ve daha az kapital ile kumaş üretimine göre daha fazla katma değer yaratıyorsa bu, ülke için daha hayırlıdır. Tabii sorun burada bitmez .Acaba muz ithalatından ortaya çıkan katma değer artışı (yani muz ithalatçısının kullandığı kişilere,kapital sahiplerine ödediği paralar ve bu işle ilgili karı)devam ettirilebilir mi?Eğer öyleyse bir adım daha ileriye gidebiliriz.

Hep Sovyet Rusya örneğini vermek isterim.70 küsur yıl bu ülkede üretim ölçülürken üretimin değerinden değil bunun miktarından hareket edilerek ekonomi poli-

tikalari şekillendirilmiştir bu ülkede.Sonunun ne olduğunu görüyoruz.Bu rejimin ilk yarısında hızla gelişen,büyüyen Rusya ekonomisi dönemin ikinci yarısında ciddi ekonomik sorunlarla karşılaşmış ve kişi başına düşen milli gelir bizim ülkenin milli gelirinin 2 katından fazla iken dönem sonunda bizim ülkeninkinin altına inmiştir.Bunu yazarken bir şey daha söylüyorum.Üretimin ortaya çıkardığı katma değerin yalnız bugün değil gelecek yıllardaki dinamik etkilerini de hesaba katmak gereklidir.Biraz iktisat bilenler anlar ki bu bilim öğretilirken ilk haftalarda anlatılanlardan söz etmekteyim.

Özellikle şunu belirtmek isterim ki milli gelirin düzey ve gelişmesini sürdürülebilir yapmak için ulusal gelirdeki payı yüksek ve iyi işleyen bir finans sistemine gerek vardır.Nasıl bir motorun çalışması için yağa gerek varsa finans sistemi de ekonominin yağıdır.Türkiyede son yıllarda milli gelirden bir artış varsa bunun nedenlerinden biri finans sisteminin buna yardımcı olmasıdır.

Tabii Güngör gibi düşünenlerin başka sorunları da vardır.İyi de Türkiye bugünkü büyüme stratesinden değişik bir strateji uygulayabilese daha iyi bir sonuç mu alınacaktır? Kapital dışarıdan gelmez ise bu içeride nasıl sağlanacaktır? Gerekli bilgi eğer yabancılarla daha az sıkı fıkı olursak ülkeye nasıl gelecektir?Bu dış açıklar olmasaydı ihracat ve turist gelirlerini bu kadar artırabilir miydik? 2007 daki ihracattan ve turist gelirlerinden gelen 120 milyar doları aşan paraların dinamik etkileri olmayacak mıydı? Evet, Güngör'ün beğenmediği büyüme biçiminin sorunları olmuştur ama mevcut koşullarda ülkemizin onun beğeneceği üretim biçimini yapma olasılığı var mıydı?

II

Herkesin İnandığı Yanlışlar ve Tufan Türeñç

Tanınmış gazeteci TUFAN TÜRENÇ'in HÜRRİYET gazetesindeki yazılarını zaman zaman okurum.Nasıl bir gazeteci dersiniz,iyi bir gazetecidir derim.Ama bu değerli yazarımızın çoğu gibi başka bir özelliği de geniş halk kitlelerinin inandığı ve beyeneceği şeyleri de çok yazmasıdır derim. 20 Mart 2007 tarihinde HÜRRİYET gazetesinde HALK EFSUNLANIYOR başlıklı yazdığı bir makale bunun çok iyi bir örneğini oluşturur. Yazdıkları iktisat bilinçsizliği ile yetişen bir toplumdaki herkesin çok seveceği şeyledir.Bakın neler yazıyor.

Temel tema 2007 başlarında 4 yıldan beri AKP tarafından yönetilen Türkiye'nin ekonomisinin çok kötü bulunduğunun anlatılmasıdır.İşin asıl tuhafı bazılarının AKP'nin ekonomi alanındaki performansının iyi olduğunu sanmasıymış.Aslında bu hiç doğru değilmiş.Neymiş doğru olmayan:Enflasyonun düşmesi,faizlerin düşme-

si,döviz rezervlerin yüksek olması,ihracatın rekor düzeylere gelmesi,5 yıldan beri milli gelirin artmaya hem de yüksek oranlarda artmaya devam etmesi...Bunlar doğru mu ,değil mi,yada bunlar önemli mi değil mi onları sormuyor ama ekonominin çok kötü olduğunu ortaya koyacak delilleri sıralıyor.Neymiş bunlar:1-İthalatın ihracatın 2 misli olması. 2-1 dolarlık ihracat için 70 sentlik ithalat yapılması.3-Bu iktidarın ülkeyi 4 yılda 80 yıldaki kadar borçlandırması.4-Maaşların satın alma gücünün 2002 öncesinden az olması.5-Cari açığın 36 milyar dolar,ticaret açığının 56 milyar dolar olması.6-İktidarın büyük bir proje gerçekleştirememesi,hiç yeni fabrika açılmamış olması.7-İşsizliğin rekor düzeyde olması.8-Verilen çok yüksek faizler...Şimdi soruyor :Bütün bunlar böyleyken ekonominin neresinde iyileşme vardır?

Cevap:Ekonomi bilimini hiç bilmezseniz, rakamları anlamazsanız ve çarpıtırmanız tabii ekonomide son 4 yılda düzelme yoktur diyeceksiniz.Ama bunu gerçekten sevip saydığım Tufan Türeñç'e söylemiyorum.Ona bunu inandıran bizim sahte iktisatçılara söylüyorum.Hep tekrarladım ben AK parti hükümetinin bir taraftarı değilim.Bunları bildiğim iktisat bilimi ışığında yazıyorum.

Burada olaya iki açıdan bakmak gerekiyor.Birincisi ekonomimizi kötülemek için sayın yazar tarafından verilen rakamların yanlış olması ve ikincisi bunlar böyle olsa bile buradan ekonominin kötü bulunduğu sonucuna varılması.Haa..Sakin sanılmasın ki ekonomimiz çok iyi olduğuna inandığın için bunları yazıyorum. Ülkedeki ekonomi bilimi biliçsizliğini anlatma derdindeyim.

Önce rakamlarındaki yanlış ve abartmaları görelim.Buradaki yorumlar Türeñç'in eleştirilerine verdiğim numaralar göz önüne alınarak yapılmıştır.Bunlar tabii ikinci söyleyeceklerime göre sahidten önemli değildir.1-İthalat ihracatın 2 katı değildir.Bu rakam Türeñç'in yazdığının 4 te biri kadardır.Yani ithalat ihracattan % 50 oranında fazladır.Tabii görünmeyen kalemleri yani turizm vb. hesaba katınca bu fark % 20 nin altına iner.Olur da bu kadar abartma olmaz.Sayın yazar bir kamu hizmeti görüyor.Halka bu yanlışları söylerken biraz dikkat etmelidir.2-1 dolarlık ihracat için yapılan ithalat Sayın Türeñç'in söylediğinin yarısından biraz fazladır o kadar.Tabii, bu hesapta da bazı sorunlar vardır.Aslında bütün dünyada ihracat ile ithalat arasında yakın ilişkiler vardır.Bakın dünyada ihracatı en çok artan ülkelere.Özellikle bu ülkeler sözü edilen oranın en yüksek bulunduğu ülkeler arasındadır.3-Doların ve ulusal gelirin değerindeki değişimleri düşünmeden yapılan hesaplar yanlış olduğu gibi, bankaların açıkları şimdiki iktidarın zamanında olmamıştır.Bu borçların çoğu onları ödemek için yapılmıştır.Ayrıca 2007 deki ekonomi 2001 deki ekonominin 2 katıdır.4-Maaşlar nereden bakılırsa bakılsın 2007 de 2002 ye göre daha fazla mal ve hizmet satın alır.5-Cari açık ve görünür ticaret açığı rakamları doğrudur.Ama bunların anlamını iyi bilmeden sonuç çıkarmak da anlamsızdır.Bu açıklarla ne Dolmabahçe sarayı yapılmıştır, ne de bir harp finanse edilmiştir.Hepsi ekonomimizin yürütülebilmesi için kullanılmıştır.Tabii bazı suiistimaller yada yanlış ödemeler vardır;ama bunların oranı son derecede küçüktür.6-İyi de hiçbir proje gerçekleştirilmemişse 4 senede milli gelir % 40 nasıl artmıştır;demek Türeñç'in yazdıkları

rı yanlıştır.7-İşsiz miktarının neden arttığını anlamadan bu konuda görüş bildirmek yanlıştır;bir düşünün nüfus artışı bu kadar fazla iken yada köylerde çalışanlar şehirlere giderken bu düzeydeki bir emek arzını istihdam etmek kolay mıdır? 8-Evet verilen faizler yüksektir ama bu ,son 50 yılın savurganlığının bir sonucudur; bunu yapmadan yani faizleri bu kadar yükseltmeden bu işin içinden nasıl çıkılacaktı?

Şimdi gelelim asıl olaya.Diyelim rakamlar böyledir.Bu ekonominin kötü olması mı demektir?İktisattan pek anlamayan kişiler bilmez ki ekonomik hayatta herşey iyi olmaz, herşey hep birden iyi olmaz.İyi olanlar vardır,iyi olmayanlar vardır.Sorun bunları karşılaştırmak ve mevcut koşullarda hangisinin daha ağır bastığını bulmaktır.Kötülerle iyileri belirli bir birimle karşılaştırma olanağı da yoktur.Ekonomi bir boşlukta değildir .Eskiden gelen parametreler,dışarıdan gelen etkileşimler vardır.Ayrıca sanırım iyiler şimdi daha ağır basmaktadır.Özellikle şunu söylemeliyim ki ihracatın milli gelirin % 4 ünden (1979da öyleydi) önce % 14 üne sonra bu iktidar döneminde % 22 sine çıkması bunun ne kadarı ithalat malına dayalı olsa bile bu uzun dönemde ekonominin verimliliğini artıracak ve kısa dönemde de katma değeri çoğaltacak cihetle son derecede yararlıdır.İşsizliğin nedeni yıllardan beri süren hızlı nüfus artışı ve gittikçe hızlanan köyden kente göçün sonucudur.Bunu 4 yılda çözmek ancak kentlerde emek ücretlerinin çok azaltılmasıyla mümkündür ki bunu ne ben tavsiye ederim, ne her hanki bir iktidar bunu yapabilir.Daha fazla yatırım yapıp daha fazla işçi istihdam edelim söylemi safsatadan ileri gitmez.Türkiye milli gelirinin % 25 ile zaten yatırım yapıyor.Bunu artırmak istiyorsanız bu, yabancıların ülkemizde daha çok ev-otel alması yada daha fazla hisse senedi yada devlet tahvili almasıyla mümkün olur.Ama ona daha fazla itiraz vardır.Yabancıların kalıcı sanayi yatırımı yapması öyle kolay değildir.Onlar getiriye bakar.Getiri ise her zaman sınırlıydı ve sınırlı kalacaktır.Bunu yalnız biraz iktisat bilenler bilir.

Türkiye’de son 3-4 yılda görülen olumlu ekonomik performasta dünya şartlarının ve özellikle ABD’nin yüksek düzeylerde borçlanmasıyla ortaya çıkardığı likidite bolluğunun etkili olduğu yadsınmaz.Ne var ki sorun yada sebep bu olanaklardan yararlanmayı bilmektir.Bu olaya da değinmek gerekir.

III

Dünya Bankası ve Türkiye’de İktisadi Büyüme

Her ülkenin en önemli ekonomik sorunu milli gelirinin yıllar boyu artmasıdır. Bunun neden arttığına dair iktisat bilimi literatürü çok zengindir. Büyüme ve gelişme teorilerine dair ciltler yazılmış ve hesapsız araştırmalar yapılmıştır.Araştırmalar çok çeşitli ülkelerin çeşitli dönemlerde hangi nedenlerle geliştiğini ve ekonomileri-

nin büyüdüğünü anlamağa yöneliktir. Büyüme-gelişme konusundaki teorilerden burada söz etmeyeceğim.Bakışım Türkiye'nin geçmiş yıllardaki büyümesiyle ilgilidir.Bu konuda sayısız araştırmalar yapılmıştır:Hem yabancılar, hem Türk iktisatçıları.En iyi araştırmalar Dünya Bankası iktisatçılarından (yada Dünya Bankasının sponsorluğunu yaptığı iktisatçılardan)gelmiştir. Bu yazıda bunlardan ikisini mercek altına alacağım.

Birinci araştırma Krueger tarafından yapılanıdır.Krueger'in araştırmasına değerli iktisatçımız Baran Tuncer'de katılmıştır.İkinci araştırma Dünya bankasının 2000 yılı sonunda yaptırdığı araştırmadır.Birinci araştırma 1963-1975 yılını kapsar.İkinci araştırma 1960-1985 yıllarını kapsar.Bu arada unutmamalı ki bu kurumun yaptırdığı başka araştırmalar da vardır.Burada yalnız bunların ikisinden söz etmeyeceğim.

1980 yılında A.Krueger ve B.Tuncer tarafından yapılan araştırmaya göre 1963-1975 yılında Türkiyenin milli geliri her yıl ortalama olarak % 6,4 artmıştır.Bu artışın %4,2 si girdi artışından (yani daha fazla emek ve kapital kullanılması) ve %2,2 si verimlilik artışından (TFP)kaynaklanmıştır.Burada dikkat edilmelidir ki bu araştırmalarda tanınmış iktisatçı R.Solow tarafından geliştirilen büyümenin kaynakları yöntemi ile bu sonuçlara gidilmiştir.

2000 yılına Dünya Bankası tarafından yapılan araştırmanın temelinde yine Solow'un büyümenin kaynakları yaklaşımı bulunuyor.Ne var ki bu araştırmada sözü edilen teorinin bir miktar geliştirilmiş bir versiyonu söz konusudur.Özellikle son 30-40 yılda ampirik-uygulamaya dönük araştırmalarla ortaya çıkan yapısal değişikliklerin etkileri teoriye entegre edilmektedir.Bu araştırmaya göre Türkiye milli geliri 1960-1985 yılları arasında ortalama olarak her yıl % 4,4 olarak artmıştır.Üretim/Çalışan işçi oranındaki yıllık artış %3,2 dir.Bu artışın 1,3 puanı çalışan kişi başına düşen kapital miktarının artışından,1 puanı çalışanların eğitiminin artmasından,0,9 puanı verimlilikten geliyor. Buna 1,2 puan da daha fazla işçinin çalışmasını ekleyince büyüme % 4,4 oluyor.Dünya Bankası bunlarla kalmıyor ayrıca milli geliri etkilemesi muhtemel diğer parametreleri de sorguluyor.Bu parametreler kuşkusuz yukarıda belirlenen nedenlerin içine girmiştir.Hangisinin neyi ne kadar etkilediği belirlenemiyor ise de bu parametreler olandan farklı olsaydı büyüme hangi oranlarda değişirdi sorusuna dair tahminler yapılıyor.Bu konuda şöyle bir özet yapılabilir.Orta-lise eğitiminin Türkiye'de beklenenden biraz az bulunduğu gözleniyor.Bu normal düzeyde bulunsaydı büyüme belki 0,4-0,6 dolaylarında yüksek olabilirmiş.Bütçe açıkları,enflasyon,dışa kapalılık gibi parametrelerin büyüme hızını azalttığı sanılıyor.Enflasyon tek haneli olsaymış büyüme % 1-1,5 oranında yüksek olabilirmiş.Burada kanımca hiç de ipe sapa gelmez bir tahmin var:1990 dan sonra ekonominin dışa açılması büyüme hızını %2,2 artırmış.Türkiyede sermaye yatırım oranlarının iyi ve oldukça yüksek düzeylerde bulunduğu belirlenmiş.Sonuç olarak deniyor ki en önemli etmen eğitim düzeyidir ve bu konuda gereken önlemler alınır ise daha önceki yıllarda %4,4 olan büyüme oranı %6,5 e yükseltilebilir.

Şimdi dikkat edilsin; bu araştırmalar mevcutlar arasındakilerin en iyileridir. Ama kanımca bunlarla milli gelirimizin büyümesini etkileyecek çok önemli bazı parametreler görülmemiştir. Bunun kadar önemlisi aynı saygın kurum tarafından yaptırılan 2 araştırma arasında inanılmaz bir çelişkinin bulunmasıdır. Önce buna bakalım. 1980 araştırmasında büyümenin %6,4 ve verimlilik artışının 2,2 puan olduğu belirleniyor. Halbuki aynı dönemi artı onu izleyen 20 yılı kapsayan ikinci araştırmada büyüme %4,4 olarak hesaplanmış ve verimlilik artışı da 0,9 olarak belirlenmiştir. Buna dönüp bakıp böyle şey olamaz dememişler. Ya birinci ya ikinci doğrudur. Yada ikisi de doğruysa kullanılan teorik yöntem yanlıştır. Eğer sahiden böyleyse bunun çok çarpıcı sonuçları ortaya çıkacaktır. Ne demek istiyorum? Birinci araştırmadaki dönemin bütünü ikinci araştırmanın dönemi içindedir. Buna göre 1963-1975 arasında milli gelir % 6,4 artmış ise 1975 ile 1985 arasındaki milli gelir artışı % 1-1,5 arasında bir yerde olmalıdır. Şimdi bir düşünelim her anlamada daha iyi koşullarda bulunan Türkiye ekonomisinde büyüme inebilir mi? Dahası var: İlk araştırmada verimlilik büyümesi 2,2 puanken sonraki dönemde 0,9 puvana inmiştir. Demek ki 1975-1985 arasındaki verimlilik sıfırın altında bulunmalıdır. Bu mümkün müdür? Evet milli gelirimizin artışında 1978-2000 yılları arasında ciddi bir azalma vardır. Ortalama rakam % 1 dolaylarındadır. Ama diğer 5 yıldaki büyüme % 5 den az değildir. Peki bu nasıl oluyor?

Tabii bu araştırmalara yapılacak elştiriler burada bitmez. Asıl önemlisi Türkiye’de milli gelir artışını belirleyen çok önemli bazı etmenlerin bu araştırmaları yapanlar tarafından görülmemesidir. Nitekim emek yoğun mal fiyatlarıyla emek yoğun olmayan malların fiyatları arasındaki ilişkiler anlaşılmaksızın Türkiye milli gelirindeki büyümenin görülmesine olanak bulunmadığını yıllar boyunca anlatıyorum. Türkiye ekonomisine dair yapılan bütün araştırmalarda olduğu gibi bilinen kalıplara Türkiye rakamları konularak bazı sonuçlara varılmasından ileriye gitmez bu araştırma.

1970 li yıllara kadar tarımdışı kesimlerde kişi başına verimin tarım kesimindeki göre olması gerekenden çok yüksek olması ve tarımın milli gelirdeki payının her yıl azalması ülkedeki yıllık milli gelir artışının 1950-1975 arasında ortalama % 6,4 olmasına neden olmuştu. Bu olayı görenler vardı ama bunun mekanizmasını kimse anlamamıştı. 1980 lerden sonra olay nitelik değiştirmişti. Tarım kesiminin önemi artık kalmamıştı. Son 25-30 yıldan beri Türkiyede gelir büyümesini belirleyen en önemli etmen tarımdışı kesimlerdeki emek yoğun olan malların fiyatlarının emek yoğun olmayan mallara göre gittikçe azalmasıdır. Bunu da kimse görüp anlayamamıştır. Analitik olarak diğer önemli bir olay milli gelirinin büyüme hızı ile bunun düzeyini belirleyen etmenlerin birbirilerinden ayrılması zorunludur. Bunun kadar önemli bir olay şudur: Gelir hızının yavaşlaması değişik dönemlerde uygulanan milli gelir deflatörlerinin değişmesi (1968 ve 1987 sabit fiyatları)sonucunda belirlenen ölçümlerde ortaya çıkarken gelir düzeyindeki değişiklikler milli gelir hızı ölçümlerinde ortaya çıkmamaktadır. Olay şöyledir. 1980 kadarki

milli gelir hesapları 1968 sabit fiyatları ile yapılırken 1980 sonrası milli gelir hesapları 1987 sabit fiyatları ile yapılmaktadır. Her iki seride göreceli fiyatlar değiştiği cihetle 1950-1978 milli gelir büyüme hızının % 6,4 fakat 1978-2006 milli gelirin büyüme hızının bunun çok altında bulunan % 3,8 olarak hesap edilmesinin nedenlerinden biri budur. Gelir düzeyini etkileyecek etmenler ise hiçbir hesapta yer almamaktadır. Ne var ki bütün bunları anlamadan iktisat biliminin en önemli konusu olan gelir büyümesi olayını anlama olasılığı yoktur. Dünya Bankasının benzerlerine göre en bilimsel ve en gerçekçi ölçümleri de bu eksikler dolayısıyla anlamsız hale gelmektedir.

IV

Prof. Gülten Kazgan ve Dışa Dönen Türkiye Ekonomisinin Geleceği

Değerli iktisatçımız Prof. Gülten Kazgan'ın 50 yılı aşkın Türkiye'de iktisat yazan ve okutan akademisyenler arasında seçkin bir yeri vardır. Bu yeri hakkıyla kazanmıştır. Çalışkanlığı, zekası, iyi yetişmesi buraya gelmesinde etkili olmuştur. Ama sol ideolojisinin öylesine etkisi altındadır ki Türkiye ekonomisine dair ne yazıyorsa yada yazmış ise kendisi ile aynı görüşlerde değilim. Bu yeterli değil tabii. Onun düşünüp söylediklerinin tam tersine inanırım. Bu da yeterli değil tabii; sarıldığı ideoloji bilgili olmasına rağmen kendisinin bilim dışına çıkmasına neden olmaktadır. Bu yazıda değerli profesörümüzün Türkiye dışa döndükten sonra başına neler geleceğine dair defalarca ifade ettiği bir görüşün ne kadar anlamsız ve bilimle ne kadar çelişkili olduğunu anlatacağım.

Prof. Kazgan 1989 yılında TANZİMATTAN XXI YÜZYILINA TÜRKİYE EKONOMİSİ ismi ile yayımlanan kitabında 1980 den sonra Türkiye ekonomisinin komünistliğe yönelen gidişini bırakıp (şu son kelimeler benim yakıştırmam) dışa dönünce kısa süre sonra perişan olacağını anlatıyor. Aslında değişik yerlerde ve değişik konularda aynı beklentisini ifade etmiştir; burada bunlardan birini anlatıyorum.

Dünya Bankası bir araştırma yapmış ve Türkiye'nin 1965-1987 arasındaki gelire göre ithalat elastikliğini hesaplamış. Yani milli gelir artarsa ithalat ne kadar artacaktır sorusunu cevaplandıracak bir araştırma yaptırmış. Son dönemde bu %2,5 olmuş. Bu hesapların ortalaması 2 olarak görülüyor. Yani Türkiye %1 büyürse ithalatı %2 büyüyormuş. İhracata gelince bu konuda Dünya Bankası'nın Türkiye'nin ileride satış şansı bulunan 2 mal için dünyadaki gelir ve talep artışına dair hesapları varmış. Tekstil için dünya rakamı %1,1 ve cam ve seramik için % 1,4 imiş. Bunlardan hareketle iktisatçımız ihracatımızın ve ithalatımızın gelecekte ne olacağını hesaplı-

yor.Bunu yapmak için 1988 sonrasında milli gelirimizin %5 ve dünya milli gelirinin %4 artacağını varsayıyor.Bu rakamlardan giderek Türkiye'nin gelecekteki ithalatını hesaplıyor Prof.Kazgan.Milli gelirimiz %5 artar ve ithal elastikliğimiz %2,5 olursa ithalatımızın her yıl % 12,5 artması gerekecekti.Dünyanın Türkiye'nin ihracat mallarına olan gelir elastikliğinin yalnız dünyadaki tekstil mallarının gelir elastikliği kadar bulunacağını varsayıyor ve bunun %1,2 ve dünya gelirinin %4 artacağını düşününce ihracatımızın yıllık artışının % 4,8 olacağı sonucuna varıyor.

Şimdi bir düşünölsün ithalatımız her yıl %12,5 ve ihracatımız %4,8 artarsa 18 yıl sonra ithalatımız ne olur ve ihracatımız ne olur? Bu rakamları birazdan vereceğim.Ama çok üzülererek yazmak istiyorum ki bu biçim düşüncenin dayanağı ekonomik analizden gerçekten çok uzaktır.

Gelelim 18 yıl sonra ne olacağına.. Kazgan'ın beklentilerine göre ve gerçekte ne olduğuna. 1988 de ihracatımız 11,7 milyar dolar ve ithalatımız 14,2 milyar dolarmış. Kazgan'ın beklentilerine göre 2006 yılında ihracatımız 27,2 milyar dolar olacakmış. Gerçekte 85 milyar dolar olmuş.Yani Kazgan'ın % 4,8 lik beklentisine karşılık yılda tam % 12 oranında bir ihracat artışı gerçekleşmiş.Yani Kazganın beklentisinin 2,5 katı dolayında.Buna kim insaf demez!Bitmedi.. İthalatımız 2006 da 137 milyar dolar olmuş. Kazgan'a göre 117 milyar dolar olacaktı.Burada beklentide fazla bir fark yok.

Kazgan'ın beklentilerine göre 2006 yılında ithalat ihracattan 90 milyar dolar fazla olacaktı. Ne var ki gerçekte bu fark 60 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir.Türkiye bu 60 milyar farkı finanse etmekte çok, ama çok zorlanırken rakam 90 milyar dolar olsaydı bunun altından hiçbir şekilde çıkamazdı.

Prof. Kazgan olgunluğunda bir iktisatçının ihracat tahmininde bu derecede yanlış olmuş olmasını anlamakta zorluk çekmekteyim. Tabii tahminlerde yanılınabilir.Zira koşullar gelecekte değişir ve gerçek beklenenden farklı olur.Ama tahmin yaparken gidilen yol,yada analiz biçimi,yada lojik akıl yürütme sanırım bu derecede yanlış ve taraflı olamaz.Yazarımız ihracatı tahmin etmek için ülkenin satması olası yüzlerce ve hiç de birbirine benzemeyen yüzlerce maldan birini alıyor ve onun gelir artışı ile talebi arasındaki statik ilişkisinden yürüyerek Türkiye'nin ihracatını tahmin ediyor.Bu kadar yanlışın olabileceğini tasavvur dahi edemiyorum. Hiç bir yere bakmasak bile satılacak malın fiyatındaki azalma ve özellikle bu malı satacak ülkenin diğerlerine göre fiyat indirmesinin ihracata ne kadar etki edeceğini düşünmemiz gerekmez mi? Tabii dahası var .Biri şudur.1980 yılına kadar Türkiye'nin neden ihracat yapamadığını anlamaksızın ileriye doğru nasıl tahminler yapılacaktır?Bunlar iktisat okurken birinci sınıfta öğretilenler.Daha önemlisi Türkiye'nin özellikleri ve ihracat potansiyelinin etkisiyle ilgili.İktisat okurken birkaç sınıf ilerlerseniz bu olayı da öğrenmeniz gerekir.Sayın Kazgan tabii bunları bilir.Ama ideolojisi gözünü öyle karatmış ki akıl yürütürken bunları yok sayıyor.

Bir noktanın daha altını çiziyoruz.15 yıl önce birşeyler yazmışsınız bazı öngörülerde bulunmuşsunuz.Bir süre sonra dönüp onlara bakıp ne derecede doğru söyledim sorusunu sormanız gerekmez mi?

Tabii daha başkası da var.Sayın profesör Türkiye'nin 1980 den sonra dışa dönmekten sonra ekonomisinin ne kadar kötüleştiğini bazı rakamlarla desteklemek istiyor ve bir tablo veriyor.Sokaktaki adamı yada bizde iktisatçı geçinenleri bunlara inandırmak mümkündür. Cehaletin kol gezdiği ülkemizde değil iktisat biliminde bütün bilimsel ve sosyal konularda bu geçerlidir diye düşünüyorum..Bu tabloya göre milli gelir artışı %6 dan %4 e inmiş. Enflasyon on kat artmış.Endüstri % 9 büyürken bu %1 e inmiş.Ödenen faizlerin bütçe harcamalarındaki oranı 3 katına çıkmış.Bütçe açıkları artmış,dış borçlar inanılmaz düzeylerde yükselmiş.Böyleyse dışa dönmek zararlı hatta çok yıkıcı bulunduğunu inkar etmek mümkün müdür? Keşke bilim bu kadar kolay olsaydı.Bütün bu yazdıkları ya yanlış yada dışa dönme ile ilgili değil.

Önce milli gelir büyümesindeki azalmaya bakalım.Bu kitapta hep onu yazdım.Hep onu anlattım ve bu konudaki bilgisizliği ortaya koydum.İçe dönük dönemdeki milli gelir artışı % 6 değil olsa olsa %4 tür.Dahası var tabii.O dönemde ülkemiz halkı her biçimdeki yokluklarla karşılaşırken şimdi her yerde boluk var.Demesin ki milli gelir bölüşümü bozuldu bu dönemde.Kendisi çok iyi bilir, milli gelirdeki bozulmayı gösteren bilimsel gösterge olan GİNİ oranında inanılmaz bir düzelme vardır.

Diğer göstergelere gelince bunlardaki bozulmayı dışa dönmeyle açıklamak son derecede yanlıştır.Bu bozulmanın nedenleri başında ülkemizin 50 yıl içe dönük-ithalat ikamesi politikasıyla yönetilmesi vardır.Eğer fiyat mekanizmasını görmezden gelerseniz bunu cezasını hemen değil sonraki yıllarda ödersiniz.İşte bizlerde olan da budur.

V

Hollis Chenery de Yanılıyor

1950-1980 arasındaki dönemde tanınmış Amerikalı iktisatçı H.Chenery özellikle gelişme iktisatçıları arasında en önde bir yerlerdeydi. Sanırım Nobel'e çok yaklaştı. Ayrıca Türkiye ekonomisinin analizi konusunda bu değerli iktisatçının özel bir yeri vardı. Daha 1953 de parlak genç bir iktisatçı olarak ülkemize gelmiş o yıllarda çok konuşulan bir rapor yazmıştı. Bunu izleyen yıllarda bu iktisatçının Türkiye'ye olan ilgisi sürmüştü. 1979 yılında EKONOMİK VE SOSYAL KONFERANS HEYETİ tarafından tertiplenen uluslararası bir konferansta en önemli tebliğini ver-

miş ve Türkiyenin oğüne kadarki gelişmesini anlatarak artık dışa dönmesi gereğini anlatmıştır.Bu tebliğinde 1970 li yıllarda geliştirdiği büyüme biçimleri-PATTERNS OF DEVELOPMENT analizini kullanarak ekonomik gelişmemizin nedenlerini ve geleceğimize dair beklentilerini açıklamıştır.Chenery ve arkadaşları büyüme ile ortaya çıkan 37 yapısal değişmeden hareket ederek bu olguyu anlatmaktaydı.Etki iki taraflıydı.Yani büyüme olurken hem bu değişiklikler oluyordu hem bu değişiklikler büyümeye neden olabilmekteydi.37 beklenen yapısal değişiklikle Türkiye’de olanları karşılaştırarak ünlü yazar işte benim dediklerim doğrudur demektedir.Zira Türkiye örneğinde bu değişiklikler hep beklenenler gibiydi. Bu yazıda söz konusu tebliği mercek altına alacağım.Başından şunu belirtmek isterim ki Chenery’yi eleştirmek o yılların ekonomi biliminin vardığı düzeyi eleştirmek anlamındadır.Eğer burarlarda başarılı isem ekonomi bilimine ciddi bir katkı yapmış olmalıyım.

Eleştirilerimi yapmadan önce Chenery tarafından geliştirilen büyüme biçimleri analizinden kısaca söz etmek yararlı olur.Chenery ve arkadaşları tanınmış Amerikalı iktisatçı Kuznets’den başlayan bir akımı geliştirerek ekonomiler gelişip büyürken bunlarda ne gibi yapısal değişiklikler bulunduğunu ampruk yöntemlerle belirlemekte ve söz konusu ülkenin bu eğilimlere ne ölçüde uyduğunu araştırmaktadırlar.

Neydi benim eleştirilerim.Daha önce belirttim, ben 1977 yılına yani Chenery’den önce bu özelliklerle Türkiye ekonomisinde görülenlerin ne ölçüde uyduğunu araştırmıştım ve bunlardan çok önemli sonuçlara varmıştım .Bu yöntemin mucidi Chenery benden 2-3 yıl sonra aynı şeyi yapmakta fakat benim gördüklerimi görememektedir.Onun yaptıkları son derecede basittir.Sorunun derinine gitmemektedir.Bu konferansta bir konuşma yaparak bunu anlatmış olamama rağmen her halde o da kim oluyor gibi düşünerek bana verdiği cevapta söylediklerimi anlamamazlığa gelmişti.Neydi benim söylediklerim?Diyordum ki Chenery’nin yöntemini kullanarak gördüm ki Türkiye’nin kişi başına geliri analiz edilice ortaya çıkar ki buradaki tarım kesiminin milli gelirdeki payı dünya ölçülerine göre bulunması gereken orandan çok daha fazladır.Şöyle ki örneğin 1950 yılında tarımsal kesimin milli gelirdeki payı %32 olması yada burada çalışanların payı %55 olması gerekirken bunlar gerçekte %47 ve % 80 olmuştur.Gelişme biçimleri yöntemi çok anlamlıdır ama Chenery bunu görememiştir ve buna ve 1950 yı izleyen yıllardaki rakamlara bakarak bundan çok ciddi sonuçlar çıkarmak gerekmektedir.Anlatmaya çalışıyordum ki eğer üstadın yöntemi anlamlıysa (ki bence öyledir) bunun anlamı Türkiye’nin kişi başına düşen milli geliri resmi rakamların (ki Chenery resmi rakamları kullanmıştır) %30-35 kadar az olmalıdır.Bitmedi tabii; yine bu tesbitimden sıçrayarak resmi rakamlarda görülen gelir rakamlarının neden bu kadar yüksek bulunduğunu belirleyebiliyordum.

Chenery kendi yöntemi ile bulunan rakamları yorumlayamamıştı ve bu nedenle Türkiye ekonomisinin neden ve nasıl geliştiğini anlayamıyordu.Üstadın yazısı okunsun. Türkiye’nin etüd ettiği dönemde neden %6,6 oranında büyüdüğünü bize

anlatacak bir analizi yok.Yalnız diyor ki ihracat rakamları dışında Türkiye'deki bütün yapısal değişiklikler belirlenenlere uyuyor o halde bu düzeydeki büyüme beklenmelidir.Büyümenin değişik özelliklere sahip ülkelerde ne düzeyde bulunacağı biçimindeki analizinde dişe dokunur birşey yoktur.Yani değişik biçimlerdeki büyüme modellerinden hankisine konulursa konsun Türkiye'de'ki büyüme bunların hiçbirleriyle anlaşılamaz.Ben onun yöntemiyle bir çıkış yolu buldum ve oradan hareket ederek tarımdışı kesimlerdeki yüksek büyüme düzeyini ekonomi literatürde kimsenin bilmediği bir yöntemle anlamağa çaba harcadım.Başarılı da oldum.

Chenery'nin Türkiye ekonomisindeki ihracat performansınsının neden bu kadar kötü olduğu açıklaması son derecede yetersizdir.Dediklerine göre bunun nedeni uygulanan ithal ikamesi ve döviz kurununun fazla değerlendirilmesidir.Halbuki ben yine üstadın yönteminden hareket ederek tarımdışı kesimlerdeki göreceli gelir yüksekliğinin buna neden olduğunu anlatmaktaydım.

Dahası var tabii.Sözü geçen yöntemin çalışabilmesi için yerli paralarla belirlenen milli gelir düzeylerinin dolarla ifadesi gerekir.Chenery resmi dolar kurundaki anormalliği ve döviz fiyatlarının yalnız tarım ürünlerinin satılabileceği düzeyde belirlenmesi gerçeğini hiç hesaba katmadan Türkiye milli gelirini dolara çevirmektedir ki bu son derecede yanlış bir yöntemdir.

Chenery'in ihracat konusundaki görüşlerinin ne derecede yanıldığını göstermek çok anlamlıdır.Bu kitabın başka yazılarında görüleceği gibi ihracattaki performansınsımızın çok düşük olmasının nedeni yalnız ne kur ile ,ne uygulanan ekonomi politika-sıyla açıklanabilir.Asıl sorun tarımdışı kesimlerdeki fiyat ve maliyet yüksekliğiydi ki bunu zaten kimse anlamıştı.

VI

Doğan Avcıoğlu ve Neden Komünizm

1960 ve 1970 lerde Doğan Avcıoğlu Türkiye'de bir ölçüde bilime yönelimli komünistlerin idoluydu.Gerçekten iyi bir düşünür olan Avcıoğlu'nun politik ve popüler eylem ve yazılarından söz etmeyeceğim.Burada yalnız Avcıoğlu'nun Türkiye ekonomisinin neden gelişemediği ve gelişme potansiyelinin ne ölçüde bulunduğu dair görüşleri yer almaktadır.Yazarın bu görüşlerini 2 ciltlik temel eseri bulunan **TÜRKİYENİN DÜZEYİ** (1972) kitabında kendi yaptığı bir özetten bazı kısaltıp aktarmalar yaparak nakledeceğim.

“Osmanlı imparatorluğunun endüstrileşerek modern dünya medeniyetine ulaşmamasının nedeni emperyalizmdir. Emperyalistler kapitalist yöntemlerle ekonominin yolunu kapamıştır. Yabancı hegomenyasından kurtulmadan ekonomik büyüme

olamaz.Ekonomik özgürlük olmadan gelişme olamaz.1923 yılında egemenliğini kazanan Türkiye ulusal bir kapitalizmle (neyse o,yazarın notu)özgür ve gelişmiş bir ülke olmak istemiştir.Ne var ki elit işadamları katı kapitalizmin aracı olan fabrika kurma yoluna gitmemiştir.Tüketim malını üreten bazı fabrikalar kurmuşlar ise de bunlar ham madde ,makine,yedek parça ve teknoloji nedeniyle yabancı ülkelere bağımlı olmuşlardır.Politik bağımsızlık ekonomik bağımsızlıkla konsolide edilmiştir.Daha başından beri Batılaşmak yabancı kapital ve borçlanmaya bağlı olmuştur.Bugün Türkiye Amerikan modelini uygulamakta ve bunu güçleştirmek için özel kesime inanılmayacak derecede fon transfer etmektedir.Devletin eğitime gönderdiği kişiler özel kesime hizmet etmektedir.İthal kısıtlamaları yada vergi kaçakçılığı ile özel kesim inanılmaz paralar kazanmaktadır.Bütün bunlara rağmen endüstrileşme hala gerçekleştirilememiştir. Mevcut endüstri ihracat da yapamamaktadır zaten.Bu endüstrinin üretimini de zaten zengin kişiler satın almaktadır.Zenginlerin kazancı inanılmaz derecelerde fazladır ama bunlarla yatırım da yapmazlar.Tarım ülkesi olan Türkiye ürettikleriyle artık kendini besleyemez olmuştur.İşsizlik inanılmaz biçimde artmaktadır.Yabancı borçlar almış başını çok yukarılara gitmiştir.Köylülerin durumu fecidir;artık kendilerini bile besliyememektedirler.Bütün bunlara rağmen şehirlerdeki kapitalister ve feodal köy ağaları bu sorunların çözülmesine yarayacak reformlara karşıdır.Böylece gelişmeye giden yolu kapamaktadırlar.”

Avcıoğlu'na göre 1950-1972 arasındaki çok mütevazı büyüme oranı (yani % 6,4) nin nedeni Pazar-Fiyat sisteminin uygulanmasıyla ilgilidir.Bu oranın kolaylıkla % 10-15 olması gerekirdi.(S.594).Bu düzeyde bir gelişmenin olabilmesi için tasarrufların milli gelirin % 25-30 düzeylerine yükseltilmesi gerekmektedir.Tabii bu yeterli değildir; bunu çok etkin biçimde kullanmak gerekecektir.Ama şimdiki ekonomik rejimde bunun olasılığı yoktur.Ayrıca yatırım alanlarının da iyi belirlenmesi gerekir.Ama bugünün hakim sınıfları mevcut bulunduğu sürece bu mümkün olmaz.Türkiye’de sorun kapital azlığı olmayıp artık değerın (Mehr wert-surplus value-tam Marxist terim,yazarın notu) etkin biçimde kullanılmasıdır.

Yukarıda çok kısa da olsa Türk komüstlerinin bilimsel idolunun 1970 lerin başındaki görüşlerini özetledim.Bu görüş Türkiye'deki bütün sol cenahdakilerin görüşlerini özetler.1972 de de böyleydi 2007 de de böyledir ve aradaki yıllarda da hep böyle olmuştur.İyi de ben ne diyeceğim.Denecek çok şey var tabii.Ama buradaki satır adedimiz çok sınırlı.Fakat birşeyler söylenmesi gerekirse en çarpıcı olarak şunlara değinmek yararlı olur sanırım.Türkiye’de tasarruf ve yatırımlar Avcıoğlu’nun özdlediği düzeylere 30 yıldan beri gelmiştir.Ama büyüme hızımız hala %4 ün altında sürüp gidiyor.Denecek ki yatırımların dağılımı gereken düzeyde etkin değil ve sanayileşmemiz hep geride kahyor.Hiç öyle değil! Türkiye’de sanayinin milli gelire oranı gittikçe artmış ve en sanayileşmiş ülkelerin düzeylerine gelmiştir.Ayrıca ülkemizde tüketim ürünleri endüstrisi yanında,ara endüstri ve yatırım endüstri ürünleri de üretilmektedir.Etkinliğe gelince ihracatımızın %90 nı sanayi ürünlerinden gelme-

si bunun en iyi kanıtıdır.İhracat yapamıyoruz görüşünün artık aslı esası yok ;nitekim ihracatımız Avcıoğlu'nun yazdığı yıllarda milli gelirimizin %5i iken şimdi % 22 si olmuştur.

İyi de madem sorunlarımız hep komünist olamamızdan gelmekteydi,komünist olsaydık neden ve nasıl milli gelir artışı % 15 olacaktı? Tabii bu konuda söylenecek sözleri yoktur solcuların.Planlama ve içe dönük strateji fakirlikten kalkışa geçerken etkili olabilmektedir. Ama bir süre sonra bunun sorunları olacağı ve olanlar izlenince ayrıca teorik olarak çok açıklıkla ortaya çıkmıştır.

VII

Türkiye'nin Dışa Dönmesi ve A. Krueger

A.Krueger son derecede önemli bir Amerikalı iktisatçıdır.Son 40 yıldan beri ABD li iktisatçıların en önde gelenlerinden biridir.Geçen yıla kadar IMF nin başkan yardımcılığını yapması kendisini daha tanınmış yapmıştır.Bu iktisatçının Türkiye iktisadının analizi açısından özel bir önemi vardır.Nitekim Krueger belki de Türkiye iktisadı konusunda en çok yazan bir iktisatçı olduğu gibi, Türkiye örneğini genelleştirerek bundan genel ekonomi teorisi bakımından önemli sonuçlar çıkarmıştır.Krueger birçok Amerikalı iktisatçı gibi 1980 yılına kadar içe dönük ekonomi politikası uygulanmasının ortaya çıkardığı problemleri bilimsel olarak ortaya koymakta ve ekonomimizin dışa dönme zorunluluğunu anlatmaktadır. Bu yazıda A.Krueger'in 1974 yılında yayınlanan FREIGN TRADE REGIMES AND ECONOMIC DEVELOPMENT: TURKEY isimli kitabının en önemli bir bölümünde bulunan bir analiz biçimi ve bunun eleştirisi bulunmaktadır.Kitap 400 sahife dolaylarındadır.Değerli iktisatçının bu kitabı yazmasının nedeni yıllardan beri içe dönük-ithalatı ikame stretejisi uygulamakta olan Türkiye'de bu stratejinin son derecede zor sorunlar ortaya çıkardığını anlatmak ve ülkenin bu stratejiyi bırakarak dışa dönüş stratejisini uygulama zorunda bulunduğunu göstermektir.Herşeyin uzun uzun anlatıldığı bu kitapta sayısal analizlerle eski yıllarda ithal ikamesi yerine dışa dönülseydi neler kazanılacağı kanıtlanmak istenmektedir.Bunlardan kanımca en ilginç olan birini burada özetleyecek ve bunu eleştireceğim.

Krueger'in yöntemi şöyle.Olayı 3 varsayımla araştırıyor.Birincisine FFYP ve SFYP diyor. Bu birinci ve ikinci 5-yıllık plan anlamındadır.Yani bir anlamda fiilen ortaya çıkan sonuçlar söz konusudur.İkinci vasayımı MIS dir .Bununla ithal ikamesinin orta düzeyde bulunacağı bir ekonomi politikası kastediliyor.Üçüncü varsayıma BEPIS diyor.Bununla ithalatı ikamenin ihracatı özendirici bir politikayla beraber bulunduğu bir strateji kasdolunuyor.Daha sonra her üç değişik varsa-

yımda (tabii birincisi gerçekte olanlar) Türk endüstrisinde milli gelirin, Sermaye/Hasıla katsayısının, ithalat gereksimlerinin ve yaratılacak istihdamın ne düzeyde olacağını araştırıyor. Bunu yaparken 5 denklemle sonuçlarını belirliyor. 1-İstihdam katma değer fonksiyonudur. 2-Katma değer yapılan yatırımların ve sermaye/hasıla oranının fonksiyonudur. 3-Üretim stratejilerden hangisi kullanıldıysa milli gelir onun fonksiyonudur. 4-Ara malları ithalat tutarı kullanılan stratejilerin fonksiyonudur. 5-Sermaye malları ithalatı kullanılan stratejinin bir fonksiyonudur. Bu hesapları yaptıktan sonra görüyor ki BEPIS stratejisi kullanıldığı takdirde hem katma değer (yani milli gelir) çok artacak, Sermaye/Hasıla oranları azalacak, ithalat gereksimleri azalacak ve istihdam talebi artacaktır. O halde neden ihracata dönük strateji uygulanmasın?

Bütün iktisatçılar yanılmaktadır. Tabii Krueger de bunlar arasındadır. Önce temel yanılma noktasını belirtecek sonra olayı Krueger'in örneğine uygulayacağım. Türkiye ihthal ikamesi politikasından dışa açık ekonomiye dönünce bunun yararlı olabilmesi için en önemli ve birinci koşulu ihracatını artırmasıdır. Bilinmesi gereken diğer önemli bir konu ihracatın artırılması için emek yoğun malların satılması gereğidir. Türkiye'nin ne dışarıya satılabilir nitelikte bol doğal kaynakları, ne ihracat mallarında farklılaşma yada ucuzluk ortaya çıkarabilecek gelişmiş teknoloji vardır. Bir şey daha.. Türkiye satılabilir bütün tarım ürünlerini satmaktadır ve bunların üretimini artırmak, yada olursa bu son derecede uzun zamana gerek gösterir. O halde ihracat tarımdışı kesimlerden gelecektir. 1970 lerde ihracat konusunda Türkiye'nin temel sorunu zaten tarımdışı kesimlerden ihracat yapamaması idi. Sorun: Türkiye tarım dışı kesimlerden neden ihracat yapamıyordu? Cevap: Çünkü burada ihraç edilecek malların fiyatı yabancılara pahalı gelmekteydi. İyi de döviz fiyatlarını artırmak suretiyle bunlar ucuzlatılamaz mıydı yabancı parayla? Hayır; devalüasyonu yeteri kadar yüksek düzeyde yapmak mümkün olamazdı. En basiti döviz fiyatlarını artırmak ithalat fiyatlarını da artırmak anlamındaydı ki bu da ihracat mallarının fiyatının artmasına etki yapacaktı. Şimdi devam; o halde yapılması gereken neydi? Madem emek yoğun malları satacaktık, o halde emek fiyatlarını da ucuzlatmak gerekcekti. İyi de tarımdışı kesimlerde emek fiyatları pahalı mıydı? Evet öyleydi. Bunun çeşitli biçimlerde anlatmak mümkündü. En basiti 1950-1970 arasında emek fiyatlarının artış hızı ekonomini büyümesinin çok üzerindeydi. İkincisi tarımdışı kesimlerde kişi başına düşecek gelirler tarımdakinin bulunması gerekenin 2 katıydı ve bu da tarımdışındaki emek fiyatlarının yükselmesiyle ancak mümkün olabilirdi.

Burada asıl söylemek istediğim olay emek fiyatlarıyla milli gelir düzeyi arasındaki ilişkilerdir. Eğer ülkede emek fiyatları dışa döndükten sonra göreceli olarak düşerse ve ülke emek yoğun malları ihraç etmeğe başlarsa bunun sonucunda milli gelir düzeyinin ve bunun büyüme hızının azalacağını çok iyi anlamak gereklidir. O halde Krueger'in hesaplarında sorun var demektir. Krueger bütün bu sonuçlarına sözkonsu olayı düşünmeden ulaşmıştır. Zaten Türkiye dışa döndükten sonra ülkemizin büyüme hızı %6,4 den % 3,8 trend düzeyine inmiştir.

VIII

Yüksek Faiz Düşük Kur ve Ege Cansen

Hürriyet gazetesinin 21 Mayıs 2007 deki nushasında değerli iktisatçımız EGE CANSEN, ŞİMDİ ANLAŞILDI VEHBİ'NİN KERRAKESİ isimli bir yazı yayımladı. Sanırım sayın Cansen en önde gelen popüler iktisat yazarıdır. Kendisi akademik bir ünvanı bulunmamasına rağmen olayları hem pekçok akademisyenden daha fazla izler, hem onlardan daha iyi yorumlar. İnce ve özgün akıl yürütmesine hayranım. Sanırım hiçkimsenin görmediği olayları görüp onlardan sonuçlar çıkarmakta ondan üstünü yoktur.

Ülkemiz iktisatçıları ve çoğunluğu gibi Ege Cansen de IMF'yi sevmiyor. Bu yazıda IMF'nin son günlerde ülkemizin yapması konusunda dayattığı koşulları bire bir ortaya koyup bunların gerçekliğini sorguluyor. IMF de herkes gibi ülkemizin bugün karşı karşıya bulunduğu sorunların böyle devam edemeceğini biliyor tabii. Bunlar çözümlenmelidir. Cansen anlatmaktadır ki IMF'ye göre sorunun çözümü Türkiye'nin bir yumuşak iniş yapmasıdır.

Yumuşak iniş milli gelirin düzeyinin azalması sonunda ithalat talebinin ve bununla birlikte cari açık düzeyinin azaltılması için gerekli bir politikadır. Sonuçta gitmek için kurların düşük buna karşı faizlerin yüksek tutulması politikasına bir süre daha devam edilmesini istiyor IMF. Ama Cansen bunun yanlış olduğunu söyleyenlerin başında gelmektedir.

Yüksek faiz ve düşük kura dayanan makro politikayı ben de Sayın Cansen kadar sevmiyorum. Sanırım hiçbir iktisatçı da bunu sevmez. Ama onu sevmezken peki ne yapalım sorusunu sormamazlık da etmiyorum. Şurasını belirtmek isterim: Sanılmasın ki buna razı olan yada boyun eğen yöneticilerimiz bunu sevdikleri için bir süredir bu politikayı uygulamaya devam ediyorlar. Mevcut koşullarda bu politikanın alternatifi var mı bilmem ama olduğunu varsaysak bile yüksek faiz-düşük kur politikasıyla sözü edilen alternatifin yarar ve zararlarını karşılaştırmaya kalksak ve birini seçmeyi denesek hangisinin daha iyi olacağını belirlemede sorunların olacağı kesindir. Bu politikanın yada bunun alternatifinin ölçülmesi ve önceden görülmesi zordur; yararları ve zararlarını karşılaştırmak hiç de kolay değildir. Ben hep o düşüncededim. Birşeyi yererken yerine konulacak olanı belirlemek ve onun hikmetini terkedilenle karşılaştırmak gerklidir. Şimdi bazı noktaların altını çizmek istiyorum.

1-Türkiye de ihracatın düşük kur nedeniyle 2000 li yıllarda düşük olduğunu söylemek çok zordur. Gerçekten düşük bulunduğu inanadığım döviz kuruna rağmen Türkiye'de ihracat çıkabileceği en yüksek düzeyine gelmiştir. Bunun nedeninin

düşük kurun daha fazla ara ithalat malı kullanılması sonucunda ihracatın bu kadar artması sonucunu verdiğini söylemek yanlıştır.İthal edilen ara malları üzerine ciddi bir artık değer koymadan ihracat yapılabilmesini düşünmek yanlıştır.Ayrıca bunun hesap edilmesi zor dinamik etkileri vardır.

2- Türkiyede reel faizin % 10 un dahi üzerinde olduğunu biliyoruz.Bu böyle devam edip gidemez fakat orta bir dönemde koşullar bunu gerekli yapabilir sanırım.Ama bu faize rağmen ülkemizde yatırımlar çok yüksek düzeylerde dir.Demek burada anlamadığımız bir olay vardır.Biliyoruz ki faiz ya yabancılara ya vatandaşlarımıza ödenir.Ödemeler bilançosuna bakınca, buradaki rakamlar yanlış değilse dışa ödenen faizler döviz gelir ya da giderlerimizle mukayese edilince hiç de çok yüksek gibi görünmüyor.Daha doğrusu kaldırılabilecek düzeydedir bunlar.Vatandaşlara ödenmekte olan faizleri ekonomi için kayıp olarak düşünmemekteyim.Gelir bölüşümü rakamlarına bakınca burada ciddi bir adaletsizliğin bulunduğu sanılır.Ama son 10 yıldan beri rakamlar doğruysa bunda çok ciddi düzelmeler vardır.Kimse yokdur demesin.Biraz iktisat bilenler GINI katsayısındaki düzelmeyi görsün.Hisse senetleri alınması sonucunda dışa gidecek temettü yada sermaye kazancının hiç anlamı yoktur sanırım.Ayrıca faiz teorisini iyi bildiğimi sandığından bu olayın riskle ilgili olduğuna işaret etmek isterim.Risk için ödenecek gelirin çok da gelir kaybı olarak düşünülmemesi gerektiğini sanıyorum.

3-Yüksek faiz-düşük kurla ekonomide çok ciddi kazanımların bulunduğuna dikkat çekmek istiyorum.Düşük kur nedeniyle ülkeye ciddi düzeylerde yabancı sermayesi girmektedir.Bu nedenle ekonomideki canlanma ve düşük döviz fiyatları nedeniyle ithalatın ucuzlaması ihracatı ciddi biçimde artırmıştır.Kimse bu düzeylerdeki gelir büyümesi-yatırım ve ihracatın ülkeye neler getireceğini yani bunun dinamik etkilerini bilmiyor.Eğer bu çıkmaz bir süre daha sürdürülebilirse belki kendini de iyileştirebilir.Tabii yıllardan beri enflasyonun felaketini yaşayan ülkemizde düşük kurun bunu dizginlemekte faydalı bulunduğunu hiç unutmamak gerekir.

4-Şimdi değinmek isrediğim en önemli noktaya geliyorum.Değerli iktisatçımız IMF önerilerinin sonucunda reel ücretlerin azalacağını ve bunun sonunda milli gelir düşer ise bir kriz olmadan sorunun çözülemeyeceğini alaylı bir şekilde söylüyor.Kanımca burada alay edilecek birşey yoktur.Eğer iktisat biliyorsam bunun en doğru yöntem bulunduğunu söylemem gerekir.Doğal kaynakları sınırlı,teknoloji geliştirmesi olanaksız,sermaye stoku sınırlı,hızlı nüfus artışı ve özellikle bunun şehirlerde yığılmış bulunması bize başka bir seçenek bırakmamıştır.İnanıyorum ki sorunu düşük ücretlerle çözersek yani yumuşak iniş yaparsak kazandığımız bu süre içinde dünya ekonomik konjonktüründen yararlanma olanaklarımız artacaktır.Diğer bir deyimle ekonomik kalkış'ı (take off) böylece yapınca sorunlarımız peşpeşe çözülecektir.

IX

Yalan ve Toktamış Ateş

Türkiye’de solcuların yalanlarla kamu oyunu bulandırılmaları ve insanlarımızı aldatmaları kuraldır.Tabii bu kuralın istisnaları vardır.Benim asıl gücüme giden olay bilim kisvesi altında başında akademik ünvanları bulunan kimselerin bu yalana katılmasıdır.Ayrıca bu kişi çok popüler ise ,çok okunur ve çok dinlenirse bilim adına azap duyarım.Bu yazıda çok çarpıcı bir örnek vereceğim.Mayıs 1994 de İzmit’te yüzlerce işçinin katıldığı bir toplantıda bir açık oturuma çağırmışlardı beni.Katılanlar arasındakilerden biri Prof.Toktamış Ateş idi.Konuşma konumuz birkaç ay önce Türkiye ekonomisinin içine girdiği çok yıpratıcı bir ekonomik bunalımın nedenleri ve bundan kurtulmak için alınması gereken önlemlerdi.Türkiyedeki bütün aşırı solcular gibi Toktamış Ateş’e göre bunların nedeni Türkiyede aşırı devlet müdahalesinin bulunmaması ve gidişimizi fiyat sistemine ve ülkeyi sömüren kapitalistlerin kapisine bırakmamızdı.Ben sanırım gerçekleri anlatmaya çalışıyordum.Bütün bunları burada tekrarlamıyacağım.Bir konuda merkezileşeceğim. Dışa döndüğümüz 1980 yılından sonra ihracatımızın artıp artmadığı yorumu!

Ben konuşmalarımda 1980 den sonra Türkiyenin ihracatında çok ciddi artışlar bulunduğunu şu rakamlarla ifade etmiştim.1979 da Türkiye’nin ihracatı milli gelirinin %3,6 iken bundan 5 yıl sonra yani 1984 de(ekonomi dışı döndükten 5 yıl sonra) bu oran % 14 de çıkmıştı ve o zamandan beri bu düzeylerde devam ediyordu.Bunun çok önemli bir olay olduğunu ve bu artışın ülkenin ithalat ikamesi politikasını bırakıp fiyat-pazar sisiteminin işlemesine olanak vermesi ile yakın ilgisi bulunması nedeniyle ortaya çıktığını söylüyordum.

Bütün aşırı solcular gibi (bunların çoğuna bizim komünistlerimiz diyoruz) Prof.Ateş de bundan çok rahatsız oldu ve benim bu kadar insanın gözüne bakarak yalan söylediğimi çok etkili üslubuyla belirtti.Tabii orada sayısı 300-400 ü aşan işçiler kendisini alkış tufanına tuttular.İyi de ben neden yalan söylüyor muşum? Yanında getirdiği rakamaları okumağa başladı.Türkiyenin ihracatı 1971 yılında 677 milyar dolarken 1981 yılında 4.703 milyar dolara yükselmişti.Yani10 yılda 7 kat artmıştı.Bir de bakın 1981 ile 1991 arasındaki ihracatımıza. 1981 yılında 4.703 milyar dolar olan ihracatımız 1991 yılında 13.593 milyar dolar olmuş yani 3 kat artmış.O kadar açık ki ben kuyruklu yalan söylüyormuşum.Tabii bunun üzerine oradaki işçiler beni yuhalamaya başladı.

Ekonomi bilimi bilinçsizliği demiyorum (bu tabii öyle), burada o kadar büyük mantık hatası (yok daha fazlasını diyeyim sayı sayma hatası) var ki işte bu Türkiye’de solcuların düştüğü durumu mu yoksa akademik düzeyimizin zavalılığını mi gösterir bilmem!

Bilim 2+ 2 nin 4 olduğu söylenince bitmez.Bunu ilk okullarda öğretirler.Şimdi bakın kim yalan söylüyormuş...

1-Ben 1979 ile 1986 yı karşılaştırıyorum.Olay 1980 de başlıyor.İhracat 1980 de dışa dönmemiz sonucunda başını alıp gitmişti.Bir rakam vereyim.1979 da 2.262 milyar dolar olan ihracat 1987 de 10.190 milyar dolar olmuştu.1971 ile 1981 karşılaştırmak çok kötü bir yutturmacaya girişmekten başka birşey değildir.

2-1970 lerle 1980 lerdeki rakamları karşılaştırırken ilk dönemde ikinciye göre ortaya çıkan enflasyonları unutmamak gerekir.İlk dönemdeki dolar enflasyonu ikinci dönemdeki enflasyonun 2 katıdır.Ama bu olayı bilmek için bir yıl iktisat okumuş olmak gereklidir. Ateş nasıl iktisat okumuş, nasıl iktisat biliminin bir kolunda profesör olmuştur bilmem!

3-Asıl önemlisi ekonomiden bir az anlamak gereğidir.Nitekim 1970 lerin başında milli gelirin % 5 lerinde bulunan ihracat 1979 da gelir bunun % 3 üne inmiştir.Halbuki 1980 lerin başında milli gelirin %3,6 oranındaki ihracat yalnız 5 yılda bunu % 14 üne çıkırmıştır.Şimdi bir yıl iktisat okuduysanız deyin ki 1970 leredeki ihracat artışı dışa döndüğümüz 1980 lerden daha azdır! Ama bunu ÜSTAD TOKTAMIŞ ATEŞ DER...

X

Milli Gelir Düzeyi ve Prof. Ekrem Pakdemirli

Bir süre önce ANAP lı dönemin tanınmış politikacılarından Prof. Ekrem Pakdemirli oldukça ayrıntılı bir kitap yazmıştı.Bu kitapta Türkiye'nin milli gelir düzeyine dair gerek DPT, gerek TÜİK(DİE) tarafından yapılmış olan hesapların yanlış olduğunu savunmaktaydı.Aslında Sayın Pakdemirli yıllardan beri bu yöndeki düşünceleri savunur durur ve bizim basın da bu ters yada kanımca çok yanlış görüşleri olduğu gibi kamu oyuna aktarır.İşin kötüsü hiç bir iktisatçımız çıkıpta sayın Pakdemirli yanlış şeyler söylüyorsun demez.Pakdemirli sıradan bir kişi değildir; akademik ünvanı olan ve bir zamanlar devletin en yüksek yerlerine ulaşabilmiş bir politikacıdır.Ayrıca ANAP döneminde başarılı hizmetler yapmıştır ve kendisini son derecede takdir etmişimdir ve ederim.

Pakdemirli' nin sözünü ettiğim kitabı son derecede ayrıntılı bir kitaptır.Eleştirileri daha çok resmi kurumların yöntemleri ve varsayımlarıdır.Ayrıca milli gelirin hesabı son derecede teknik bir konu olduğundan bunları teker teker burada aktarmayacağım.Şu kadarını söylemekle geçmek istiyorum. Pakdemirli'ye göre resmi ku-

rumların yaptıkları hesaplara temel teşkil eden veriler arasında en önemli parametre tüketici kalıplarıdır. Resmi kurumlar bunları değiştirmedikleri için yanlışlara neden olmaktadır. Halbuki tüketici kalıplarında ciddi değişiklikler olmuştur ve bunun sonucunda belirlenen milli gelir rakamları da resmi rakanlardan çok yüksektir.

Yukarıda yazdım. Pakdemirli'nin ayrıntılı hesaplarına girmeyeceğim .Ama varılan rakamların yanlışlığını gerektiren öyle nedenler vardır ki bunların altı kesinlikle çizmeli ve değerli politikacılarımızın çok yanlış olduğunu görmemiz gereklidir.

Şimdi kısaca bazı önemli yanlışlara değineceğim.

1-Prof. Pakdemirli'nin milli gelir hesaplarında inanılmaz tutarsızlıklar bulunuyor. TİK hesaplarına göre 2001 yılında kişi başına milli gelir 2098 dolar olurken sayın Pakdemirli'nin hesaplarına göre bu 3.824 dolar olmuştur. Yani TİK inanılmaz hata yaparak olanın yarısını ortaya koymuştur. Eğer böyleyse o kurum bir işe yaramaz. Birşeyden anlamaz demektir bizim çok önemli bir kurumumuz. 2003 yılında TİK kişi başına milli geliri 3.375 olarak hesap etmiş. Pakdemirli bunun 6.034 dolar olduğunu söylüyor yine 2 katı :Geline inanın. Yani bu kadar yanlış olabilir mi?

2-Profesör Pakdemirli satınalma kuvveti (PPP)ile de milli geliri tahmin ediyor. 2001 yılı için hesapladığı kişi başına satınalma değeri ile milli gelir 10.896 dolar ve 2003 yılında 11.880 dolardır. 2001 yılında Pakdemirli milli geliri TİK milli gelirin 5 katından fazladır. Yani olur mu bu? Ayrıca 2003 ile 2001 arasında TİK milli geliri % 58 artmışken Pakdemirli satınalma kuvveti milli geliri neredeyse aynı kalmıştır. Yani TİK milli gelirin % 58 artmasının nedeni yalnız döviz fiyatındaki değişim midir? Ayrıca 2003 için hesap edilen kişi başına milli gelir rakamından yürürek varılan bir sonuca inanmak hani çok zordur. Eğer böyleyse ülkemizi nüfusunun en zengin % 20 bölümünün kişi başına geliri 30.000 dolar olur. Yani ülkemizde kişi başına geliri 30.000 dolar olan 16 milyon insan vardır. İsterseniz inanın buna!

3-Ülkenin bazı yapısal özellikleri ile bunun milli geliri arasında yakın ilişkiler vardır. Bunu sahici iktisatçılar iyi bilir. Pakdemirli'nin milli gelir rakamı doğruysa Türkiye'nin yapısal özellikleri Dünyadaki 200 kadar ülkenin hiçbirinin yapısal özelliklerine uymaz. Bir de şu var. Kişi başına enerji tüketimiyle kişi başına milli gelir arasında yakın ilişkiler vardır. Bizdeki enerji tüketimi düşünülürse 2003 yılında kişi başına milli gelirimizin 3500 dolardan fazla olmasına olanak yoktur. Halbuki Pakdemirli'nin rakamı 6.000 doları aşar. Kişi başına geliri 6000 dolar ülkelerin enerji tüketimi elimizdeki rakamlardan çok ama çok fazla olmalıdır. Yani ülkemiz bu düzeydeki geliri bu kadar az enerji ile sürdürebiliyor ise harikalar yaratıyor demektir. Gel in inanın!

4-Pakdemirli'nin hesaplarına göre 2003 yılında tarımın milli gelire oranı % 7 olmalıydı. O yılda çalışan nüfusun %40 ı tarımda çalışmaktaydı. Bu iki rakam nasıl eşleştirilebilir bilmem.

5-Pakdemirli'nin kitabının bir yerinde yazılmaktadır ki 2000 li yıllarda hesapların 1987 sabit fiyatlarıyla yapılması milli gelirin düşük çıkmasına neden olmuştu.Eğer hesaplar 1987 fiyatlarıyla değilde 1968 fiyatlarıyla yapılsaydı rakam kesinlikle daha düşük çıkardı. Bu inanılmaz derecede bir yanıltır.Emek fiyatları görece olarak 1987 sabit fiyatlarında 1968 fiyatlarına göre çok daha düşüktü.Yıllar yılı anlatmaya çalıştım ki beklenen tam tersi olacak yani hesaplar 1968 sabit fiyatlarla yapılsaydı milli gelir daha yüksek çıkacaktı.

6-Pakdemirli Türkiye'de konut sahipliği gelirlerinin TİK tarafından çok düşük hesaplandığını savunur.Eğer Pakdemirli'nin burada uzatmamak için anlatmadığım son derecede yanlış hesabı yapılsaydı konut gelirleri ülkenin tarım gelirlerinden fazla olurdu.İster inanın ister ianmayın.Bunu kısaca özetleyeceğim.Çünkü bu kısa açıklama yapılan spesifik yanlışlıkların derecesini gösterir.DİE ortalama konut kiralarnın katma değerini 2003 yılı için 61 milyon lira olarak gösterir..Pakdemirli'ye göre bu son derecede küçük ve anlamsız bir rakamdır Pakdemirli bu rakamı 4 katına çıkarmıştır;bu son derecede yanlış bir hesaptır. Nitekim 61 lira kira olmayıp bunun neden olduğu katma değerdir.Bunu kira haline getirebilmek için buna bakım masraflarını ve amortismanları eklemek gerekir.Ayrıca Türkiyede bulunduğu varsayılan 20 milyon evin çok önemli bir bölümü köylerde bulunan dermeçatma evler yada şehirlerde bulunan gecekondulardır.Pakdemirli'nin indi-sübjektif hesapları ile bunları belirlemenin anlamsız bulunduğunu sanıyorum.

Bu yazıyı çok saygı duyduğum Prof.Pakdemirli'yi eleştirmek için yazmıyorum.Kendisi makine mühendisidir.İktisat biliminin inceliklerini bilmez.Ayrıca çok spesifik bir konu olan milli gelirin ölçülmesini çok az iktisatçı bilir.Örneğin ben bilmem.Benim asıl söylemek istediğim DİE bürokratlarının ve diğer iktisatçı meslekdaşlarımin bu kadar anlamsız bir araştırma için suskun kalmalarıdır.Bu araştırma sıradan bir kişi tarafından yapılmadığı gibi kamu oyunda ciddi biçimde sergilenmiştir.İşte Tütkiye'nin iktisat bilinci!

XI

Döviz Fiyatı ve A. Krueger

Dövizlerin değeri bir ülke ekonomisinde olacakları etkileyecek en önemli etmenlerden biridir.Olay Türkiye için birçok ülkelere göre daha önemlidir.Bunun değişik nedenleri var.Eğer döviz kuru piyasanın etkisine bırakılsaydı yani arz ve talebe göre belirlenseydi bunun fiyatı yine önemli olurdu ama bu fiyatı piyasa kuvvetleri belirlediği cihetle döviz kuru politikasının önemi belki bir miktar azalabilirdi.Ama 1980 öncesinde Türkiye'de olduğu gibi bunun fiyatının hükümet keyfine göre belirlenmesi nedeniyle sözü edilen önem çok daha anlamlı olacaktı.İşte zaten

öyle olmuştur.1980 öncesinde uygulanan ithalat ikamesinin yürütmesinde,bunun yarar ve zararlarının ortaya çıkmasında o yıllarda belirlenen döviz kuru gerçekten çok etkili olmuştur.Şimdi o yıllara gidiyorum ve 1980 öncesinde Türkiye’de döviz kuru nasıl olmalıdır konusunda yazılmış olan en önemli ve en bilimsel bir yazıyı eleştiriyorum bu yazıda.Yazı Türkiye’de ve dünyada çok tanınmış amerikalı iktisatçı Prof.A.Krueger tarafından 1979 yılında yazılmıştır.1979 yılında Konferans Heyeti TÜRK EKONOMİSİNİN DIŞA AÇILMASI SORUNLARI ismiyle bir uluslararası konferans tertiplemişti ve buna Türkiye’nin en tanınmış iktisatçıları yanında dünyada tanınmış pekçok iktisatçı katılmıştı.Bunlardan biri A. Krueger’di.Krueger EKONOMİNİN DIŞA AÇILMASINDA KAMBİYO POLİTİKASI ismi ile bir tebliğ vermişti.Bu tebliğde 1979 itibariyle ekonomi literatüründe geçerli bütün bilgiler ışığında Türkiye’de döviz kurunun hangi düzeyde bulunması gerektiğini ayrıntılı biçimde yazmıştı.Ben önce bunun kısa bir özetini vereceğim daha sonra eleştirilerimi sıralayacağım.

Prof.Krueger önce döviz fiyatının hangi düzeyde bulunması gereğini belirliyor.Şöyle:”Döviz fiyatındaki değişimler önce sözü geçen ülke ile ticaret yaptığı ülkeler arasındaki enflasyon farklarını giderecek biçimde olmalıdır.” Bu, iktisatçılarınca çok iyi bilinen sliding peg yönteminden başka bir şey değildir.Örneğin Türkiye’deki enflasyon Almanya’daki enflasyondan % 20 daha fazla olmuşa Euro’ nun değeri o kadar atırılmazdır.Buna SLIDING PEG yöntemi denildiği bilinir.Ama bundan sonra hemen ekliyor.Bu ekleme benim 30 yıldan beri söylemek istediklerimi açıkça yansıtır ve son derecede anlamlıdır.”Bir ülkede devalüasyon yapılırsa ticareti yapılan malların fiyatı aynı düzeyde artarken ticarete konu olmayan malların fiyatı devalüasyondan daha az artar .Bu nedenle para miktarına göre uygun fiyat artışı devalüasyon oranından daha az olacaktır.” Bu da doğrudur,özellikle Türkiye gibi bir ülke için.Ama bunu yazdıktan sonra bunun sonuçlarına kadar gitmek gerekecekti.Ne Krueger ,ne herhagi bir iktisatçı bunu yapıyor.İşte eleştirim bu noktada.

Krueger yukarıda belirlenen temel kurala göre Türkiyedeki döviz fiyatlarını alıyor sonra ülkemizdeki enflasyon oranını ve ticaret yaptığımız diğer ülkelerdeki enflasyon oranlarını bununla karşılaştırarak sliding peg yöntemine göre 1963 ile 1978 arasında Tl nin yabancı paralara göre ne kadar değerlendirildiğini hesap ediyor.Bir örnek:1963 de 7 ülke parasına göre 8,85 lira olan Tl, 1970 yılına gelene kadar % 30 dolayında değerlenmiştir.Keza 1971 yılında 10,26 olan Tl, 1978 yılında % 200 ün üstünde değerlenmiştir.Tekrar etmek isterim ki bu değerlendirmeleri belirlerken genel enflasyon oranlarını hesaba katıyor.İşte benim itirazım burada.Bir yerde çok doğru olarak devalüsyon yapıldığı yılda ticareti yapılmayan kategorisindeki malların (home goods) fiyatının enflasyondan daha az artacağını söylerken , diğer yandan bu son derecedeki önemli gerçeği hesaplarına dahil edemiyor.Nitekim daha önce ticareti yapılmayan malların fiyatı enflasyon oranından daha fazla düşmüş ise bunların ticareti yapılabilir mallar katagorisine girmesi ve bu defa satılabilir olması çok olagandır.Ama bu yolla döviz kurunun ihracata olan etkisi Krueger ve onun gibi bü-

t n iktisatçıların yönteminde ortaya çıkmayacaktır. Şimdi bir örnek vereyim.1980'lerin ilk yıllarındaki deval syondan sonra ihracatımızın milli gelirin %3.6 sıندان % 16 sına çıkmasının nedeni daha önce bir anlamada ticareti yapılamayan kategorisindeki malların artık ticareti yapılabilir mal haline gelmesiyle ilgilidir.Şimdi dikkat edelim.1980 lerin ilk yarısında yapılan reel deval syon % 50 dolaylarındaydı.Ticareti yaptığımız ülkelerdeki fiyat artışıları bundan indirecek olursak bu oran belki de % 25-30 lara iner.İhracatı dört misline zıplatan döviz fiyatı artışı yada T1' deki reel düşüş bu derecedeki bir düşüşe neden olamaz.Ama ticareti yapılmayan malların fiyatındaki azalmaya daha yüksek bir ağırlık (tartı) verilse ve döviz fiyatlarındaki reel düşüş ona göre hesap edilse o takdirde döviz kurundaki artışın % 25-30 değıil belki % 50 den fazla olduğunu görürüz.

Tabii döviz fiyatlarındaki değıışmeleri yalnız sliding peg yani göreceli enflasyonlara bağlamak doğru değıildir.Bunun etkisi vardır ama başka etmenler de etkili olacaktır.Krueger zaten bunu kabul ediyor.Ama göreceli enflasyonlar kuralını uygularken yukarıda değıinilen mantiki hatanın yapılması olayları anlamamız bakımından ciddi sorunlar ortaya çıkaracaktır.

XII

Türkiye'de Verimlilik Artışı ve Deniz Gökçe

Prof.Deniz Gökçe kanımca Türkiyenin en iyi 10 iktisatçısı arasındadır.Akşam gazetesindeki günlük yazılarını hiç kaçırmadan zevkle okurum ve son derecede yalaranırım ve hem de ikisat ıların dünya ekonomisinde olanlara dair yorumlarını öğrenirim; ayrıca Türkiye ekonomisinde ve dünya ekonomisinde neler olduğunu öğrenirim.Ekodiyalog'un en iyi dinleyicilerinden biriyim; onun ve arkadaşlarının yorumlarının çoğunu paylaşırim ve bazı yorumları o kadar güzeldir ki ben de böyle düşünüyorum ama bu olayı onun gibi anlatamam derim.Asıl önemlisi ekonomi bilgisizliğinin kol gezdiği ülkemizde o doğruları söyleyip durduğu için mutlu olurum.Tabii ne kadar inandırıcı oluyor bilmem.Zira karşısında bilgisizlik kalesi vardır.

3 Haziran 2006 günü Akşam gazetesindeki yazısında bir DPT araştırmasını ona inanarak nakletmesini çok yadırgadım. Ama biraz düşününce kendi kendime dedim ki işte en iyi iktisatçımız da ciddi biçimde yanılabiliyor.Neydi bu?

Yazıdan aldığım bir pasaj aynen Şöyle."Merkez Bankası sunumunda esas ışık verici olan diğer bir istatistik demeti ise,büyümenin kaynakları ile ilgili.1990-2000 arası ile 2002-2004 arası DPT verileri ile analiz edilmiş,2001 yılı kriz nedeni ile analiz dışı bırakılmıő. GSYİH ilk dönemde ortalama % 4,1, ikinci dönemde %7,5,

istihdam artışı yani emeğin büyümesinin katkısı ,ilk dönemde yüzde 23,5, ikinci dönemde yüzde 2,4.Sermaye stokunun artışı ise ilk dönemde % 73,2 ve ikinci dönemde ise %46,3.Peki büyüme nasıl olmuş? Burada VERİMLİLİK KAVRAMI GÜNDEME GELİYOR.Toplam faktör verimliliğinin katkısı ilk dönemde yüzde 3,3 iken ,ikinci dönemde yüzde 51,3. “Yani ilk dönemde verimlilik artışı çok çok azken (hatta yokken), ikinci dönemde inanılmayacak derecede yüksek...”

ŞİMDİ YORUMLARIM

İncelenen iki dönemde bu kadar farkın olmasına olanak yoktur.Verim aynı girdilerle ne kadar çok yada az üretim yapılacağını gösterir.Haydi bu kadar kısa bir dönemde 1 yada 2 puan fark olsun.Daha fazlası varsa bu verim değildir başka birşeydir.

2- Aradaki 2001 senesinin hesap dışı bırakılması verim farkını bir ölçüde açıklar.Yani verim değişmesi talep yada başka nedenlerle ortaya çıkmıştır ki, bunun değişmesinin nedenleri başka yerlerde aranmalıdır.

3-Bu analizde verimliliği ölçmekteki yöntem son derecede yanlıştır. Bana geliyor ki büyümenin kaynakları yöntemi bu nedenle hiç anlaşılmamıştır.Birinci dönemde emek artışıyla sermaye artışını topluyor ve bunu 100 den çıkarınca verimlilik artışının % 3,3 bulunacağına karar veriliyor.İkinci dönemde ise sermaye büyümesi olan % 46,2 yi emek büyümesi ile topluyor ve bunu 100 den çıkarınca aradaki farka yani %51,3 e verimlilik artışı diyor.İnanılmaz bir yorum.Bunu ne DPT iktisatçılarına yakıştırıyorum, ne de çok takdir ettiğim Deniz Gökçe'nin bunu olduğu gibi kabullenip geniş bir kamu oyuna duyurmasına yakıştırıyorum.Benim hesabım şöyledir.

BİRİNCİ DÖNEM : $23,5 \times 0,50 + 73,2 \times 0,50 = 48,35$;ON YILLIK BÜYÜME %49,45 VE ON YILDA VERİMLİLİK ARTIŞI % 1,10.

İKİNCİ DÖNEM: $2,4 \times 0,50 + 46,2 \times 0,50 = 19,50$;iki yıldaki büyüme % 15 ve İKİ YILDAKİ VERİMLİLİK ARTIŞI-% 4,50.

Görülüyor ki 2 dönem arasındaki verimlilik artışı DPT araştırmasındaki gibi değildir. Buradaki sorun istihdam artışı ile kapital artışındaki ağırlık- tartının hesaba katılmaması nedeniyle ortaya çıkmıştır.Büyümenin kaynakları yöntemi analizini biraz bilenler bu büyük yanlış yapmayacaktır sanırım. Kaldı ki benim yaptığım hesap büyümenin kaynakları yöntemine uyar ise de burada da sorun vardır. Verimlilik artışları böyle olamaz.

Şimdi kısaca büyümenin kaynakları yöntemini anlatacağım.Bu yöntemin amacının milli gelir büyümesinin ne kadarının üretim araçlarının (girdi)daha fazla kullanılması ve ne kadarının verimlilikten geldiğini anlamağa yöneliktir.Ayrıca girdinin ne kadarının emek ne kadarının kapital ile ilgili bulunduğu anlaşılabilir. Bu yöntemi şöyle bir denklemle açıklamak artık bir gelenek olmuştur.

$$G = aK + bL + A$$

Burasda G büyüme oranını, a kapitaldeki büyümenin girdi büyümesi nedeniyle genel büyümeyi hanki oranda etkileyeceğini, K kullanılan kapitalin hangi oranda büyüdüğünü, b emek büyümesinin girdi büyümesi nedeniyle genel büyümeyi hangi oranda büyüteceğini, L bu dönemde ne oranda emek kullanılmasının arttığını ve A verimlilik artışının büyümeyi hangi oranda artırdığını gösterir. $a+b=1$ olmak zorundadır. Zira girdi bu 2 üretim aracından oluşur. Ana amaç büyümenin ne kadarının girdi artışından ne kadarının verimlilik artışından geldiğini belirlemektir. Bu denklemin nasıl çıkarıldığı pek çok iktisada giriş kitaplarında anlatılır. Benim sayısız yazı ve kitaplarımda bunlar aktarılmıştır. Şimdi bir örnek verelim. Varsayalım ki $a=0,50$, $b=0,50$, K % 6 artmakra, L % 2 artmakta ve A ise % 3 dür. Bu taktirde gelir büyümesi yılda % 7 olacaktır.

Şimdi bir bakalım DPT nin yaptığı ve sayın Gökçe'nin okuyucularına anlattığı büyümenin kaynakları bu denklemin neresine uyuyor? Hiç uymadığını görmek için iktisatçı olmağa dahi gerek yoktur. Tabii gerek Dünya Bankası, gerek ben bu formülü kullanarak hesaplar yaptık. Başka birkaç iktisatçı da yaptı. Ne var ki ben bu denklemin olduğu gibi Türkiye'de kullanılamayacağını hatta bazı yanlışlıklara neden olacağını göstererek doğru olanları 30 yıldan beri yazarım. Ama kimsenin ilgilendiğini görmedim.

XIII

Derviş-Robinson ve Ekonominin Dışa Dönmesi

Türkiye 1980 yılına kadar inanılması zor ve belki de dünyada rekor teşkil edebilecek bir ithalat ikamesi-içe dönük ekonomi politikası uygulamıştı. Yıllar ilerledikçe özellikle 1970 lerden sonra Türkiye öyle ekonomik sorunlarla karşı karşıya gelmekteydi ki iktisattan anlayan çokları bunun uygulanan politika ile ilgili bulunduğunu belirtmekte ve ülkemizin ne yapıp yapıp dışa dönmesi ve bununla birlikte fiyat mekanizmasının daha işlerlikli yapılması zorunluğunda ısrar etmekteydi. Fakat unutulmasın ki bizim komüsitlerimiz, ki bunların bazıları kendilerine sosyal adaletçi derler, sorumluluğun uygulamakta olduğumuz pazara dönük ekonomi politikası bulunduğunu yazıp durdular ve hala aynı kuvvetle yazıp duruyorlar. Bunu geçelim. İthalat ikamesi politikasını bırakmamızı ve dışa dönmemizi öneren kişi ve kurumların başında Dünya Bankası yada IMF iktisatçıları vardı. Bütün bunlar arasında gerçekten çok bilimsel özellikleriyle K. Derviş ve SH. Robinson yer aldı. Bu iki tanınmış iktisatçı 1979 yılında Dünya Bankası tarafından sponsor edilen bir rapor hazırlamışlardı. Raporun ismi şöyleydi: THE FOREIGN GAP, GROWTH AND INDUSTRIAL STRATEGY.

Rapor yukarıda sözü edilen iki iktisatçıların geliştirilmesine yardımcı oldukları “hesaplanabilir denge modeli” ismi verilen bir teorik modele dayanıyordu. Türkiye için hazırlanan makro modelde 19 kesim vardı. Bu kesimler için yazılan denklemler bir araya getirilince ürün fiyatları, üretim araçları fiyatları ve döviz fiyatları belirlenmekteydi. Belirlenmenin anlamı şuydu: Öyle fiyatlar ortaya çıkmaktaydı ki bu fiyatlarda mal ve hizmetlerin arz ve talebi birbirilerine eşit olacaktı. (İngilizcede MARKET CLEARING.)

İktisatçılar önce döviz fiyatlarını reel olarak aynı bırakmakta daha sonra başta % 30 oranında devalüasyon öngörülmekte ve daha da sonra döviz fiyatı her yıl % 4,3 azaltılmaktaydı. Bu durumda ekonomideki belli makro büyüklüklerin hangi düzeye geleceği belirlenmekteydi. Birinci seçenekte ekonomi 1979-1983 arasında %5,5 büyürken ikinci seçenekte yani ciddi bir devalüasyondan sonra büyüme oranı aynı dönemde % 7,7 olarak belirlenmişti. Birinci seçenekte ihracat her yıl % 16 artarken ikinci seçenekte ihracat % 25 büyüyecekti.

Raporda neler yazıldığını kısaca özetledim. Bunu nasıl eleştireceğim? İthalat ikamesi politikasına en karşı olan ve dışa dönüş politikasını koşulsuz öneren bir kişi olarak bu biçimde yazılmış en bilimsel, en ciddi raporu nasıl eleştireceğim?

Önce ne beklendi ve nasıl sonuç alındığıdan başlayalım. D-R raporuna göre yıllık % 8,1 devalüasyon ihracatın her yıl % 30 artmasına neden olacak, bu da milli gelirin % 7,7 artmasını sağlayacaktır. Gerçekte 1979-1988 arasında devalüasyon % 8 dolaylarında olmuş ihracat artışı da % 20 olmuştu. Yani D-R ‘nin beklentilerine uygundu bu rakamlar. Fakat gelir büyümesi bu dönemde % 5 den biraz azdı (4), yani burada ciddi bir fark vardı. Neydi bunun nedeni?

Şimdi raporun içeriğine gelelim. Hiçbir iktisatçı Türkiye iktisadının büyüme dinamiğini yada bunun arkasındaki teoriyi anlamadığı cihetle geleceğe dair beklentilerinde (prediction) başarılı olamamıştır. Düzünelerce D-R araştırmasına paralel makromodel yapılmıştır. D-R bu çeşit makroanalizlerin bir örneğidir. Ülkenin büyüme dinamiği konusunda herkesten farklı düşüncelerim neydi? Kısa ama çok kısa olarak şunu belirtmem gerekir. Sözü geçen raporun yazıldığı yıllarda görece emek fiyatlarının ekonominin büyümesinde son derecede etkili olması gereğini kimse görmemişti. İktisatçıların araştırmalarına temel olan büyümenin kaynakları yönteminde emek yoğun ve emek yoğun olmayan malların görece fiyatlarındaki değişimin yeri yoktu. Bu bilinmediği gibi Türkiyede son derecede anlamlı olacak bu göreceli fiyat değişmelerinin milli geliri hangi yollarla etkileyeceği bilinmiyordu. Ben büyüme etkisi ve düzey etkisi olarak bunları ikiye ayırdım ve herbirinin milli gelir büyümesini nasıl belirleyeceğini yıllardan beri anlattım. Olay şöyle. Sözü edilen görece fiyat etkilemesini diyelim ki öğrendik. Bu teorik bir bilgi. Diğer yandan bu etkilemenin Türkiye ekonomisinde özel bir yeri bulunduğunu görmek gerekiyordu. Yani ülke ithalatı ikame stratejisini bırakıp dışa dönecek olursa emek yoğun malların emek yoğun olmayan mallara göre fiyatlarının düşmesi gerekecekti. İşte bunu atlayınca daha fazla

ihracat ile kaynakların verimsiz ithalatı ikame endustrisinde kullanılmamasının milli geliri neden sanıldığı gibi artıramıyacağı anlaşılamazdı.İşte raporda bu olay anlaşılmadığı cihetle beklenenler ortaya çıkmıyordu

Rapordaki spesifik yanlışlıkların birkaç tanesine değineceğim.Bunlardan en önemlisi yazarların şehirlerdeki ücret artışı tahminleridir.Nitekim dışa dönüş politikalarının uygulanmasından sonra 1979-1983 arasında ücretlerde ortalama her yıl reel % 2,3 artış ortaya çıkacağını öngörüyorlar.Gerçek o dönemde her yıl bunun birkaç katı azalma olmasıdır. Denebilir ki bazı koşulların değişmesi nedeniyle bu olay ortaya çıkmıştır.Hayır..Eğer ekonominin dışa döneceği ve ihracatın artacağı varsayılıyor ise ücretlerin azalması bunun en önemli koşuludur.Değinilmesi gereken başka bir olay çeşitli varsayımlardır.Yazarların gümrük vergileri ve kantitatif kısıtlamalarla ilgili varsayımlarını kabul etmek olanaksızdır. Bunları veri kabul edince modelde şaşmalar olacaktır.

Yanımlar bunlarla bitmiyor tabii.Makromodel yapan bütün iktisatçıların bunları Türkiye ekonomisine uygularken üzerinde durmaları gereken pekçok teorik değişmeler vardır.Bunları çeşitli kitaplarımda anlattım.Kimse bunların farkında değildir.

XIV

Satınalma Yöntemine Göre Milli Gelir ve Prof. Süleyman Özmucur

Profesör Süleyman Özmucur 1985 yılında yazdığı MİLLİ GELİRİN ÜÇ AYLIK DÖNEMLER İTİBARIYLA TAHMİNİ,DOLARLA İFADESİ VE GELİR YOLUYLA HESAPLANMASI isimli kitabında Türkiye’de satınalma gücü ile kişi başına milli gelirin ne düzeyde olduğunu hesaplamıştır.Buna paralel olarak daha sonra pekçok hesaplar yapılmıştır.Prof.Özmucur bizde yetişen en iyi iktisatçılardan biridir.Yıllar yılı Boğaziçi üniversitesinde hocalık yapmıştır.Yanlış bilmiyorsam bir süreden beri mesleğini ABD de devam ettirmektedir.Bunlar iyi de sanırım aynı konuda hesaplar yapan pekçok kişi gibi Özmucur da ciddi yanlışlar yapmaktadır.Burada ele aldığım bütün iktisatçılar gibi o da Türkiye iktisadını anlamakta ve anlatmakta zorluklar çekmektedir.

Prof.Özmucur’un hesaplarına göre 1985 de Türkiye de kişi başına milli gelir resmi rakamlara göre 1.041 dolar bulunmaktaydı.Halbuki paranın satınalma gücüne (PPP-SAGÜ) dair kendi yaptığı hesaplara göre bu rakam 3.972 dolardır.Bizim DİE nin yaptığı hesaplara göre bu rakam 3.354 dolar bulunuyordu.Yani ikisi arasında fazla bir fark da yoktur.Aşağıda Özmucur’un yöntem ve sonuçlarını eleştireceğim. Bu eleştirilerim resmi kurumların hesapları için de geçerlidir.Şimdi önce Prof.Öz-

mucur'a yaptığım eleştirileri sıralıyacağım.Bunları kendisine anlattığımda yanımda da tanınmış başka bir iktisat profesörü vardı.Dedi ki ona "Abi..nasıl bu yanlışları yaptın?" Cevabı şöyle olmuştu."Denkleme verileri koydum öyle çıktı".Benim kafamdan şu geçti" garbage in,garbage out".

1-Özmucur'un rakamlarına göre 1985 yılında Türkiye'de kişi başına milli gelir ABD milli gelirinin % 24,32 sine yani 1/4 üne eşittir.Halbuki o yılda resmi rakamlara göre ABD geliri dolarla ifade edilen gelirin 15 katıdır.4 katı nerede 15 katı nerede?Bu rakam ortaya çıkınca bu olamaz demedi mi sayın profesör? Bu konuda iyi bir literatür vardır .Buna göre Türkiye'nin satınalma kuvvetine göre milli geliri eğer resmi rakamlara göre bu ABD nin 1/15 i ise satınalama yöntemine göre bu sözkonusu rakamın 1/7 si olmalıdır. Yani 1/4 dü değil. Yani Özmucur'un rakamı % 100 yalan söylemektedir.

2-Özmucur'a göre 1979 yılında Türkiye'nin satınalma yöntemine göre hesaplanan milli geliri ABD nin %45,62 si kadardır.Bu dönemde Türkiye'nin bu şekilde hesaplanan milli geliri İtalya'nın aynı yöntemle hesaplanan milli gelirinin düzeyindeydi.Gelin de Özmucur'un iktisatçılığına inanın!

3-Özmucur'un rakamlarına göre 1979 yılında ABD milli gelirinin %46 ü olan Türkiyenin satınalma paritesine göre hesaplanan milli geliri 1985 yılında bunun % 24 üne inmiştir.Bunu hangi iktisat manıdığı kabul eder?6 yılda Türkiye bu kadar nasıl olur da fakirleşir?Sıradan bir iktisatçı bu böyle nasıl oluyor diye sorunca satınalama paritesi yönteminde bazı sorunlar vardır demez mi? Tabii ben yıllardan beri diyordum.Şimdi kısaca bunları özetleyeceğim.

4-Şimdi son dercede anlamlı bazı rakamlar vereceğim.1979 yılında resmi rakamlara göre milli gelir 1760 dolar olarak hesaplanıyordu.Ama satınalama gücüne göre milli gelir 2189 dolardı.Yani PPP ile hesaplanan milli gelir dolarla hesaplanan milli gelirin %25 fazlasıydı.Halbuki Türkiye düzeyinde olan bir memlekette bu katsayı 0,25 değil 2 olmalıydı yani hesaplanandan 8 kat fazla olmalıydı.Biliyoruz ki o yıllarda Türkiye içe dönük bir ekonomi politikası uygulamaktaydı.Türkiye dışa döndükten 4 yıl sonra yani 1984 yılında bu katsayı 2,56 oluyordu.Yani tam 10 kat artmıştı.Dahası var... Özmucur bu katsayıyı 4 e çıkarmıştı.Hiç bir iktisatçı çıkipta sormamıştır ki bu neden böyle oluyor?Sormamak bir tarafa Özmucur olanı da neredyse 2 katına çıkarıyor.İşte ben yıllardan beri soruyorum ve diyorum ki PPP yöntemi son derecede yanlış bir yöntemdir, buna sakın inanmayın.Ama bizim iktisatçılarımızın çoğunun analizlerini alfabe ile yapmasının beklenen sonucu da bu olmalıdır.

Şimdi gelelim PPP yöntemini sakıncalarına. Bu yöntemde üretilen malların fiyatı gelirleri mukayese edilen bütün ülkelerde aynı kabul edilir.Bunun anlamı fakir ülkelerdeki emek gelirini zengin ülkelerdeki emek gelirine eşit bir düzeye getirmektir.Daha açayım söylediklerimi.Aynı malı hem zengin, hem fakir ülkenin işçisi aynı

fiyata satın alıyor ise zengin ve fakir ülkelerdeki kişi başına milli gelir düzeyi yalnız ve yalnız çalışanların o ülkedeki verimliliğine bağlanmış olmaktadır. Ne var ki olay bunun ilerisindedir.

PPP olarak nitelendirilen bu yöntem şu temel gözleme dayanır. Önce mallar ticareti yapılabilir ve ticareti yapılamaz olarak 2 kategoriye ayrılır. Döviz kuru milli gelirleri mukayese edilecek 2 ülkedeki ticareti yapılabilir malların göreceli fiyatına göre belirlenir. Diyelim A ülkesinin parası dolar ve B ülkesini parası liradır. A ülkesinde bu mal 5 dolara ve B ülkesinde 10 liraya üretiliyorsa B ülkesinde döviz kuru 1 dolar = 2 lira olur. Fiyat farkları üretimdeki maliyete yani verimlilik farkına bağlıdır. Biliriz ki gelişmiş ülkelerde (A ülkesi) verimlilik gelişmekte olan ülkeye göre daha fazladır. Diğer yandan ticareti yapılmayan mallarda verimlilik farkı ya yoktur var olsa bile daha azdır. Ücrelerin bütünü üretim kesimlerinde aynı bulunacağına göre ticareti yapılan malların göreceli fiyatlarına göre belirlenen dolar fiyatı ile gelişmekte olan ülkedeki milli gelir daha düşük hesaplanır. Ama bu teoriyi genelleştirmemek için 3 neden vardır ve hiçbir iktisatçımız bunun farkında değildir.

1-Şimdi varsayalım ki ülkemizin geliri resmi kurlarla ölçülünce bu 1000 liradır. Bunların yarısı emek yoğun diğer yarısı emek yoğun olmayan mallardır. Bir doların 10 lira olduğunu varsayıyorum. O halde ülkemizin geliri 100 dolardır. ABD de emek yoğun mallar memleketimizdekinden 3 kat daha yüksektir. O halde milli gelirimiz PPP yöntemiyle 200 dolar olur ($50 + (3 \times 50) = 200$). Bir devalüasyondan sonra emek yoğun olmayan malların fiyatının 500 liradan 1000 liraya çıktığını varsayalım. Emek yoğun malların fiyatı aynı kalsın. Bu durumda ülkemizin milli geliri 1500 lira olur. Şimdi dolar 20 lira bulunduğuna göre milli gelirimiz 75 dolar olmuştur. PPP ile yeni milli gelirimizi hesaplayacak olursak emek yoğun malları bu defa 6 ile çarpmak gerekir. Bu durumda PPP ile milli gelir 4000 liradır. Bunu şöyle görebiliriz. $1000 + (6 \times 500) = 4000$ lira. Bunu şimdi 20 lira olan dolarla ifade edince milli gelir 200 dolar olur. Yani eski rakama geliriz. Şimdi dikkat edilsin bunun son derecede önemli bir anlamı vardır. Yani bir ülkede emek fiyatlarının göreceli olarak ucuzlaması milli gelirin gerçek düzeyi üzerinde hiç etkili olamamaktadır. Halbuki ben akademik hayatımın önemli bölümünde göstermeğe çalıştım ki emek fiyatlarının göreceli fiyatındaki değişiklikler milli gelirin değişmesinde etkili olacak en önemli nedendir. Özellikle Türkiye gibi gelişmekte olan bir ülkede bunun önemi daha da artmaktadır.

2-Dolarla ifade edilen emek fiyatı literatürde yazılanlara ek olarak ülke ihracatının ne kadarının emek yoğun mallardan ne kadarının emek yoğun olmayan mallardan (yani teknoloji yoğun, doğa kaynakları yoğun v.b.) oluşmasına bağlıdır. Eğer ülkenin ihracatının büyük bir bölümü doğa yoğun mallardan (diyelim petrol) oluşuyorsa ve bu suretle sağlanan ihracat gelirleri ülkenin ithalatı için yeterli ise yukarıda belirlenen kural burada geçerli değildir. Emek fiyatları o seviyede olmalıdır ki bu

suretle ortaya çıkan milli gelirin gerektirdiği ithal ihtiyacı ihracat gelirlerine eşit olsun. Yani bu ülkedeki emek gelirleri ile bunun gelişmişlik derecesi arasında bir paralellik kurmak mümkün değildir.

3-İthalat ikamesi politikasının PPP yöntemiyle yapılacak hesapları çarpıtması çok olasıdır. Nitekin eğer bu politika uygulanır ise gümrük vergileri ve ithalat kısıtlanmaları nedeniyle döviz talebi azalır yani döviz fiyatı olmasından daha düşük bir düzeye gelir. Bu durumda PPP ile hesap yapılamaz. Bu durumlarda bu yöntem geçerli olamaz.

TÜRKİYEDEKİ UYGULAMA VE 3 NEDEN

1-Elimizdeki istatistiklere göre 1977 ile 2006 arasındaki milli gelir büyümesi PPP ile yapılan milli gelir hesaplarında %5 olmuştur. Halbuki sabit Tl ile yapılan hesaplarda bu % 4 ün biraz altındadır. Biliyoruz ki bu dönemde emek fiyatlarında azalma vardı. Demek ki PPP yöntemi emek fiyatlarındaki azalmayı hiç hesaba katmamaktadır. Milli gelirdeki büyümenin azalmasının nedeni emek fiyatlarındaki azalmadan gelmektedir.

2-1980 den sonra Türkiye tarımdışı kesimlerden artık emek yoğun mallar ihraç etmeğe başlamıştır. Halbuki daha önceki dönemde Türkiye ihracatının önemli bir bölümü doğa yoğun tarım ürünlerinden gelmekteydi. Ne bekleyecektik? 1980 den sonra PPP ve dolar ile hesaplanan milli gelir arasındaki katsayı ciddi biçimde artmıştı. İşte öyle oldu. 1979 da katsayı 1,25 iken 1985 de 2,56 olmuştur.

3-1980 öncesinde Türkiyede uygulanan ithal ikamesi politikası nedeniyle dolar fiyatı düşük kalmaktaydı ve bu nedenle katsayı 1,25 olmuştu. Halbuki 1980 den sonra Türkiye bu politikayı terkedince oran 1985 de 2,56 ya gelmiştir. Yukarıda teorik olarak onu yazmadım mı?

Bu ayırımda demek ki 2 önemli noktanın altını çizmekteydim. Biri Prof. Öz-mucur'un yanlış hesapları ve ikincisi bu yöntemi kullanmakta iktisatçıların dikkatli olamaması. Sanırım bütün bunlar benim bu bilime olan ciddi katkılarımı 2 anlamda gösterir. Birincisi teorik olarak bilinen iktisat literatürünü geliştirmek ve ikincisi bu yöntemin yanlış kullanılmış olmasını anlatmamdır.

XV

Balassa-Celasun ve Tarım ve Tarım Dışında Kazanç Farkları

NOT: BU AYIRIM YAZDIKLARIMIN EN ÖNEMLİSİDİR.EĞER BU AYIRIM ANLAŞILIR İSE BULUŞLARIMIN NE ÖLÇÜDE ÖNELİ BULUNDUĞU ANLAŞILACAKTIR.

1970 li yılların başında Türkiye’de tarımdışı kesimlerde çalışan kişilerle tarım kesiminde çalışan kişilerin kazançlarının birbirilerinden çok farklı bulunduğu olgusunu belirlemiştim. 1978 yılınada yayımlanan AN UNCONVENTIONAL ANALYSIS OF THE TURKISH ECONOMY isimli kitabımda bu olaydan hareket ederek çok önemli sonuçlara vardım.Olay şöyleydi.İki kesimdeki gelir farklarının Türkiye’de olmasından fazla bulunması ve tarımdışı kesimlerin payının yıllar geçerken artması Türkiye’de 1950-1975 arasında yıllık ortalama milli gelir artışını % 6,4 yapmıştır.Bu nedenle söz konusu oran abartılıdır.Ayrıca abartının ne kadar bulunduğunu bu kitabımda hesap etmiştim.

Çeşitli iktisatçılar bir ülkenin tarım ve tarımdışı kesimlerinde çalışan kişilerin ortalama gelirlerini hesaplamışlar ve iki kesimdeki gelir ortalamasını mukayese etmişlerdir.Gelişmekte olan fakir ülkelerde her iki gelir arasında ciddi farklar bulunmaktaydı.Örneğin en fakir ülkelerde tarımdışı kazançlar tarımdakinin 3 katı dolayındayken ülkeler zenginleştikçe her iki gelir türü de birbirine eşit oluyordu.Türkiye’ye benzeyen ülkelerde bu oran 2-2,5 kat bulunurken İngiltere, ABD gibi ülkelerde her iki gelir biçimi birbirilerine eşit bulunmaktaydı.Ayrıca ülke ekonomilerinde dualiklem yani tarım ve tarımdışı kesimlerinin karşılıklı etkisinin az bulunduğu ülkelerde bu farkın daha açık bulunduğu gözlenmişti. İktisatçılar bu olayın nedenlerini açıklıkla izah edebiliyordu.Örneğin şehirlerde hayatın daha pahalı olması,köylerden şehirlere işçileri çekebilmek için bunlara nisbeten yüksek ücretler verilmesi,tarımdışı kesimlerde işçilerin daha eğitilmiş olması ve buralarda daha fazla kapital kullanılması,ülkeler geliştikçe tarımdışı mallara daha fazla talep artması,tarımdışında sendikaların daha etkin olması nedeniyle oradakilere daha yüksek ücretler verilmesi çok iyi bilinen bir olaydı. Nedenler bu farkı ortaya çıkarmaktaydı.Ülkeler geliştikçe bu nedenler artık önemli olmayacağı cihetle her iki kesimde de ücretler aynı olmaktaydı.

Bu kazanç farklarının geliştirmekte olan bir ülkenin milli gelirinin büyümesinde ciddi etkileri olmaktaydı.Nitekim ülkeler geliştikçe buralarda tarımdışı kesimlerin payı devamlı olarak büyüyordu.Yani mevcut ve özellikle biriken kaynaklar tarım yerine tarımdışında kullanılmaktaydı.Böylece aynı kaynakların kazancı daha yüksek olunca milli gelirdeki büyümenin nedenlerinden biri de bu oluyordu.Tekrar etmek isterim ki burada iki etki söz konusu bulunuyordu.Biricisi tarım dışı kesimlerle tarımdaki gelir farklarının olması gerekenden yüksek olması ikincisi biriken kaynak-

ların tarımdan tarımdışı kesimlere kayması,yani tarımdışı kesimlerin milli gelirdeki payının artması.

İktisatçılar düzinelerce ülkede bu olayın büyümedeki katkısını amprik olarak belirlemişledi. Ben de bu eğilimi bildiğim için bunun Türkiye ekonomisinde etkili olup olmadığını anlamaya çalıştım.Görülüyordu ki Türkiye’de hem kazanç farkları dünyada müşahade edilenden farklı (yani 2-2,5 kat yerine 4.5), hem tarım kesiminin payının artması daha hızlı (1950-1975 arasında % 45 den % 18 e iniyor) bulunduğ u için bizdeki büyümede bu eğilimin etkisi çok yüksek olmaktaydı.Nitekim yaptığım hesaplara göre 1950-1975 arasında sırf bu nedenle milli gelirdeki ortalama artış ve bunun düzeyindeki yükselme %19 daha fazla bulunuyordu. Benim yaptığım gibi bir çalışma daha önce Türkiye için yapılmamıştı.Bunu okuyan 2 önemli iktisatçı yani B.Balassa ve M.Celasun bundan etkilenmiş, acaba Hatiboğlu’nun hesapları ne kadar doğrudur olayını cevaplandırmak için kendileri de 1979 ile 1985 arasında çalışmalar yapmışdı.Bu tesbitin önemli olduğ una inanan iktisatçılar büyümenin % 10 oranında bu nedenle abartıldığını bana göre çok daha sofistike yöntemlerle hesaplamışlardı.Bu iktisatçıların çalışmaları uluslararası dergilerde yayımlanmıştı.Ama onlara göre bu etmenin etkisi benim bulgumun yarısı kadardı.

Neden benim belirlediğim rakam bana göre çok daha iyi biçimde araştırma yapan bu 2 iktisatçının rakamından çok, ama çok yüksek bulunmaktaydı?Nerdeyse ben bu olayın onların tahminin 2 katı dolayında bir büyümeye neden olduğunu söylüyordum. Neden şuydu:Benim hesaplarım dolar ile yapılmıştı fakat onların hesapları sabit Tl ile yepilmişti.Biliyoruz ki bu dönemde ekonominin dolarla (sabit) büyümesi % 7,6 olurken, Tl ile bunun % 6,4 olmaktaydı.Ama olayın çok daha önemli yanları vardı.Evet ben daha sonraki hesaplarımı sabit Tl ile yapınca onlarınkine paralel sonuçlara geldim.Ne var ki burada benim en önemli buluşlarımdan biri vardır.Ben milli gelirin büyümesinin nedenleri arasına büyüme etkeni ve düzey etkeni olarak 2 etmen daha ekledim.(Bölüm I e bakınız.)Balassa-Celasun büyüme etmeninin milli gelirin %10 dolaylarında büyümesine neden olduğunu doğru olarak belirlemiş (BENİM HESAPLARIMA GÖRE BÜYÜME ETKİSİ BU DÜZEYDEYDİ)ama bir de düzey etmeni söz konusuydu.Bunun kimse farkında değildi.Ben bu etmeni de hesaba katınca değerli iktisatçıların araştırdığı dönemde büyümenin %10 değil % 30-35 şişirildiğini daha o yıllarda görebiliyordum.Daha sonraki yöntemim o saygın iktisatçılarıninkine paraleldi ama dönem sonunda milli gelirin düzeyi gerçekte hesaplanan 833 dolar yerine 600 dolar olarak ortaya çıkmaktaydı. 833 dolar ile 600 dolar arasındaki farkın düzey etkisi (level effect) ile ortaya çıktığını ilk yazılarımdan 25 yıl sonra anladım. İşte ben buna küçük de olsa bir devrim diyorum.

Tabii bu yazılanlar hep 1975 öncelerine ait.O yıllarda tarım kesimi milli gelirin % 45 -25 aralarında ydı.Daha sonraki yıllarda tarımın milli gelirdeki yeri % 12-13 lere kadar inmişti ve tarım ile tarımdışı kesimlerdeki gelir farkları artık anlamlı olmaktan çıkmıştı.Bu defa aynı yöntemi tarımdışı ekonomik büyümeyle ilgili analizlerim-

de uyguladım.Bu defa ele aldığım gelir farkı emek ve emek olmayan gelirlerdeki farklardı.Emek gelirleri emek olmayan gelirlere göre düşmekteyse ve emek gelirlerinin payı yıllar sonra artmaktaysa aynı akıl yürütme tarımdışı kesimlerdeki bir büyüme oranı olarak ortaya çıkacaktı.Türkiyede zaten öyle oldu.Bir de rakamlarda görülmesi mümkün olmayan gelir etmeni vardı.Görelî emek fiyatlarının azalması yalnız büyüme oranını değil millî gelir düzeyini de azaltacaktı.İşte bu değerli iktisatçılar bunu hesap etmemişlerdi.

XVI

Sıradışı İktisat ve Prof. Fikret Şenses

1978 yılında AN UNCONVENTIONAL ANALYSIS OF THE TURKISH ECONOMY isimli kitabım çıkmıştı.OTDÜ'nün en tanınmış profesörlerinden olan Prof. Fikret Şenses OTDÜ GELİŞME dergisinde yukarıda ismi görülen ingilizce kitabımın en temel bölümünü içeren CUMHURİYET REJİMİNDE TÜRKİYE EKONOMİSİ kitabımın bir eleştirisini -REVIEW' sini yapmıştı.1-Prof Şenses en iyi iktisatçılarımızdan biridir.2- GELİŞME dergisi en ciddi bilimsel ekonomi dergimizdir.

Bu değerli iktisatçının benim kitabıma önem vermesi ve Türkiye'nin en önemli dergisinde bunun eleştirmesini yapması benim için gurur verici olmuştur.Kitabımı acımasız biçimde eleştirmesine rağmen orada söylemek istediklerimin az bir bölümünü (belki % 15i) kısmen aktarmaktadır.Asıl önemlisi bu kitabın çok önemli bir kitap olduğunu, kitapta çok önemli konularda çok ciddi önerilerin de bulunduğunu yazmaktadır.

Prof. Şenses sözü geçen kitaptaki temel özgün-orijinal görüşümü bir ölçüde özetliyor. Bu görüşlerin özgün olduğunu, benimle aynı görüşü paylaşan ve fiyat sisteminin gereğine inanan iktisatçıların söylediklerinin görüşlerini kuvvetlendirmek için benim bu ek görüşleri eklediğimi de söylüyor. Yani tarımdışı kesimlerin gereğinden fazla değerlendirildiğini ve bu değerlemeyi herkesten farklı olarak tanımladığım rantların kazanılmasıyla ortaya çıktığını yazıyor. Keza bu rantların ölçüsünün tarımdışı kesimlerdeki kişi başına kazançların tasarımdakilere göre olmasının 2 katiyle tezahür ettiğini-ortaya çıktığını söylemekte olduğumu naklediyor. Bütün bunlar doğru şeyler. Evet öyle söyledim; ayrıca bu rantların oluşmasını değişik biçimde anlattım; Şöyle ki korunan endüstrinin mallarının satın alınabilmesi için eğer tarımdışı kesimlerde üretilen mallar dışarıya satılmayacak ise bu mal ve hizmetlerin fiyatlarının yüksek olması gereğini ve tanımladığım rantların bu yükselmenin neden olacağı gelirler olması gereğini anlattım. Orasını pek değerlendire-

memiş ama bunun altını çizmesi kanımca kitabımı iyi okuduğunu gösteriyor. Fakat bu arada çok yanlış bir anlayışını da sergiliyor; diyor ki girdi artışları, teknik gelişme, eğitim düzeyi ve kaynakların daha iyi kullanılmasıyla açıklanamayan rantlar yani gelir şişmesinin benim görüşüme göre “iş gücünün tarım yerine tarımdışı kesimlerde çalışması sonucunda ortaya çıkmıştır”. Kısmen doğru olarak anladığı rantlar içgücünün tarım yerine tarımdışı kesimlerde çalışmasıyla ortaya çıkmamıştır; yukarıda belirttiğim gibi yüksek maliyetli üretimi satın almak için tarım kesimindeki bütün sektörlerdeki gelirler fazla olmalıdır ve rantlar bunlardır. Bu nedenle kaynakların tarım yerine tarım dışında kullanılması milli gelirin % 6,4 gibi yüksek bir oranda artmasına neden olmuştur. Bu ikisi arasında dağlar gibi farklar vardır.

Söylemek istediklerimin çok azını anlamış olmasına rağmen bu temel düşünce- me “ yeryer gelişigüzellik arzeden varsayımlarla ulaştığımı” yazıyor. Neymiş onlar, pek yazmıyor ama anladığım kadarı ile söylediği tek şey değişik kapital türlerinin kazanç oranları için yaptığım varsayımlar. Tabii bu tartışılabilir. Ama benim sonuca varabilmem için geliştirdiğim analiz içinde bunun payı %1 dahi değildir. Analizimin büyük bölümünden zaten söz bile etmediğini düşünürsek bu eleştirisinin ne anlamı kalır?

Prof. Şenses arka arkaya eleştiriler sıralıyor. Ama hiç birisinin aslı esası yok- tur. Şimdi kısaca bunları gözden geçirelim.

1-Yazdıkları doğru. Ben sorunu çözmek için ülkenin fakirleşmesi gerektiğini tekrarlayıp durdum. Analizim bunu gösteriyordu. Bunun politik olarak zor olduğunu, hiç de sevimli olmayacak refah etkileri ortaya çıkaracağını tabii biliyordum. Ama çare- si var mı? Kendisi bu sorunun nasıl çözüleceğine dair birşey söyleyebiliyor muy- du? Sandığı gibi yukarıda söyledim bu görüşüme gelişigüzel varsayımlarla ulaşma- dım fakat ciddi ve literatürde bilinmeyen analizler yaptım. Bir bölümünü kendisi de anlamış çok açıklıkla ortaya koymuştur.

2-Yazar Chenery-Syrquin yöntemini yanlış kullandığım için beni eleştirir- yor. Neymiş yanlış kullanmam? Türkiye deneyimi tekmiş ayrıca; zaten Türkiyede gözetlenenlerin çoğunun onun denklemlerine uyduğunu yazıyor. İyi de bu görüşler çelişkili değil mi. Tabii Türkiye deneyimi tek değildir ve iktisatçıların amacı bunun yerini iktisat biliminde belirlemektir. Ayrıca benim Chenery yaklaşımına dair yaz- dıklarımın neden doğru olmadığını da belirtiyor.

3-Eleştirilen kitapta 1975 yılını izleyen dönemde Türkiye ekonomisinin nelere geleceği açıklıkla anlattım .Ne yazdıysam onlar oldu. Durum böyleyken sözü edilen acımasız eleştirilerin ne ölçüde haksız olduğunu yazmak gerekmez mi?

XVII

Prof. Yılmaz Akyüz ve Mali Sistemin Liberalizasyonu İktisadi Büyüme

Türkiyenin 1980 yılına kadar dışa kapalı ve ihtal ikamesine dayalı bir ekonomi politikası izlediği biliniyor. Bunun tamamlayıcı bir parçası olarak finans kesimi son derecede ağır bir baskı altındaydı ve çeşitli kontrol-koruma yöntemleriyle bunun gelişmesi engelenmekteydi. Yine biliniyor ki 1980 yılından sonra ülkemiz bir miktar liberalleşme politikasını izlemeye başlayınca mali kesim üzerindeki baskı da azaltılmaya başlamıştır. Yine bilinir ki solcular (ben komünistler diyorum) bu liberalleşmeden hoşnut değillerdir. Ekonominin liberalleşmesi konusunda ortaya konan bütün kanıtları yermeyi kendileri için bir ödev bilirler. Tabii bunlar arasında finans kesimindeki baskı ve müdahalelerin yumuşatılması yada bu kesimdeki liberalleşme uygulamaları vardır. Bunlar arasındakilerin biri faiz oranlarının pazarın gerektirdiği düzeylere getirilmesi ve bunun tasarruflar üzerinde olumlu etkilerinin bulunup bulunmadığıdır. İşte İngiltere’de yayımlanan bir kitapta (THE POLITICAL ECONOMY OF TURKEY, 1990) Türkiye’nin dışa dönmesi olayı ve bunun sonuçları sorgulanmakta. Bu kitapta ülkemizin gerçekten en seçkin iktisatçılarından yazıları vardır. Bunlardan biri sayın Prof. Yılmaz Akyüz’dür: FINANCIAL SYSTEM AND POLICIES IN TURKEY IN THE 1980’s. Değerli iktisatçının aşırı solcu olduğu iyi bilinir. Uluslararası arena da tanındığı da bilinir. Burada Prof. Akyüz’ün mali liberalleşme konusundaki yazısında neler söylediğini ve bunların ne kadar tutarsız olduğunu anlatacağım.

Prof. Yılmaz’ın yazdıkları şöylece özetlenebilir.

1-Prof. Akyüz’e göre pazarların liberalleşmesi ve eksi faizler yerine artı hatta yüksek faizler ödenmesi tasarrufları artırmamıştır, artıramaz. Yanlış bir yargı. Her ne kadar liberalleşmenin ilk yıllarında tasarrufların milli gelire oranında bir azalma olmuş ise de 1990ları sonundan sonra özel tasarruflar milli gelirin % 23 ile %27 si arasında dolaşmıştır.

2-Liberalleşme sonucunda finansal kaynaklar verimsiz yatırımlardan verimli yatırımlara kaymamıştır. Yanlış. Öyle olsaydı sabit kapital yatırımlarındaki ciddi artışlar ortaya çıkmazdı.

3-Konut inşaatı büyük ölçüde kişilerin kendi tasarruflarıyla yapılmaktaydı ve ekonominin liberalleşmesinden sonra bu eğilimide bir değişiklik olmamıştır. Yanlış. Tam aksine konut yatırımı için mali sistem eskisile mukayese edilemeyecek düzeyde fon vermektedir.

4-Gittikçe artan döviz mevduatı ekonomi politikasının etkinliğini büyük ölçüde azaltmıştır.Yanlış.Solcuların bu yanlış görüşünün aksine ekonomimiz dünya ekonomisiyle bütünleşmeye doğru gitmektedir. Likit fon miktarının artırılmasıyla ekonomi politikası daha etkin yapılmaktadır.

5-Faizlerin libereleşmesinden sonra bunların artması devletin faiz yükünü artırmıştır ve bütçe gelirlerinin çoğu faiz ödemelerine gitmektedir.Yanlış.Devlet daha az harcama yapsaydı yada daha fazla vergi alsaydı bu borçlanmaya gerek kalmayacaktı.Kaldı ki devlet borçlanarak bazı devlet hizmeti yapmış yada 1980 öncesinden gelen bazı mali yükleri yürütebilmiştir. Bunları anlamadan yüksek faizleri ekonominin liberasyonuna bağlamak doğru değildir.

6-Türkiye baskı altındaki mali yapı yerine bir miktar liberalize edilen bir yapıyı gerçekleştirirken özellikle köylülere ve küçük esnafa kredi sağlayan biçimsel olmayan mali pazarlar yok edilmiştir.Ayrıca zaten sınırlı olan fonlar parası çok yüksek bulunan kişilere gitmektedir.Yanlış. Tarımsal üreticilerle küçük esnafa verilen devlet destekli krediler o kadar artmıştı ki 2001 yılında ortaya çıkan kriz bütün mali yapının neredeyse yok olmasına neden alacaktı.

7-Pazarların liberasyonu devalüsyonların son derecede yüksek-sık ve bunun sonucu olarak enflasyonun çok fazla artmasına neden olmuştur.Bu nedenle Türkiyede para politikası yada kambiyo politikasını verimli olarak kullanma olasılığı kalmamıştır.Yanlış.Tam aksine ekonomi politikaları ancak ve ancak fiyat mekasmizmasının geçerli bulunduğu durumlarda etkili olur.

8-Finans kesiminin derinlenmesinden beklenirdi ki finansal derinleşmeden sonra özel şirketler tahvil çıkarmalı ve pazarlardaki hisse senetleri artmalıydı.Bu olmadığına göre finansal derinleşme anlamsızdı.Profesör her söylediğinde olduğu gibi burada da yanılıyor.Enflasyon ortamında şirketler nasıl olur da tahvil çıkarabilirlerdi?Sorulması gereken olay enflasyonun neden bu derecede yüksek düzeylere çıkmış olmasıdır.Bunun cevabı finansal liberalizasyondan başka şeylerdir.Hisse senetleri olayına gelince gerçek Prof.Yılmaz'ın söylediklerinin tam aksi gibi olmuştur.Yani hisse senetleri pazarının milli gelirdeki payı % sıfırlaradayken bu oran % 50 ler dolayında dolaşır olmuştur.

9-Ekonominin liberasyonunu finansal pazarların derinlenmesine neden olmuştur. Yanlış.Liberasyondan önce milli gelirin % 30 larında olan finansal pazarlar 2000 li yıllardan sonra milli gelirin 2 mislini aşmıştır.

Burada sırası gelmişken benim mali sistemi anlatırken üzerinde durduğum bazı sıradışı görüşlerden de söz edeceğim.

1-1930-1980 yılında gözlenen küçük(sığ) finans kesimi o yıllarda uygulanan ithal ikamesi yönteminin bir sonucuydu.Nitekim 1980 yılına gelince finans sisteminin

deki varlıkların milli gelire oranı % 35 dolayındaydı.2005 yılına gelince bu oran yüzde yüzü bir hayli geçmişti.Neydi bunun nedeni ve gerçekten finans siteminde bu kadar büyüme var mıydı? İktisatçılar bunun tartışmalıydı.Bu konuda hiçbir anlamlı tartışma görmedim.Hiçbir iktisatçı çeşitli finansal varlıklar arasındaki gidip gelme kolaylığı ile toplam varlıkların milli gelire olan oranı arasındaki ilişkiyi görmemişti.

2-Herkes Türkiye’de ödenen faizlerin çok yüksek olduğunu ve bunun hakkaniyet açısından son derecede mahzurlu bulunduğunu anlatır,söyler, yazar ama bu yüksekliği etkileyecek etmenleri tam olarak anlamaz.Bunu bir misal ile anlatacağım.Di-yelim milli gelir 100 liradır ve enflasyonun çok yüksek bulunduğu ülkede parasal (nominal) faizler % 60 düzeyindedir.Faiz getiren varlıkların toplam değeri milli gelir kadardır.Bu durumda faizlerin milli gelire oranı %60 gibi çok yüksek bir rakamdır.Tabii gerçek oran çok daha düşüktür.Bunu iyi iktisatçılar bilir ve Dünya Bankası iktisatçıları Türkiye için bunu hesaplamıştır.Nitekim enflasyon % 50 ise milli gelir dönem sonunda 150 lira olacaktır.O halde 60 lira faiz ödeneceğine göre $60/150=40$ yani ödenene faizler milli gelirin % 40ı olacaktır.Az da olsa bunu bilenler vardır. Fakat burada önemli bir sorun vardır.Enflasyon dolayısıyla kişilerin sahip oldukları parasal varlıkların değeri % 50 azalacağına göre bu kişilerin eline geçecek 60 liranın 50 lirası bu nedenle yok olmuş demektir.O halde milli gelire göre ödenen faiz % 6,6 ya iner($10/150$). Bütün bu hesaplar literatürde bilinir.Ama bilinmeyen olay parasal varlıkların milli gelire oranının ödenecek faizleri ne ölçüde etkileyeceğidir.

XVIII

Maxwell Fry ve Türkiye’de Enflasyon

Profesör M.Fry isimli İngiliz iktisatçı Türkiye hakkında pekçok yazı yazmıştır.Tanınmış iktisatçı daha çok para ve banka konularıyla ilgilidir.Bir süre Türkiye’de Boğaziçi Üniversitesinde ders veren Fry’ın çeşitli yazılarından birini(1988 yılında yazılan bir bilimsel makalesi) eleştiri konusu yapacağım.Aslında Türkiye’deki enflasyonu en doğru belirleyen iktisatçılardan birinin o olduğunu belirtmekte yarar vardır.Daha 1970 li yıllarda Türkiye’de enflasyonun temel nedeninin para miktarındaki artış olduğunu o yılların en gelişmiş ekonometrik yöntemleriyle belirleyen Fry bu konuda 20 yıl peşpeşe yazı yazıp görüşlerini her defasında daha keskince ve daha sofistike yöntemlerle anlatmağa çaba harcamıştır.

Fry 1988 makalesinde Türkiyedeki 1951-1985 döneminde gözlenen enflasyonu ekonometrik yöntemlerle açıklamaya çalışıyor.Bilindiği gibi ekonometrik yöntem-

lerde temel olay bir denklemle belirlenen enflasyon nedenlerinin ne ölçüde desteklediğinin biçimlendirilmesidir. Fry 'ın belirlediği denklemde enflasyon şu etmenlerle bağlıdır.1-Para miktarının artışı eksi nüfus artışı. 2-Eksi kişi başına beklenen reel milli gelir artışı.3-Eksi mevduat faizi eksi beklenen enflasyon.

Önce bu denklemin anlamını belirlemekte yarar vardır.Ülkemizde para miktarındaki artıştan ulusal gelirdeki artışı çıkarınca genel fiyatların hangi oranda artması gerektiğini buluruz.Bu miktar teorisinin en basit ve klasik biçiminden başka bir şey değildir.Tek farkla ki paranın dönüşüm hızındaki değişiklikleri de hesaba katmak için gerçek faiz oranındaki değişiklikler de burada hesaba katılmaktadır.Yani gerçek faiz oranının artması beklentisi durumunda daha fazla nakit para saklanacağı cihetle paranın dolanım hızı yavaşlayacağı cihetle para miktarındaki artış fiyat artışını daha az etkileyecektir.Aynen milli gelir artışı gibi.M.Fry bu denklemle sofistike ekonometrik yöntem kullanarak 1951-1985 arasında Türkiyede enflasyonun nedenin miktar teorisiyle açıklanabileceğini ortaya koyar.Yukarıda yazdım; bu konuda buna benzer pekçok araştırma yapılmış ve enflasyonun temel nedeninin para miktarındaki artışlar olduğu hatta tam miktar teorisinde beklendiği gibi bu paralelleğin tam orantılı bulunduğu ortaya konulmaktadır.Ben de hiç kimsenin böyle düşünmediği çok eski yıllardan beri böyle düşünmekteydim ve sofistike yöntemlere göre daha basit yöntemler ile bu gerçeğe çok az kimseyi inandırdım fakat yazmaya devam ederdim.

Ama Fry ciddi yanlışlar yapmaktadır.Şunu eklemek isterim ki bu konuda çalışma yapan herkeste bu yanlışlar vardır.Neydi bunlar?

Önce en basitinden başlamak istiyorum.Enflasyonla para miktarı arasında ilişkiler araştırılırken bu dönemi 1951- 1985 olarak düşünmek Türkiyede'ki para olaylarını anlamaya çalışan iyi bir iktisatçıya yakışmaz.Çünkü bu araştırmalarda hep aynı çeşit para söz konusudur.Örneğin Fry' ın araştırmasında M1 yani merkez bankası parası artı bütün mevduat söz konusudur.Son derecede önemli bir yanlış yapılmaktadır.Nitekim olaya yakından bakıldığında bu uzun dönemin ilk 22-23 yılında fiyatları etkileyen para miktarı yalnız merkez bankasının ihraç ettiği para miktarı iken onu izleyen yıllarda etkili para miktarı M2 olmuştu.Bu olayı görmeden ve sebebini anlamadan bu konuda bir sonuca varmak en basitiyle iktisat bilimini basite almaktan başka birşey değildir.

Neden böyleydi? Çünkü 1970 lerin sonuna gelinceye kadar son derecede sığ bir mali sisteme sahip ekonomimizde gelir ödemelerinde yalnız merkez bankası parası kullanılmaktaydı.Ne var ki 1970 lerin ortalarından sonra ülkemizde enflasyonun inanılmaz derecede hızlanması insanların daha az para saklayarak ödemelerini yapma itiyadı kazandırmıştı. Bunu merkez bankası parasının dönüşüm hızındaki artıştan görüyoruz. 1980 li yıllardan sonra ülkemizde mali sistemin derinleşmesi ve bankacılık kesiminin gelişmesiyle M2 de artık gelir ödemelerinde kullanılır olmuştur.Bu olay da merkez bankası parası saklama itiyadını azaltmış ve bunun dönüşüm

hızında ciddi hızlanmalar olmuştur.Nitekim 1975 öncesinde M2 nin dönüşüm hızı çok oynak iken 1980-2000 li yıllarda bunda bir istikrar görüyoruz.2000 li yıllara gelince mali sistemdeki derinleşme artık yavaşlamış olduğu cihetle merkez bankası parasının dönüşüm hızı sabitlenmiş ve merkez bankası parası artışı ile fiyat artışı arasında bir orantı ortaya çıkmıştır.Şimdi bir rakama bakalım:1999 ile 2005 arasında merkez bankası parası ortalama olarak her yıl %45 dolaylarında artmış ve bu dönemdeki ortalama fiyat artışı da bu dolaylarda olmuştur.

XIX

Profesör Erinç Yeldan ve Türkiye'deki 2000-2001 Ekonomik Kriz

Bildiğim kadarı ile Prof.Erinç Yeldan son derecede iyi bir eğitim görmüş olup çeşitli çalışmaları ile yurt dışında kendini tanıtmıştır.Halen Bilkent Üniversitesinin seçkin akademik kadrosu içindedir.Diğer bir özelliği inanılmayacak kadar sol ideolojinin hayranı olmasıdır (ben solu bu kadar sevenlere komünistler diyorum).Bunlar başımıza ne geldi ise bunun Pazar ekonomisi uygulamaları ile ilgili bulunduğunu savunur ve eğer komünist olsak yada Pazar ekonomisinin kurallarının geçerliğine engel olsak ülkemiz güllük gülüstan olurdu görüşünü söyler durur.Bu konuda Prof.Yeldan 2001 yılında DOĞU BATI isimli bilimsel dergide TÜRKİYE EKONOMİSİNDE 2001-2002 KRİZİNİN YAPISAL KAYNAKLARI ÜZERİNE isimli bir yazı yazıyor.Bu yazıda söylediklerini özetleyerek eleştirilerimi yapacağım.Yazısının başında bulunan bir cümle ile işe başlayınca gerisinin nasıl geleceğini tahmin etmek gerçekten zor olmayacaktır:SÖZ KONUSU KRİZ SÜRECİNİN YAPISAL KAYNAKLARI DOĞRUDAN DOĞRUYA İMF DESTELKİ,NEO LİBERAL POLİTİKALARA DAYANMAKTADIR.

1950li yıllardan beri Türkiye bir ekonomik krizler ülkesi olmuştur.Ben bunların 7 adedini sayıyorum.Bunlar arasında en tahrip edici kuşkusuz 2001 yılında ortaya çıkan krizdir.Neden böyle olmuştur ve bu krizlerin nedeni neydi?Burada Prof.Erdinç'in 2001 yılı krizi ile ilgili düşüncelerini anlatacağım ve eleştirisini yapacağım.

2001 ekonomik krizi 21 Şubat 2001 yılında patlak vermişti.Bu tarihin 14 ay öncesinden beri ülkemiz IMF destekli bir program uyguluyordu ve bu programın en önemli özelliği hükümetin gelecek aylardaki döviz fiyatlarını önceden belirlemesi yani her ayki dolar fiyatının artışını belirterek buna sadık kalmasıydı.Temel amaç sanki daha çok enflasyonu indirmeye yönelmekteydi ve sanki bu konuda da bayağı başarı sağlanmıştı.Ama bir süreden beri hükümetin sözünü tuttuğunu gören yabancı yatırımcılar fonlarına yüksek gelirler sağlamak amacıyla Türk hükü-

meti tahvillerine para yatırıyorlardı.Bunların faizi hem dünyadaki faizlerden çok yüksekti, hem daha önemlisi bu yükseklik önceden ön görülen döviz fiyatlarında ki artışan yine çok yüksekti.Böylece ülkeye giren yabancı fonlar ülkenin mali pazarlarında ciddi bir sorun ortaya çıkınca ve ülkeden kaçımaya başlayınca kriz de patlak vermişti.Bütün solcu yazarlarımıza göre ülkenin birikim önceliklerini yabancı sermayenin girişlerinin özendirilmesine dayatmak çok kötü bir büyüme politikasıydı.

Profesör Yeldan'a göre 1980 yani ekonominin liberalleşmeye başlama tarihinden beri bunalımların artışının tek nedeni ille de uygulanmakta olan libralleşme politikasıydı "Türkiye gibi kapitaleştirme sürecine çarpık,denetimsiz ve eksik rekabetçi piyasa koşullarında eklemlenen çevre ekonomilerinde piyasa sürecine dayalı istikrar arayışları giderek kırılgan bir yapı yaratmakta ve özü itibariyle dengesizlikler içermektedir."S.188

Olayları bu kadar basite almak ve bütün olaylara ideolojik bir gözle bakmak bütün solcuların özelliğidir.En basitinden liberalleşme sürecinde Türkiye'nin neler kazandığını ve kapalı dönemde Türkiye'nin neler kaybettiğini soruşturmadan bu biçim bir analize girmenin son derecede yanlış olduğuna inanıyorum.Ayrıca şu var ki 1980 sonrasında Türkiye' deki iniş çıkışların neden bu kadar fazla bulunduğunu açıklayacak bir neden elimizde varsa Prof.Erinç in eleştirilerini pek de ciddiye almama gereğine inanıyorum.

Türkiye ekonomisinin temel sorunu ekonomi büyüdükçe ithal ihtiyacının artması buna karşılık ihracatın emek yoğun mallardan oluşması nedeniyle buna ayak uyduramamasıdır.Nitekim emek fiyatını indirmenin bir sınırı vardır ve bunu aşmak son derecede zordur.1980 öncesi dönemde ithalat miktarları çeşitli önlemlerle azaltılabiliyordu. Halbuki 1980 sonrasında buna olanak kalmamıştı.Bu nedenle ekonomideki iniş çıkışların artması gerekecekti.Tabii 1980 öncesi dönemde de fiilen yapılan ithalat ekonominin olanaklarını alınan borçlarla aşıyordu ama ,tekrar etmek istiyorum ki,bu dönemdeki ithalat artışının sınırı daha küçüktü.O dönemdeki krizler daha çok borç krizleri iken 1980 yılını izleyen krizler yukarıda sözünü ettiğim yapısal nedenlere dayanmaktaydı.Ekonomimizin solcuların istediği gibi daha sıkı kontrol altına alınması krizleri azaltılabilecekti fakat ekonomik gelişme için gereken sermaye noksanı ve özendirme eksikliği bunun büyümesini engelliyecekti.Kanımca Türkiye'de ekonomik krizlerin temel nedeni ekonomik büyümemizin üst sınırı bulunan % 5 büyüme oranının zorlanmasıdır.

DPT ve Türkiye’de İstihdam

DEVLET PLANLAMA TEŞKİLATI Türkiye ekonomisini anlama ve değerlendirmeye konusunda en önde gelen resmi bir kurumdur. DPT ekonominin her konusunda gerçekten ciddi çalışmalar yapmakta ve sanırım en iyi rakam yada istatistik bilgilerini bünyesinde saklamaktadır. Ayrıca sanırım ülkemizin en seçkin iktisatçıları da bu kurumdan yetişmiştir, yetiştirilmektedir. Bu yazıda DPT nin Türkiye’nin en önemli sorunlarından biri olan istihdam konusundaki bir araştırmasının eleştirisi yapılacaktır. DPT nin bu konudaki araştırmasını okumadım. Ancak DOĞU-BATI dergisinin 2001-2002 yılı 17. sayısında SERDAR SAYAN tarafından yazılan bir yazının özetinden hareket ederek düşüncelerimi yazacağım

Şimdi yazılanları aynen tekarlıyorum.”DPT tarafından kullanılan projeksiyonlara göre iş gücünün 2005 yılında 28,6 milyona ,2010 yılında 32,9 milyona ve 2010-2023 döneminde 48,6 milyona ulaşacağı tahmin edilmektedir. Gayrisafi milli hasılda 2000-2010 dönemi için yıllık yüzde 6,9 ve 2010-2023 dönemi için de yıllık yüzde 6,7 lik büyüme beklentileri gerçekleştiği takdirde , (yıllık % 6-7 lik bir büyümenin istihdamda %1,5 civarında bir artış yaratacağı varsayımından hareketle) 2000 yılında 22,8 dolayında bulunan toplam istihdam, 2005 yılında 26,8 milyona, 2010 yılında 31,2 milyona ve 2010-2023 döneminde 48,7 milyona ulaşması beklenmektedir. 2000 yılı itibarıyla yüzde 49 olan işgücüne katılım oranı da artarak, 2010 yılı sonunda %56 ve 2023 yılının sonunda yüzde 72 ye ulaşacağı ; buna karşılık işsizlik oranının 2010 yılı sonunda yüzde 5,2 ye, 2023 sonunda ise yüzde 2,8 e gerileceği tahmin edilmektedir. Dolaysile 21. yüzyıla hızla düşen bir nüfus artış hızı giren Türkiye ekonomisine ilişkin istihdam ve büyüme beklentileri, bu yüzyılın beklentileri, bu yüzyılın ilk çeyreği için oldukça olumludur. (DPT,2001) “ S.241

Şimdi eleştirilerim. Bir kere burada maddi bir hata var; hem de basit bir toplama çıkarma hatası bu. Nitekim istihdam her yıl % 1,5 artarsa 2001 yılındaki 22 milyon olan istihdam 2023 de 30,5 milyon olur. Halbuki DPT dokümanında bu 47 milyon olarak gösteriliyor.

İşgücü DPT’nin hesabına göre 2001 ile 2023 arasında her yıl ortalama (48,7-24) % 3,3 artacağı varsayılıyor. Nüfus yılda % 1,3-1,5 arasında artarken işgücünün yılda % 3,3 artmasını anlamakta zorluk çekmekteyim. Burada keza bir tutarsızlık görmekteyim. Nitekim işgücü yılda 3,3 artarken istihdam %1,5 artarsa işsizliğin ciddi biçimde artması gerekmez mi? Belki benim okuduğum yazıda bazı rakam yanlışlıkları vardır. Ama şurası kesimdir ki çalışma isteyenlerin oranı nüfus artışı oranından fazla bulunacaktır.

Asıl önemlisi Türkiye'deki istihdam olayını kimsenin anlamamasıdır.Olay büyüme ile istihdam arasındaki ilişkinin anlaşılmaması ile ilgilidir.Şöyle ki % 6,7 oranındaki büyümenin istihdamı her yıl % 1,5 artıracığı varsayılmıştır.Yani kişi başına milli gelirin % 5,2 gibi artışının karşısında verimliliğin her yıl % 4,2 artması gerekiyor.Tabii çalışanınki.. Büyüme ile istihdam arasındaki sıkı ilişki ortadadır.Ama ben hep göstermeğe çalıştım ki Türkiye ekonomisinin büyümesi ile emeğin görece- li fiyatı arasında ciddi ilişkiler vardır.Emeğin fiyatını değişmesi büyüme hızını de- ğiştirecek ise bu büyüme hızı ile emek istihdamı arsında nasıl bir ilişki kurulabilir? Yani emek gelirlerinin azaldığını varsayalım;bununla birlikte daha fazla istihdam yapılacaktır.Ama burada milli gelir artışı da azalacaktır.Yani milli gelir artışı azal- makta ve istihdam da artmaktadır.Asıl bilinmesi gereken olay emekyoğun malların gö- reli fiyatının emekyoğun olmayan mallara göre azalmasının neden hem milli ge- lirin büyüme oranında ,hem düzeyinde bir azalma ortaya çıkaracağıdır.Yıllardan be- ri bunu anlatmağa çalıştım fakat iktisatçılar da bunu anlamamağa çalışmaktadır.Eğer söylediklerim doğru ise istihdam konusundaki bütün çalışmalarda ciddi sorunlar vardır demektir.

XXI

Bent Hansen ve Türkiye'de İhracat Artışı

1991 YILINDA Bent Hansen isimli dünyaca tanınmış bir iktisatçı THE POLI- TICAL ECONOMY OF POVERTY, EQUITY AND GROWTH: EGYPT AND TURKEY isimli bir kitap yayımladı.Sanırım bu kitap Türkiye ekonomisine dair ya- zılmış bulunan kitapların en iyilerinden biridir.Burada özet de olsa Türkiye ekono- misine dair gerekli her konuya değinilmektedir.Her birinde sanırım orijinal görüşler vardır.Ama kanımca en özgün ve anlamlı görüş Türkiyenin 1980 den sonra dışa dönmesinden sonra ihracatında meydana gelen fenomenal artıştır. Nitekin 1979 yı- lında milli gelirin % 3,4 üne gerilemiş ihracat 4 yıl sonra bunun % 14 üne çıkmış- tı.Neydi olayın nedenleri.?

Profesör Hansen son derecede ayrıntılı bir bir analiz yapıyor herkesin pek de değinmediği bir etmeni ortaya çıkarıyor.Herkesin inandığı neden kuşkusuz 1980 den sonra devamlı olarak yapılan devalüsyonlarla liranın değerinin yarı yarıya indirilme- si ve buna ek olarak verilen ihraç özendirmeleri-teşviklerydi.Ayrıca petrol zengini ülkelerin artık Türkiye'nin müşterisi olmaya başlaması ve ülkemizden ciddi biçim- de ithalat yapmaları da önemli nedenlerden biriydi.Tabii Hansen bunları ve başka- larını anlattıktan sonra kimsenin pek üzerinde durmadığı bir nedenden söz etmek- teydi:Türkiye'de organize kesimlerde ödenen işçi ücretlerinde ciddi azalmalar vardı

ve yukarıda değinilen nedenlere bunlar eklenince ihracattaki fenomenal artış da açıklanabilirdi.

Kısaca Hansen 'in verdiği rakamlar şöyleydi.1962 yılında sanayi kesiminde gerçek ücretler 92 iken 1977 yılında 212 ye yükselmiş fakat bu rakam 1984 yılında 110 a inmiştir.İthal ikamesi yıllarındaki reel ücret artışı ile dışa döndükten sonraki reel ücret azalmaları açık biçimde görülüyor.Daha sonra Hansen Türkiye'de'ki ücretlerin düzeyi ile ülkemizin ticaret yaptığı ülkelere göre bunun mukayeseli düzeyini araştırıyor ve şu rakamları veriyor.1962 de 112 olan göreceli düzey 1979 de 133 oluyor ve 1984 de bu rakam 50 ye iniyor.Görülüyor ki bu rakam 1979 yılının neredeyse 1/3üne iniyor.Buradaki azalma reel ücretlerdeki azalmadan fazladır zira birinci rakamda 1980 yılından sonra yapılmış olan devalüasyonun de etkileri bulunuyor. Böylece hem devalüasyonun hem reel ücret azalmasının Türkiye'nin rekabet avantajını artırmasındaki etkilerini görmüş oluyoruz.

Bu söyleneler hep doğrulardır.Ben bunlara neler ekliyeceğim yada eleştirilerim varsa bunlar nelerdir?

Türkiyede ihracatın bu derecede artmasının en önemli nedeni 1980 yılından sonra ülkemizin tarımdışı kesimlerinin artık ihracat yapabilmesiyle yakından ilişkilidir.Şunu belirtmek istiyorum.Eğer Türkiye'de 1980 öncesinde tarımdışı kesimlerde ihracat düzeyleri görece olarak tarım kesiminin ihracatı kadar olsaydı rekabet artışının etkisi bu kadar olmayacaktı.Asıl sorun 1980 yılından sonra bütün tarımdışı kesimin ihracata açılması ve eski yıllarda çok düşük ihracat hacminde tarımdışı kesimlerin payı %50 yi geçmezken 4 kat artan ihracatta bunun payının % 80 lere çıkmasıydı.Dikkat edilsin ben Hansen'in söylediklerine ek olarak fazla birşeyler söylemekteydim.Neden bu kesimler artık ihracat yapabiliyordu?Çünkü emekyoğun olmayan ve emek yoğun malların görece fiyat oranları iyiden iyiye artmıştı.Bu olay Hansen'in bulgusuyla yakından ilgili.Ama bunun ötesinde bir olaya parmak basmaktaydım.Tarımdışı kesimlerin dolarla ifade edilen geliri önemli ölçüde azalmıştı.Bir devalüasyon yapıp emek yoğun olan ve olmayan malların görece fiyatında bir değişiklik yapılmamışsa devalüasyon ne düzeyde bulunursa bulunsun bunun ihracatı özendirme olanağı fazla olamayacaktır.

Ek olarak belirlediğim başka bir olay daha vardı.Prof. Hansen gösteriyor ki 1965-1977 döneminde emeğin verimi yılda %4,7 artmıştır.Halbuki bu dönemde reel ücretler % 6,8 artmıştır.Bu olay Türkiye'nin rekabet edebilirliğini büyük ölçüde azaltmıştı.1977-1984 döneminde verimlilik yılda % 2,3 artmış buna mukabil reel ücretler yılda % 10,4 azalmıştır.Bu olay ülkenin rekabet edebilirliğini büyük ölçüde artırmıştır.Ayrıca döviz kurunun fiyatının ciddi oranda artması bu eğilimi kuvvetlendirmiştir.Hansen'in yaptığı hesaplara göre Türkiyenin dış ülkelere göre rekabet indeksi 1979 da 133 iken 1984 de 49,9 olmuştur. İşte bu yaklaşıma karşı ciddi eleştirilerim vardır.Hep göstermeye çalıştım ki 1980 öncesi ve sonrası verimlilik artışları mukayese edilmemelidir.1977 öncesinde verimlilik emekyoğun malların fiyatı-

nın yüksek olmasıyla ilgiliydi. Halbuki 1980 den sonra verimlilik artışları gerçek nedenlerle açıklanabilir. Bu nedenle verimlilik artışlarını dikkatli kullanmak gerekir.

XXII

Tosun Arıcanlı-Dani Radric ve Türkiye Ekonomisinin Dışa Dönmesi

1990 yılında Türkiye ekonomisinin 1980 den sonra dışa dönmesinin ekonomik sonuçlarını ve bunun geleceğini inceleyen çeşitli bilimsel makalelerin toplandığı bir kitap neşredildi: THE POLITICAL ECONOMY OF TURKEY (LONDRA-1990). Türkiye'nin dışa dönmesine dair yazılıp çizilenlerin haddi hesabı yoktur. Çoğu bunun yanlış olduğunu belirtiyor ve ülkenin bir süre ekonomik bakımdan iflasa sürükleneceğini iddia ediyordu. Bu kitapta bunlardan farklı olarak olaya hem bilimsel bakılmakta, hem de dışa dönüşün sanıldığı gibi bir felaketle sonuçlanmayacağı anlatılmaktadır.

Şimdi bu kitapta yazılanların özetini vereceğim. Bu özet kitabın editörleri bulunan TOSUN ARICANLI ve DANI RODRIC'in özetinin maalen yapılmış bir tercümesidir.

“Türkiye deneyimlerinden ne öğreniyoruz? Dönemin başlarında büyük ölçüde ülkeye döviz girişinin beklendiği gibi etkisi olmuş ve ulusal gelirden yukarıya doğru bir kıpırdama başlamıştır. Dönemin başından beri özellikle ihracat sübvansiyonlarıyla ihracatın özendirilmesi olumlu sonuçlar vermiştir. Devlet maliyesi disiplininin iyi olmadığı durumlarda mali sistemin (özellikle bankacılık-faiz) liberalleştirilmesinin istikrarı bozucu bir etki yapması olası olup bunun fazla bulunması beklenmemektedir. Ekonomi dışa dönüp fiyat sisteminin etkinliği artırılırken gelir bölüşümünün bundan kötü etkileneyeceği ve özellikle göreceli emek fiyatlarının azalacağı ortadadır. Bunun sürdürülebilmesi mümkün değildir. Devlet maliyesinin açıklarının azaltılması bu politika değişikliğinin olmazsa olmaz bir koşuludur. Özel yatırımların artması için ticaret ve fiyat sisteminde yapılan reformlar yeterli değildir, ekonomideki belirsizliği ortadan kaldırmak gereklidir. Dünya ekonomisindeki sıkıntıların çok fazla olduğu bir dönemde Türkiye’de bu politika değişikliğinin 1989 da kadar bu kadar olumlu sonuçlar vermemesi bu politikaların etkinliğinin bir kanıtı olmalıdır. Türkiye ithal ikamesi ve ticaretin kontrolünden 1960 ve 1970 li yıllarda o kadar çekmiştir ki artık o politikalara dönülmesi ve özellikle sabit kur politikalarının yeniden uygulanması düşünülemez.”

Bu kitap 1990 yılında yayınlanmıştı. Orada yazılanlarla bu onun izleyen 16 yıl içinde ülkemizde gözlenenlerin birbirilerine ne kadar uyduğunu anlamak yani ön-

görülerin ne ölçüde gerçekleştiğini görmek ekonomik analizin kuvveti ve orada yazan iktisatçıların analizlerinin ne ölçüde doğru bulunduğunu anlamak bakımından anlamlıdır. Sanırım yukarıda bizzat bu kitabın editörleri tarafından yapılan özet büyük ölçüde gelecekte olanları yansıtmıştır. Aynı yıllarda özellikle bizim komünistlerimizin bu politika yürümez beklentilerini olaylar yalanlamış ve bu kitabın editörleri tarafından yapılan özeti doğrulamıştır.

Buna rağmen bazı noktaların altını çizmek istiyorum. Bu politikanın gelir bölümünde ve emeğin göreceli değerinde bir azalmaya neden olacağı beklentisi tam ters olarak gerçekleşmiştir. Yani bütün rakamlar özellikle 1990 dan sonra ülkemizde gelir bölümünün ciddi biçimde düzeldiğini gösteriyor.

Ekonomi dışı döndükten 1989 yılına gelene kadar ihracatın milli gelirdeki oranı % 3,6 dan % 14 de yükselmişti. Bu olağanüstü bir başarıydı. Kitabın yazarlarının komünist olmayanları tabii buna işaret ediyor. Ama 2006 yılına gelince bu oranın % 22 ye çıkabileceğini bilinen hiçbir ekonomik analiz yöntemi ile bulmak mümkün değildi. Burada önceden görülmeyen ve ölçülmeyen bazı dinamik etmenler araya girmiştir. Dinamik etmenlerin altında kuşkusuz kişilerin özendirmelere beklenenden daha fazla cevap vermesi ve Türkiye ekonomisinde 70 yıldan beri yapılmış olan eğitim hamlelerinin etkisi vardı. Bütün bunlar rekabete ve fiyat özendirmesine dayanan politikaların 200 yılı aşkın bilinen etkilemesini açıkça gösteriyordu. Ama bunun ilerisindeki olaya parmak basılmalıydı. Tarım kesiminin 1950 de milli gelirin % 50 sine yakinken bunun % 15 ine inmesi ve 1980 öncesinde Fizyokratların PRODUIT NET-NET HASILA dedikleri ekonominin özündeki itici kuvvetin tarım yerine tarımdışına kayması en önemli etmendi. Bunun itici kuvvet haline gelmesinde işte bu politika değişikliği vardı. Tarımdışı kesimlerin net hasılaya katkı yapacak duruma gelmesi için ekonomi dışı dönmeliydi. Tarımdışı kesimlerin ekonominin dinamiğine girmesi buradaki emekyoğun malların göreceli değerinin azalmasıyla mümkün olmuş ve bu olay aynı zamanda milli gelirin düzeyini azaltınca ihracat da milli gelirin %4 olan oranından % 22 oranına yükselmiştir.

XXIII

Türkiye’de 1970-1987 Yılları Arasında Trend Gelir Artışı Ne Kadar: Anand, Chhibber ve Wijnbergen

1990 yılında İngilterede yayınlanan THE POLITICAL ECONOMY OF TURKEY isimli kitapta ANAND, CHHIBBER VE WIJNBURGEN isimli Dünya Bankası iktisatçıları Türkiyedeki gelir büyümesinin trendini eski yıllardaki mevcut gelir bü-

yümesini esas alan bir ekomometrik araştırma ile belirlenmiştir.Buna göre gelir büyümesi 1970-1986 arasında % 5,8 olarak hesap edilmektedir.Ne var ki 1978 senesinde ortaya çıkan gelir azalmasını hesaba katmak için bundan sonraki yıllara bir DUMMY konulmaktadır.Bununla beraber yazarlara göre 1980 li yılların ortasında milli gelir büyümesi eski düzeyine dönmüştür(S.192).

Yukarıda özetlenen tanınmış iktisatçıların trend milli gelir artışı hızı hesabı bilimsel çalışmalar yapan bütün iktisatçıların tipik yaklaşımını gösteriyor.Yani eski yıllardaki milli gelir düzeylerini alıyorlar, ilgili zaman süresinde bunun hangi ölçüde büyüdüğünü hesaplıyorlar ve buna trend büyüme oranı diyorlar. Bunu değiştirecek bir neden var ise bunu dummy olarak zaman-regresyon denklemlerine koyunca gelecek yıllardaki büyüme oranını buluyorlar.Yukarıda açıklandığı gibi aynı analiz biçimi Türkiye milli gelirinin trend büyümesini belirlemek için yapılmıştır. Burada ki sorun dummy'nin anlamı yani trendi belirleyen geçmişle ilgili nedenlerin birine dair yapılan varsayımdır.Yapılan varsayıma göre 1978 yılında milli gelirde ortaya çıkan duraklamanın (dummy) milli gelirin düzeyini düşüreceği biçimindedir.Tabii o duraklamanın niteliği ve nedenleri üzerinde durulmaz.İşte benim en önemli eleştirim buradadır.

Bütün iktisatçılar gibi burada söz konusu olan iktisatçılar da iktisat biliminin belki en önemli konularından biri olan milli gelirin büyümesi olayında en temel bir etmeni gözden irak tutmuştur.Bu etmen o kadar önemlidir ki eğer bu anlaşılmazsa Türkiye ekonomisinde hiçbirşey doğru dürüst anlaşılmaz..

Önce temel bir hareket noktasından işe başlayacağım.Sözü edilen dönem içinde Türkiye milli gelirinin büyümesi % 5,8 değildir.Rakam %4 dolaylarındadır.Bitmedi 1978-1979 yılındaki sarsıntının milli gelir düzeyini 1978 den sonra bir defalık azaltması analizi tamamen yanlıştır.Şimdi kısaca bu konudaki görüşlerimi özetleyeceğim.

Türkiyenin milli gelirinin belirlenmesine emekyoğun ve emekyoğun olmayan malların göreceli fiyatların değişmesinin çok önemli bir etkisi vardır.Emek yoğun malların göreceli fiyatı azalacak olursa milli gelirin hem büyüme hızı azalacak ,hem bunun mutlak değeri azalacaktır.Ben bunlara büyüme etkisi ve düzey etkisi diyorum.Halbuki yukarıda sözü edilen araştırmada 1978 yılında ekonomide ortaya çıkan duraklamanın milli gelirin yalnız düzeyinde (o da bir defa olarak) bir azalma meydana getireceği varsayılmıştır.Asıl önemlisi bu gelir azalması olayının nedeninin emekyoğun ve emekyoğun olmayan malların göreceli fiyatındaki değişme ile ilgili bulunduğunun saptanamamış olmasıdır. Bu etmenler standart büyüme teorisinde bulunmadığı için bu analizi iktisatçılar kullanmaz.

Büyüme etkisini söyle bir örnekle göstermek mümkündür.Varsayalım ki milli gelir iki maldan oluşsun.: A ve B malı.Her iki malın üretim miktarının aynı yani 100 birim olduğunu düşünelim.Keza her iki malın fiyatı 10 lira bulunsun.Buna göre mil-

li gelir 2000 liradır.Varsayalım ki gelecek yıl A mali üretimi %15 ve B malı üretimi % 5 artsın.Bu durumda milli gelir 2200 lira olur.Bunun anlamı % 10 bir milli gelir artışıdır.Eğer A %5 ve **malı %15 artarsa milli gelir büyümesi yine % 10 bulunacaktır.**

Şimdi varsayalım ki A malı üretiminde kullanılan girdi fiyatlarının azalması sonunda bunun fiyatı 5 liraya inmiştir.B malının ki 10 lira olmakta devam etmektedir.Bu durumda milli gelir 1500 lira olarak hesaplanır.Bunu izleyen dönemde A malları üretimi %5 ve B malları üretimi % 10 artacak olursa milli gelir büyümesi % 11,6 olur.Halbuki A malları üretimi % 15 ve B mallarının ki % 10 olursa milli gelir büyümesi % 8,3 olacaktır.Bu örnek göreceli fiyat değişmesinin milli gelirin büyümesindeki etkisini açıkça gösterir.İktisatçılarımız bu önemli olayın farkında değildir.

Türkiyede 1980 den sonra gözlediğimiz olaylarla bu örneğin yakın ilişkisi vardır.Nitekim 1976 yılıyla 1987 yılı arasında emek yoğun malların göreceli fiyatları emekyoğun malların ki göre % 30 dolaylarında azalmıştır.İşte bu olay yukarıdaki örnek göz önüne alınır ise 1978 dan sonra milli gelir hızını azaltmış olmaktadır.Bunu yukarıda adı geçen yazarlarımızın yaptığı gibi hiç anlamadan sırf regresyon denkleminin çıkan bir rakamla anlatmanın hiçbir anlamı yoktur

Tabii olay burada bitmiyor.Milli gelirin düzeyini belirleyen ve ismini düzey etmeni olarak belirlediğim başka bir etmen vardır ki yalnız rakamlara bakarak bunu belirleme olasılığı da yoktur.Kısacası olay şöyledir.1977 ile 1987 arasında emek yoğun malların göreceli değeri de % 30 dolayında azalmıştır.Yani ülkemiz emek yoğun mala daha az değer vermesine rağmen bu azalmayı bir önceki milli gelir rakamıyla bilinen milli gelir deflatorleriyle yeni milli geliri deflate edecek olursak bunu belirleyemeyiz. Yani bu nedenle ülkenin milli gelirinin düzeyinde bir azalma söz konusu değildir..Yani bu olay milli gelirin düzeyini azaltmamaktadır.Fakat çok iyi biliriz ki milli gelir hesaplanırken bunu oluşturan malların miktarları yanında bunların değeri de hesaba katılır.Ama hiçbir milli gelir mukayesesinde bu olay görülmüş değildir.

İşte bu olaydan hareket ederek 1978 öncesine kadar hem büyüme etkisi, hem gelir etkisi söz konusu olmadığı için milli gelir o dönemde. % 6,4 hesap edilmişti.İşte ben burada ancak çok özet olarak açıkladığım nedenleri de göz önüne alarak %6,4 olarak hesap edilen gelir büyümesi ve o yılıki fiyatlarla hesaplanan milli gelir düzeyinin sürdürülebilir bulunmadığını göz önüne alarak bu dönemde (hem büyüme etmeni hem düzey etmeninin hesaba katarak) büyümenin % 4 olduğunun 30 yılı yakın bir zamandan beri anlatmaktayım.

XXIV

Gelir Bölüşümü ve Prof. Korkut Boratav

Profesör Korkut Boratav 1970-2007 arasındaki yıllarda akademik aşırı solun temsilcisi olmuştur. Türkiye toplumunda olan herşeye ideoloji gözlüğü ile bakar.1990 yılında TOSUN ARICANLI ve DANI RODRIC tarafından yayımlanan THE POLITICAL ECONOMY OF TURKEY isimli bilimsel kitaptaki makalelerden birini yazmıştır.Yazının ismi INTER-CLASS AND INTRA-CLASS RELATIONS OF DISTRIBUTION UNDER STRUCTURAL ADJUSTMENT:TURKEY DURING 1980'S dır.

Ekonomimizin dışa dönmesine ve fiyat sisteminin işlerliğe kavuşmasına bütün solcular (ben komünistler diyorum ki sayın profesör bunların arasındadır) ideoloji kokan analizlerle karşı çıkar.Kanımca yazdıklarının hiçbirisi uzaktan yakından gerçeği yansıtmaz.Sözü geçen yazı da bunlardan biridir.Şimdi bunu kısaca özetleyeceğim.

Prof.Boratav'a göre 1980 deki politika değişikliğinin temel amacı emek fiyatlarını azaltmak, paralı olanları ve rantiyeleri zengin etmektir.Bunu da rasyonelleştirmek için 1980 den sonra işçi sendikalarının faaliyetini inanılmaz biçimde kısıtladığını sandığı çeşitli önlemleri anlatır.Ücretleri düşük düzeylere getirdikten sonra bunun indeksleme yoluna gidilmesi bunların en iyi kanıtıdır Boratav'a göre bu politika değişmesi faizlerin artmasına ve rantiyelerin inanılmaz ölçüde gelir kazanmasına neden olmuştur.Buna paralel olarak 1980 den sonra tarım üreticilerinin ticaret oranı yani diğer fiyatlarla tarım fiyatları arasındaki oran tarım kesiminin aleyhine dönmüştür.

Prof.Boratav 'ı okuduktan sonra söylediklerinin ne ölçüde doğru bulunduğunu anlamak için Türkiye'de 1980 den sonra gelir bölüşümünün ne yönde gittiğine bakmak gereği ortadadır.Bunun yanında Türkiyede gelir bölüşümünü belirleyen etmenlerin neler olduğunu anlamadan Boratav'ın görüşleri konusunda niha-i bir hükme varmak da anlamlı değildir.

Önce 1980 den sonra Türkiyedeki gelir dağılımı değişikliklerini inceleyelim.Bu amaçla 2 resmi kuruluşun istatistiklerine bakalım: 2 adet DPT ve 3 Adet DİE.1963 de DPT istatistiğine göre nüfusun en az kazanan % 20 si milli gelirin % 4,5 ini almaktaydı.Daha sonraki yıllarda (1988,1994,2002 ve 2003)bu,4-4,9-5,3-6,0 olmuştur.Son rakam 2003 de yapılan DİE anketinin sonucunu yansıtır.Buna paralel olarak milli gelirin en çok kazanan % 20 sinin rakamları şöyledir: 57,0-55,0-54,9-50,1-48,3. Bitmedi..1994 yılında 0,49 bulunan GINI katsayısı 2002 de 0,44 ve 2003 de 0,43 olmuştur.2006 için hesaplanan GINI rakamının daha da küçük olduğu görül-

mehtedir.Şimdi kim diyecektir ki Türkiye milli gelir dağılımında dışa döndükten sonra bir bozulma vardır.Tam aksine gelir bölüşümü hızla düzelmektedir.Dahası var.1994 de milli gelirde ücret ve maaşların payı %28,8 iken,2003 yılında bu oran % 41,8 oluyor.Sermaye gelirlerinin oranı aynı dönemde % 19,3 den 5,2 ye inmiş.

Türkiye’de gelir bölüşümünü belirleyen etmenlere dair pekçok yazı yazılmış, pekçok araştırma yapılmıştır.Bunları tekralayacak değilim.Bunlar en basit ders kitaplarında yazılanların önüne bir Türkiye kelimesinin eklenmesiyle tekrardan başka birşey değildir.Asıl önemlisi benim yıllardan beri bu konuda tekrarlayıp durduğum özgün göşlerimin ne derecede anlamlı olduğunun anlaşılmasıdır.

Gelir bölüşümü olayının ulusal gelir büyümesinin bir türevi olduğunu yıllardan beri anlatmayı sürdürüyorum.Gerek klasik tradisyonda, gerek Cambridge iktisatçılarının anlatımında bu ilişkinin çok açıklıkla altı çizilmektedir.Ben bunlara yenilerini ve literatürde bilinmeyenlerini ekledim.

İlk görülebilen basit bir olay Türkiye milli gelirinin büyümesinde verimlilik artışının son derecede sınırlı olduğudur.Bunu belirledikten sonra verimliliğin düşük bulunduğu durumlarda gelir bölüşümünün düzelmesinin zor bulunacağını gösterdim.Daha önemli bir tesbitim emek gelirinin düzeyi ile milli gelirin artış hızı arasındaki ilişkiyi belirlemem olmuştur.1950-1975 arasındaki gelir artış hızının % 6,4 olmasının nedeni emek fiyatlarının o dönemde devamlı olarak artması ve bunların bulunması gerekenden çok daha yüksek düzeylere gelmesiydi.Ama bunu ihracatımızın önemli bir bölümünün tarım kesiminden gelmesi ve emek fiyatlarının yüksek bulunduğu tarım dışı kesiminden ihracat yapamamız neticesinde gerçekleştirebiliyorduk.O dönemde emek fiyatları yüksekti fakat gelir bölüşümü 2000 li yıllara göre daha kötüydü.Bu nasıl oluyordu?Açıklanması uzun ve zor olan bu konuda şu özeti yapmak mümkündür.O yıllarda tarım kesiminin milli gelirdeki payı yüksek ve burada kişi başına milli gelir tarımdışı kesimlerden çok düşük bulunduğu cihetle ülke çapında milli gelir düşük bulunmaktaydı.

Türkiye ekonomisini işler yapabilmek için tarımdışı kesimleri ülke ekonomisinin yürütmesinde bunun fonksiyonel ve integral bir parçası yapmak yani bu kesimin de ihracat yapabilmesine olanak vermek gerekecekti.1980 öncesi yıllarda ülkede ithalatı ikame politikası uygulanıyordu; o yıllarda bu politikanın en önemli aracı olan ve kalkanlar arkasında kurulan endüstrilerin maliyetleri yüksekti.Bu yüksek maliyetli ürünleri satabilmek için bunu satın alacak bütün tarımdışı kesimlerde üretim yapanlara yüksek gelirler vermek gerekecekti. Bunlar kapital sahipleri yada emekçiler oluyordu.Yani emekçilerin geliri bu nedenle artmak zorundaydı.Ekonomi dışı döndükten sonra bu emekçilerin ücretlerini azaltmadan tarımdışı kesimlerdeki ürünleri dışarıya satmak mümkün olmayacaktı.Yani reel ücretlerde bir azalma kaçınılmazdı.Zaten öyle oldu.Tarımdışı ürünlerin ihraç edilmesi sonucunda tarım kesimindeki istihdam 1950 li yılların düzeyinde kalmasına rağmen tarımdışındaki istihdam 5 kat arttı.Bir yandan ekonomideki verimlilik artmazken diğer yandan tarımdışında

her yıl %4 dolayında istihdamı artıracaksınız; bunun tek yolu tarımdışı kesimdeki ücretlerin azaltılmasıydı. Buna rağmen 1990 lardan sonra gelir bölüşümündeki düzelmenin nedeni milli gelir artarken ekonomideki rijitidilerin kalkmasıydı.

Bir ülkedeki gelir bölüşümünü belirleyen etmenleri anlayabilmek için emek fiyatlarının nasıl belirlendiğini çok iyi anlamak gerekir. Standart teoriye göre emek fiyatı emeğin marjinal verimliliğine göre belirlenir. Halbuki ben yıllardan beri göstermeğe çaba harcıyorum ki bu sorunu anlayabilmek için ticareti yapılabilir ve yapılmayan (özellikle hizmet fiyatları) arasındaki ilişkilere bakmak gereklidir. Gelişmiş ülkede ticareti yapılabilir malların üretiminde emek hangi düzeydeyse, ticareti yapılmayan malların üretiminde çalışan kişiler de aynı ücreti almak durumundadır. Halbuki ben göstermekteyim ki bu kural Türkiye gibi ülkelerde geçerli değildir. Tarımdışı kesimlerin ihracata açılması bu kesimde emeğin görece payının azalmasına ve sonunda gelir bölüşümünü bozulmasına neden olacaktır. Türkiye’de bu etmen önemlidir fakat özellikle 1990 lı yıllardan sonra bunun etkisini azaltacak etmenler de ortaya çıkmış ve GINI oranı epeyce düzelmiştir. Olaylara ideoloji ile bakacak yerde saf ekonomik analizlerle bakılınca değişik şeyler görülür.

Türkiyede özellikle devlet tahvili sahiplerinin aldığı faizlerin düzeyi hiç de Boratav’ın tahmin ettiği kadar yüksek değildir. Bu konudaki rakamları yukarıda gördük.